

Hatanpään kartanopuiston käyttö- ja hoitosuunnitelma

SISÄLLYSLUETTELO

1. Johdanto	3	4. Suunnitelma ja toimenpidekortit	26
1.1 Hoitosuunnitelman tavoitteet	3	4.1 Yleissuunnitelma	26
1.2 Kartoitukset hoitosuunnitelman pohjaksi – työn menetelmät	3	<i>Puiston yleissuunnitelma 1:1000</i>	27
2. Hatanpään maiseman ja puiston historiaa	4	<i>Pitkän tähtäimen hoitosuunnitelma 1:1000</i>	28
2.1 Kartano ja puutarha Hans Henrik Boijen aikana 1756-1781	5	<i>Hoitoluokitus 1:1000</i>	29
2.2 Puisto Ahlmanin aikana 1779-1802	9	4.2 Toimenpidekortit	30
2.3 Lars Gustaf Lefrénin kausi 1802-1825, Cararina Lefrén – 1832	9	<i>Toimenpidekorttien jako osa-alueisiin 1:1000</i>	31
2.4 Idmanin suvun omistuskausi ja puiston uudistukset 1800-luvun lopulla	9	<i>Alue 1) Päärakennuksen kunniapiha</i>	32
2.5 Puiston luonne sairaalan aikana 1920- 1968	14	<i>Alue 2) Aurinkoterassi</i>	33
2.6 Uudistukset yleiseksi puistoksi 1970-luvulla (Ahti Pakarisen suunnitelma)	15	<i>Alue 3) Alempi terassi ”Hattu ja Myssy” ja ankkuriaukio</i>	34
3. Puiston nykytila ja kunnostustarpeet	16	<i>Alue 4) Laivalaiturin ranta ja yhteys ylätasanteelta</i>	35
3.1 Historiasta säilyneet jäänteet	16	<i>Alue 5) Puistoalue päärakennuksen ja aurinkoaukion pohjoispuolella</i>	36
Karttoja ja kaavioita		<i>Alue 6) Kuninkaankuja</i>	37
<i>Puiston ajalliset kerrostumat karttakuvana 1:1000</i>	17	<i>Alue 7) Lohko koivukujanteen pohjoispuolella</i>	38
<i>Puiston käytävien ja kenttien historia 1:1000</i>	18	<i>Alue 8) Puiston ylätasanne ja rinne sekä kumpujen laakso entisen maakellarin edustalla</i>	39
<i>Topografian muotoutuminen puiston historiassa 1:1000</i>	19	<i>Alue 9) Kuusien kumpare puiston pohjoisosassa</i>	40
3.2 Nykyinen käyttö	20	<i>Alue 10) Pohjoisranta</i>	41
3.3 Puusto, yleiskunto ja kokonaisrakenne	20	<i>Alue 11) Rantatasanne kaivon kohdalla</i>	42
3.4 Kalusteet ja rakenteet	20	<i>Alue 12) Vapaamuurarien muistokiven lähiympäristöä</i>	43
Karttoja ja kaavioita		<i>Alue 13) Rantavyöhyke koivukujan (Kuninkaankujan) päätteellä kartanolaiturin pohjoispuolella</i>	44
<i>Puuston kunto ja arvo 1:1000</i>	21	<i>Alue 14) Rantatasanne ja rinne kartanolaiturin eteläpuolella entiseen venevalkamaan asti</i>	45
<i>Arvokas ruohovartinen kasvillisuus 1:1000</i>	22	<i>Alue 15) Ylätasanne ruusutarhan alapuolella</i>	46
<i>Hatanpään puiston kivi- ym. maastorakenteet</i>	23	<i>Alue 16) Puisto Idmanin Huvilan eteläpuolella</i>	47
<i>Puiston kalusteet ja varusteet vuonna 2009</i>	24	<i>Alue 17) Idmanin Huvilan puiston länsiosa</i>	48
<i>Tärkeät näkymät ja tilat 1:2000</i>	25	<i>Alue 18) Idmanin Huvilan ranta</i>	49
		4.3 Hoitotoimenpiteiden ajoitus	50
		Lähteet	52

1. Johdanto

Hatanpään laaja kartanopuisto samannimisen niemen kärjessä on ollut olemassa jo ennen Tampereen kaupungin syntyä. Sen perusti vapaaherra Hans Henrik Boije ostettuaan kartanon vuonna 1758. Niin historiansa, rakennuksensa kuin maisemansa vuoksi Hatanpää on kaupungin arvokkaimpia kohteita ja kuuluu Museoviraston ja Ympäristöministeriön luetteloon valtakunnallisesti merkittävistä kulttuurihistoriallisista ympäristöistä. Puisto ja jopa eräät sen puut ovat vanhempia kuin mitkään kartanomiljöön nykyisistä rakennuksista. Vanhimpia lienevät kuuluisat kuuset Hattu ja Myssy.

Puiden pitkä ikä on arvo johon myös liittyy keskeisesti puistojen suojelun kysymykset rekonstruktioista, restauroinnista ja konservoinnista. Esimerkiksi kuusipari ”Hattu ja Myssy” ovat jo ylittäneet kuuselle yleensä arvioidun enimmäisiän ja vanhimmat lehmuksetkin alkavat lähestyä loppuaan. Nämä ovat puita, joiden pitäminen elossa mahdollisimman pitkään, huonokuntoisinakin, on arvo sinänsä sillä yksilönä ne ovat elävä yhteys 1700-luvun puutarhahistoriaan. Samalla ne ovat konkreettinen esimerkki puista ja istutusaiheista, joita tulee olla korvaavina, alkuperäisien kaltaisina tulevaisuudessakin. Puistojen ja puutarhojen historiallisia arvoja voidaan säilyttää vaikka tärkeä alkuperäisyys häviää. Tämä edellyttäen kuitenkin että alkuperä on tarkoin tutkittuna tiedossa. Arvailuun tai parantamistahtoon perustuvat korjaukset eivät ole historiallisia arvoja ylläpitäviä.

Hatanpään puisto on sekoitus historiansa aikana tehdyistä muutoksista ja tyylipiirteitä. Se oli alkujaan hyötyyn perustuva muotopuutarha joka 1800-luvun kuluessa ja muuttui yhä selkeämmin maisemapuistoksi. Tätä tyyliä edustavat tavallaan myös uudistukset käytävälinjauksissa 1970-luvulla. Istutettuja puita on säilynyt kaikilta vuosisadoilta. 1800-luvulla istutetut lehtipuut ovat suurikokoisia ja varjostavia yksilöitä joiden katveessa uudemmat istutukset eivät voi hyvin. Puisto on kokonaisuudessaan hyvin tiheä ja vailla vaihtelevaa tilarakennetta. Tiheytensä puisto on kuitenkin perinyt 1800-luvun tietoisista istutuksista ja kuuluu puiston perusolemuksen.

Suunnittelualue käsittää yhteensä noin 5,5 ha. Siihen kuuluu vanhan kartanopuiston alue sekä osa Idmanin Huvilan tontilla olevasta puistosta. Hatanpään Arboretumin alue jää tämän selvityksen rajauksen ulkopuolelle. Asemakaavassa puisto on merkitty säilytettäväksi viheralueeksi. Esitettyjen kunnostustoimenpiteiden vähyys johtuu siitä, ettei puistossa ole suurempaa tarvetta muutoksiin. Historian nykyistä parempi esilletuominen on mahdollista saavuttaa määrätietoisien hoidon ja kunnossapidon avulla.

1.1 Hoitosuunnitelman tavoitteet

Käyttö- ja hoitosuunnitelman tarkoituksena on toimia käytännön ohjeistona tulevien vuosien hoito- ja kunnossapitotyössä. Suunnittelutyössä pyritään antamaan vastauksia kysymykseen: millä tavalla puiston historian piirteitä, tilarakennetta ja kauneusarvoja parhaiten voidaan vaalia silloinkin kun vanhaa alkuperäistä kasvillisuutta joudutaan kuntonsa

vuoksi poistamaan tai korvaamaan uusilla istutuksilla? Tärkeitä kysymyksiä ovat myös löytyykö mahdollisesti hävinneitä puistotiloja tai näkymiä, joiden palauttaminen olisi perusteltua. Kattava puistohistoriallinen selvitys on ollut välttämätön nykyisen puistokokonaisuuden ja sen arvojen ymmärtämiseksi. Kaikkia historian vaiheita ei kuitenkaan ole saatu selville.

Kunnossapito tarvitsee tuekseen riittävän tarkan ja konkreettisen hoitosuunnitelman, joissa tarpeelliset harvennustyöt, uudet istutukset ja kunnostustoimenpiteet määritellään ja perustellaan. Nykyisellään kartanopuisto on yhä vanhenevan ja tiheässä kasvavan puuston leimaama. Tavoitteena on antaa perusteet puiston tulevalle hoidolle. määritellä tavoiteltu tilallinen rakenne johon jatkossa tulee tähdätä ja ne toimenpiteet joita tarvitaan historiallisesti ja esteettisesti tärkeiden piirteiden esiintuomiseksi. Pitkän tähtäimen suunnitelmassa esitetään puiston keskeiset kasvillisuusaiheet ja niiden uusimisen periaatteet. Näitä ovat mm. Kuninkaankujan koivujen vaiheittainen uusiminen, kuusien Hattu ja Myssy uusiminen, Boijen ajalta peräisin olevien lehmusrivien uudelleen istutus leikattaviksi aidanteiksi sekä Gauffinin 1800-luvun lopun suunnitelmaan perustuvien jalopuuryhmien vaaliminen.

Historiallisen arvonsa rinnalla Hatanpään puistolla on suuri merkitys tämän päivän tamperelaisten virkistysalueena. Kaupunkilaisilla on oikeus kiintyä viheralueisiinsa sellaisena kuin ne ovat ja muistetaan. Tämä on myös yksi peruste Hatanpään kartanopuiston perusluonteen säilyttämiselle. Tavoitteena on lisäksi kaikkien puistoluonnon monimuotoisuutta edustavien kasvillisuustyyppien huomioiminen ja niiden säilyminen oikean hoidon avulla.

1.2 Kartoitukset hoitosuunnitelman pohjaksi – työn menetelmät

Suunnittelutyö aloitettiin keväällä 2009 puistonhistoriallisella selvityksellä jonka parissa edettiin samanaikaisesti maasto- ja puustokartoituksen kanssa. Tärkeää valokuva- ja kartta-aineistoa sekä historiaa kuvaavia kirjoituksia saatiin Tampereen omista arkistoista. Näitä täydentävää arkisto- ja kirjallisuustietoa löytyi esimerkiksi Kansallisarkistosta ja Hämeenlinnan maakunta-arkistosta. Puiston varhaisimman ajan tutkimiselle löytyi tärkein kartta aivan työn loppuvaiheessa Tukholman Sota-arkistosta. Se on 1700-luvun lopun sotilaskartasta otettu lähikuva Hatanpään niemestä.

Kesän 2009 aikana Hatanpään puiston nykytilanne kartoitettiin kiinnittämällä huomiota niin kasvillisuuteen, näkymiin kuin puiston rakenteisiin, kalusteisiin ja mahdollisiin korjausta vaativiin kohtiin. Puistopuiden osalta kaupunki on teettänyt kaksi kuntoarviota. Niistä ensimmäinen tehtiin vuonna 2000, tekijänä Heli Vuorilampi ja toinen kesällä 2009 tekijöinä Heli Vuorilampi ja Marko Saarinen. Näiden kuntokartoitusten tulokset ovat olleet tärkeä tietopohja omissa inventointi- ja suunnittelutyössä. Kuntokartoituksen tulokset siirrettiin kuntoarvion taulukoista karttaan ”Puuston kunto ja arvo”.

Alueen arvokkaat ruohovartiset kasvit on kartoittanut Lasse Kosonen Tampereen kaupungilta.

Omassa kartoituksessa täydennettiin ym. kuntoarviota tarkastelemalla puuyksilöiden ja puuryhmien esteettisiä, maisemallisia sekä lähdeaineiston avulla myös historiallisia arvoja. Arvioinnin tulokset on merkitty samaan edellämäinnittuun karttaan. Puuston rajaamia tiloja tai niiden kehystämiä tai monessa tapauksessa estämiä näkymiä kartoitettiin otettavaksi huomioon hoitosuunnitelmassa.

Vertaamalla nykytilannetta vanhoihin 1900-luvun alun valokuviin Idmanin tai sairaalatoiminnan ajoilta saatiin käsitys nykyisten puiden iästä ja joissakin tapauksissa myös istutuksien ideasta. Näin löytyi mm. todiste 1700-luvulta peräisin olevasta lehmusrühmästä. Vanhojen valokuvien avulla selvisi myös kumpujen arvoitus puiston pohjoisosassa. Tampereen entisen kaupunginpuutarhurin Ahti Pakariselta saatiin vastauksia moniin kysymyksiin puistokäytävien historiasta tai puulajeista ennen 1970-luvun uudistuksia.

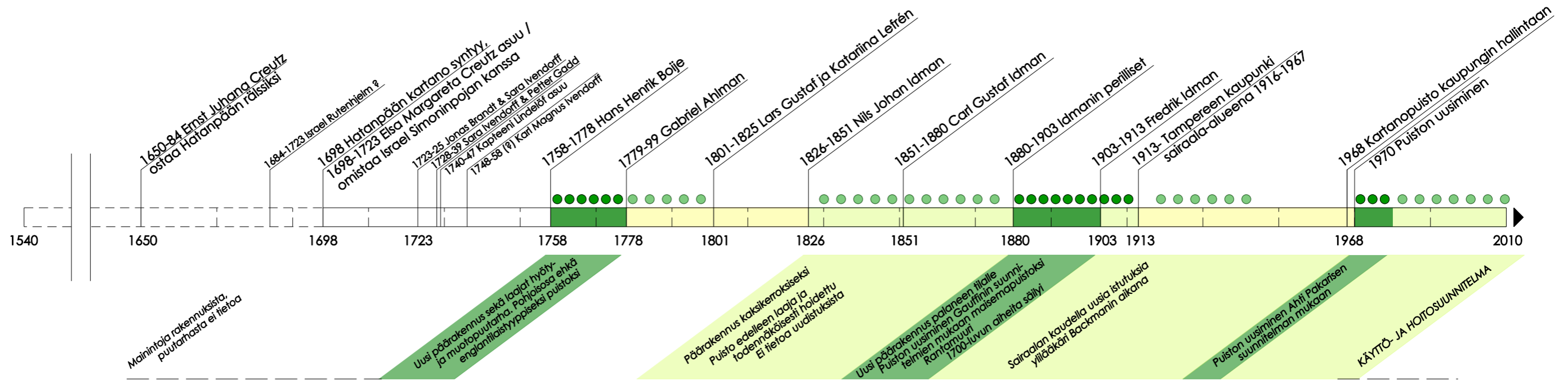
Sekä nykyiset että potentiaaliset arvot löytyvät tutkimalla ja arvioimalla puiston piirteitä paikan päällä. Moni arvoitus selvisi vertaamalla nykyistä tilannetta arkistoista löytyneisiin valokuviin. Puistossa on vanhoja puita ja huolella veistettyjä graniittiportaita, jotka kertovat toteutuneista 1800-luvun suunnitelmista. Siellä on maaston muotoja, jotka vaikuttavat ihmiskäden muokkaamilta ja ilmeisesti ovatkin sitä. Erikoisimpia kaikista ovat ne yhä elossa olevat puuryhmät ja puut hyvin todennäköisesti ovat peräisin vapaaherra Boijen ajalta. Arvokkaita ovat näkymät maisemapuistosta järvelle ja puiston sisällä. Nämä ovat puiston kokemisen kannalta tärkeitä mutta ajan myötä voimakkaimmin muuttuvia ja näihin seikkoihin tässä käyttö- ja hoitosuunnitelmassa on pyritty ottamaan kantaa.

Käyttö- ja hoitosuunnitelma on ollut nähtävillä ja kommentoitavana kaupungin internetsivuilla sekä palvelukeskus Frenckelissä 12. -27. tammikuuta 2010. Saaduissa palautteissa toivottiin ruusutarhan peilipallon palauttamista, mikä on huomioitu nyt valmistuneessa suunnitelmassa.

Tekijät

Käyttö- ja hoitosuunnitelman on teettänyt Tampereen kaupunki, Kaupunkiympäristön kehittäminen. Tekijänä on Maisemasuunnittelu Hemgård. Työstä on vastannut maisema-arkkitehti Gretel Hemgård ja siihen ovat osallistuneet ark y.o. Tiina Taipale, maisema-arkkitehti Vilja Larjosto ja hortonomi Catalina Ahumada. Työtä on kaupungin puolelta ohjannut maisema-arkkitehti Ranja Hautamäki sekä ohjausryhmä jonka jäseniä ovat:

Timo Koski, kaupunginpuutarhuri
Tommi Granholm Katu- ja vihertuotanto / kunnossapitopalvelu
Tapani Lahtiperä, Katu- ja vihertuotanto / kunnossapitopalvelu
Teemu Kylmäkoski, Kaupunkiympäristön kehittäminen
Päivi Selin, Katu- ja vihertuotanto
Saara Nieminen, Katu- ja Vihertuotanto

Yllä: Hatanpään kartanopuiston rakentamisen vaiheet ja kukoistuskaudet
Alla: Ilmakuva vuodelta 1960 (Erkki Kauppila, VA)

2. Hatanpään maiseman ja puiston historiaa

Hatanpään kartanopuisto on muuttunut 250-vuotisen historiansa aikana vähitellen ja joskus voimakkaastikin. Sen maastoa on muokattu ja muotoiltu, sen käytäviä on linjattu uusiksi tai ne ovat nurmeltuneet pois näkyvistä. Rantavyöhykkeen täyttö ja uusi rantamuuri toivat oman ainutlaatuisuutensa puistolle 1800-luvun lopulla. Tarvittava täytemaa otettiin todennäköisesti kaivamalla maata mahdollisimman läheltä. Näkyvimmin puiston kokonaisilmeen muuttumiseen kuitenkin vaikuttaa kasvillisuudessa tapahtuvat muutokset. Muutokset ovat hitaita ja siksi niitä on vaikea kokea muulla tavalla kuin vertaamalla eri aikoina otettuja valokuvia keskenään. Puut kasvavat, niiden habitus kehittyä kasvupaikan tai -tilan mukaan, ne ikääntyvät vähitellen, menettävät oksiaan, altistuvat puun sairauksille, antavat periksi toisilleen kilpailussa jne. Huonokuntoisimmat pyritään poistamaan ennen kuin ne aiheuttavat vaaraa ja joskus ne kaatuvat myrskyssä. Tämä jatkuvan muutoksen tilassa oleminen, jossa kasvu ja kuihtuminen ovat samanaikaisesti läsnä, kuuluu maisemapuiston perusluonteeseen. ”Mikään puutarha ei ole täydellinen ilman kuollutta puuta” on yksi maisemapuutarhan isänä pidetyn William Kentin (1685-1748) tunnettuja ilmaisuja.

Varhaisimmat maininnat Hatanpäästä löytyvät vuoden 1540 maakirjasta, jossa nimi viittaa kolmen talonpoikaistalon muodostamaan kylään. 1600-luvulla, alkuvuosikymmenien katovuosien jälkeen, tilat alkoivat vaurastua. 30-vuotisen sodan myötä yhä useampi talo ja niin myös Hatanpää siirtyi läänityksinä sotilasuralla menestyneille aatelisille (Åke Tottille 1640). Hatanpäästä ja siihen yhdistetystä Tauskosta tuli ratsutila. Hämeen ja Uudenmaan maaherra, kreivi Ernst Juhana Creutz sai ostaa tilan rälssiksi vuonna 1650. Omistajat eivät noihin aikoihin juurikaan itse asuneet kartanossaan tai viljelleet sen maita, vaan maanviljelys oli edelleen talonpoikaisten käsissä. Monien omistajavaihdoksien ja tuntemattomaksi jääneiden historiavaiheiden kautta on siirryttävä aina 1700-luvulle isovihan jälkeiseen aikaan ennen kuin löytyy puistoon tai puutarhaan tai edes päärakennuksen sijaintiin viittaavaa tietoa.

2.1 Kartano ja puutarha Hans Henrik Boijen aikana 1756-1781

Puutarha varhaisten karttojen mukaan

Ensimmäinen karttatieto Hatanpään niemen luonteesta on Lithovin kartta vuodelta 1758 eli samalta vuodelta jolloin vapaaherra Hans Henrik Boijen tiedetään hankkineen tilan omistukseensa. Eri lähteiden mukaan hän olisi hankkinut Hatanpään jo 1756 mutta hallintaoikeuden vasta pari vuotta myöhemmin. Kartassa korostuu selvästi suora niemen kärkeen johtava puukuja jonka päässä Hatanpään ratsutilan päärakennus sijaitsee (Hatanpä Rusthåll). On mahdollista että suora tie oli olemassa ennen Boijen omistuskautta ehkä jo Creutzin suvun kaudella joka alkoi sata vuotta aikaisemmin. Mutta koivut istutettiin todennäköisesti Boijen aikana, olivathan koivukujanteet hyvin tyypillisiä juuri maamme 1700-luvun kartanoissa. Noin sata vuotta myöhemmin otetussa valokuvassa kujan vanhimmat koivut näyttävät yli 100-vuotiaalta.

Lithovin kartassa päärakennus on esitetty merkkirakennukselle kuuluvalla symbolilla ja koko niemen kärki on tämän mukaan puistoa tai hyötynuutarhaa. Hatanpään lisäksi Boije omisti myös Tammerkosken kartanon, joka kartassa on esitetty kaksikerroksisena rakennuksena. Viinikanojan varrella näkyvä Otavalan kehruukoulu, sekin Boijen omistuksessa ja perustama, on sen sijaan piirretty päärakennuksen ja sivurakennuksien muodostamana rakennusryhmänä.

Päärakennus edusti kustavilaistyyliä kuten tietävästi myös kartanon laaja puutarha. Tätä tyyliä kutsutaan puutarhataiteessa myös pohjoismaiseksi barokiksi. Boijen puutarha lienee ennen kaikkea ollut erilaisten hyöty- ja koristekasviosastojen muodostama kokonaisuus, jossa kujanteet, vahva keskiakselisommitelma sekä muotoon leikatut puut tai pensaat olivat tärkeitä. Maisemapuiston piirteitä puisto sai niemen polveilevasta rantaviivasta jota myötäilevät jyrkät penkereet sekä puutarhaa suojaavasta puustosta rantavyöhykkeillä.

Fredrika Runeberg vieraili Hatanpäässä 1840 luvun alussa jossa hän sai aiheen ensimmäiseen romaniinsa ”Rouva Catarina Boije ja hänen tyttärensä” (Fredrika Runeberg 1858). Kirjan alkulauseissa hän antaa lyhyen kuvauksen kohteesta. ”jonka kaunista puutarhaa hän oli kuullut keuhuttavan”. Boijen rakentaman päärakennuksen osalta hän kiinnittää huomiota sen vanhanaikaiseen ulkomuotoon sekä ”pieniin ikkunaruuuihin ja korkeaan taitettuun kattoon”. Rakennus ”vaikuttii vanhanaikaisuudessaan aristokraattiselta ja erityisen mielenkiintoista oli päästä katsomaan puutarhan merkillisiä koristeita” (siraater) joita siellä olisi ollut vielä 1830-luvulla. Romaani on romanttinen kertomus äidistä ja tyttäristä ison vihan ajoilta (jolloin kartano tosin ei vielä kuulunut Boijelle) Puisto esiintyy paikoin muuallakin romaanin sivuilla mutta suureksi osaksi mielikuvituksen värittämänä.

Yllä ja oikealla: Lithovin kartta vuodelta 1758. (Tampereen kaupunki, kaupunkimittauksen arkisto)

Viereinen kartta on sotilaskartta 1776-1805 XII2. Alkuperäinen kartta sijaitsee Ruotsin sotaarkistossa. Hatanpään puutarha erottuu suorakaiteen muotoisena ja on ilmeisen tarkka rajaus Boijen ajan hyötynuutarhasta. Länsirannassa erottuu laituri. (Jyväskylän yliopiston julkaisuarkisto, historialliset kartat)

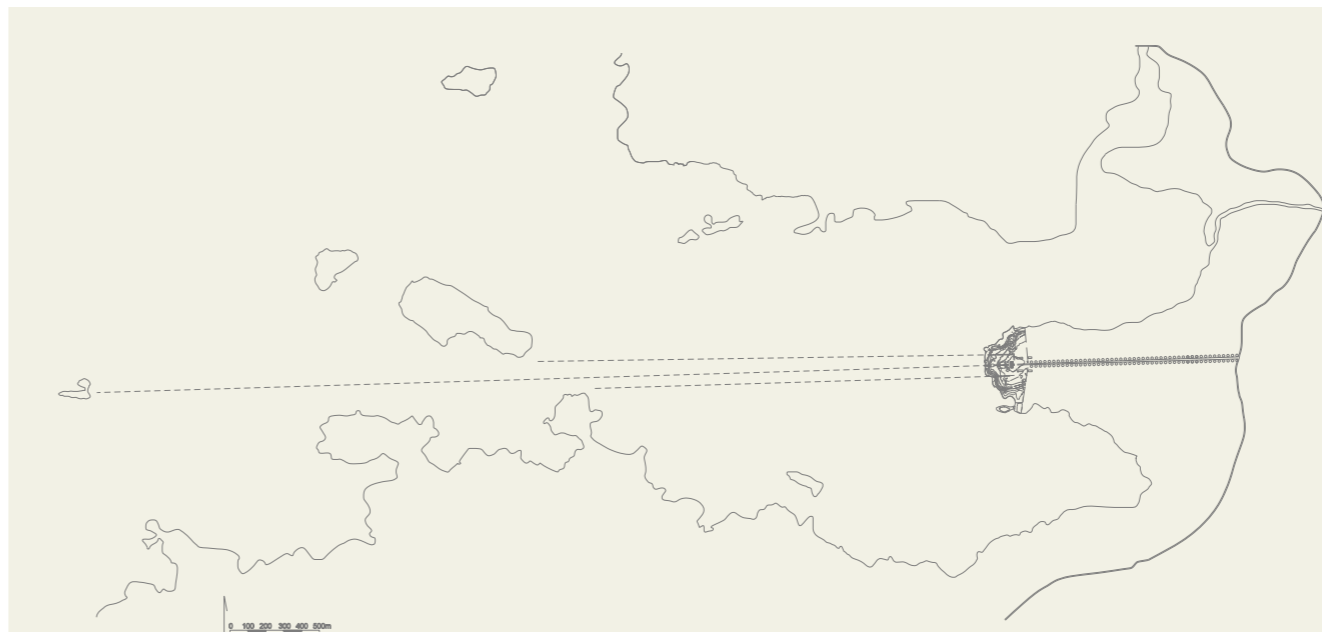
Hatanpään kartanolle johtava koivukuja, päärakennuksen edustalta itään katsottuna. Valokuva 1910-luvulta (Axel Hårdh, VA)

Boijen muotopuutarha

Yksityiskohta sotilaskartasta 1700-luvun lopulta (Finska rekognitions-verket A XII nr 2) on tarkin löydetty kartanon puutarhaa esittävä piirros Boijen ajoilta. Siinä näkyy klassiseen symmetriaan ja suoraviivaiseen korttelijakoon perustuva kokonaissommitelma. Pää- ja sivurakennukset muodostavat tuolle ajalle vielä tyyppillisen kunniapihan pitkän suoran puukujanteen päätteenä. Toisessa (epätarkemmassa) kartassa erottuu myös rantalaituri puutarhan puoleisen keskiakselin päätteessä. Tämän kartan ajoilta olisivat peräisin monet tähänkin päivään asti säilyneet aiheet; kuusipari ”Hattu ja Myssy”, suora Kuninkaankujaksi kutsuttu koivukuja päärakennuksen pohjoispuolella ja kartanolle johtava pitkä koivukuja. Muotoon leikatusta kuusista on maininta myös Runebergin romaanissa, jossa niitä kerrotaan olleen neljä. Neljä lehmusrivistöä rantalaiturin yläpuolella puutarhan länsipäässä ovat tunnistettavissa tässä kartassa. Vapaamuotoinen englantilainen maisemapuutarha yleistyi massamme vasta pari vuosikymmentä myöhemmin eikä se ollut Ruotsissakaan tuolloin vielä kunnolla saanut jalansijaa. Hatanpään puiston tyyli muuttui maisemapuistikoksi vasta 1800-luvun lopun uudistuksissa.

Monet seikat viittaavat tarmokkaana tunnetun Boijen halunneen puutarhansa edustavan valistusajan edistysmielisyyttä. Puutarhan hoidosta vastasi parhaimmillaan 30 puutarharenkiä. Näin suuren työvoiman tarpeellisuuden voi ymmärtää rinnastettaessa siihen tuon ajan puutarhaopin perussäännöt maaston muokkaamisesta. Ilmeistä on että Boije teetti melko mittavia maansiirtotöitä, kivi- ja istutustöitä saadakseen kasvikokeiluilleen viljelyoppien vaatimat puitteet. Yksi puutarhureiden tuonakaisia laajemmin käytettyjä oppikirjoja olivat mm. Johan Ahlichin varhaisempi teos Trädgårds-Skiötsel vuodelta 1744. Oppaissa korostuu hyöty ja käytännöllisyys. Keskeinen periaate puutarhan onnistumiselle oli kaltevan maan tasaaminen ja pengertäminen. Hatanpään rannanpuoleiset jyrkät luiskat ovat ilmeinen osoitus tästä 1750-luvun lopulla tehdystä perustamistyöstä.

Saatuaan puitteet luotua Hatanpäässä Boije harrasti erilaisia viljelykokeiluja jotka nekin teettivät rengeillä paljon töitä. Kokeiluista erityisesti mainitaan eksoottiset silkkiäisperhoskokeilut ja 20 mulperi-puuta (Willberg, 1994). Vuonna 1760 oli Turun Akatemiassa julkaistu Per (Pietari) Adrian Gaddin ohjaama tutkimustyö silkkiäispuiden kasvatuksesta maassamme (”Bevis till möjligheten af silkes-afvelens införande i Finland”

Piirros ja viereiset valokuvat osoittavat miten harkistusti rakennus, pitkä puukuja ja puutarhan keskiakseli asettuivat niemen kärkeen. Rakennettu keskilinja jatkuu näkymänä Villilänsaaren ja Pereensaaren välistä ulapalle.

Yksityiskohta 1700-luvun lopun sotilaskartasta Finska rekognoseringskartan A XII nr2. Vapaaherra Boijen kartanopuutarhan säännöllinen korttelijako ja kartanon rakennuskanta erottuvat selvästi, samoin kunniapihan symmetrinen luonne raja-aitoineen. ”Kuninkaankuja” oli hyötypuutarhan pohjoisrajana ja puutarhan kaarevassa länsirajassa piirtyy tekstissä mainittujen lehmusaidanteiden sijainti. Keskiparterrin eli järven puoleisen puutarhan sivukäytävien puuttuminen on mielenkiintoinen yksityiskohta joka voi johtua piirroksen epätarkkuudesta. (Sveriges Riksarkiv, Krigsarkivet, valok Bertil Olofsson)

Silkkitoukat ja -perhoset silkkiäispuun (*Morus alba*) oksassa
(Katherine Plymley, SMS)

Oikealla vieressä: Rantamuurin vanhimman ja uudemman liittymäkohta.

Oikealla reunassa: Puistokäytävän ramppi ylätasolta rantaan. Tämä käytävä ja sen huolella hakattu graniittireuna on todennäköisesti Boijen ajalta

Egno Kyrios tous ontas autou (toisen Timoteuksen kirje 2:19) Vapaamuurarien tunnus.

Christopher Herkepaeus). Tutkimus edellytti käytännön kokeita, joita on täytynyt olla eri puolilla maata. Clas Flemingin Louhisaaren kartano oli yksi koeviljelmien paikoista. Hatanpään mielenkiintoa lisää se että Gadd omisti Pyhäjärven vastarannalla olevan suvulleen kuuluneen Kaarilan kartanon vuodesta 1758 kuolemaansa 1787 asti. Vaikkei hän asunut siellä vakituisesti, hän perusti sinne oman kasvitieteellisen puutarhan kokoelmiaan varten. Ryyti- ja hyötykasvien lisäksi puutarhassa kasvoi koristepensaita ja -puita.

Tällaiset kokeilut innostivat valistuneita kartanonomistajia ympäri maata eikä vähiten lähistön suuren kartanon omistajaa, Boijea. Hän viljeli erilaisia ryyti- ja vihanneskasveja, jopa melonia ja parsaa sekä huomattavan varhain myös perunaa. Kokeilut kattoivat myös hedelmä-, marja- ja koristekasvit. Monessa Turun Akatemiassa Kalmin ja Gaddin johdolla tehdyissä väitöskirjoissa on maininta Boijen kokeiluista. Turun Akatemiassa Boijelle omistettiin useita väitöskirjoja (Rasila, 1988). Uusia menetelmiä ja viljelykasveja kokeiltiin puutarhaviljelyn lisäksi myös peltoviljelyssä. Näihin viljelymenetelmiin kuuluivat muun muassa keinotekoiset

tulvat. Tätä kutsuttiin vesittämiseksi tai paisuttamiseksi. Patorakenteiden sijaan Hatanpään kartanossa niittyjä valutettiin tuulivoimalla käyvien pumppujen avulla. (Törmä, 2006).

Puutarhan symbolit ”Hattu ja Myssy” viittaavat Boijen valtiopäivätoimintaan hattupuolueessa. Hattupuolueen menetettyä valtansa myssypuolueelle, Boijen sanotaan myös ryhtyneen kannattamaan myssyjä. Historiatieto ei kerro milloin ja kuka näille puutarhataiteen leikatuille kuusille on antanut niiden lempinimet. Kun nämä kuuset lopulta joudutaan kaatamaan, on tärkeää tutkia niiden todellinen ikä. Vasta sitten varmistuu onko kyseessä lähes 240-vuotiaat puut.

Puistossa lähellä rantaa sijaitseva vapaamuurarien kivi auttaa ajoittamaan rannan pengerryksen. Tällä osuudella täyttöranta on todennäköisesti ollut nykyisessä korossa jo sata vuotta ennen Idmanin teettämää täyttötöitä 1800-luvun loppupuolella. Suomenlinnassa Boije oli vuonna 1756 yhdessä Ehrensvärdin kanssa perustanut vapaamuurariseuran nimeltä Pyhän Johanneksen loosi. Suurmestariksi valittiin Hans Boije (Willberg, 1994). Hatanpään puiston rannasta löytyy luonnonkivi jonka kylkeen on hakattu kreikankielinen teksti “Egno Kyrios tous ontas autou”

(suom. “Herra tuntee omansa”). Tämä Tampereen vanhin muistomerkki liittyy todennäköisesti puutarhan alkuvuosiin ja Boijen suurmestarikauteen. Kuningas Kustaa III oli hänkin tunnettu vapaamuurari ja seremonioita rakastava valtias. On siis mahdollista että teksti on hakattu kiveen vasta vuonna 1775 jolloin kuningas 6. päivänä kesäkuuta seurueineen vieraili ja yöpyi Hatanpäässä. Vierailuun liittyi päätös uuden kaupungin perustamisesta Boijen omistaman Tammerkosken kartanon maa-alueelle. Mutta tuona aikana Boije perheineen oli jo muuttanut asumaan Helsinkiin saatuaan nimityksen Uudenmaan maaherraksi. Suuren kartanon omistajalta on syytä odottaa että kuningas saa nähtäväkseen arvolleen sopivan puutarhan. Tuskin Boije myöskään oli tietämätön Kustaa III:n mieluisasta puutarha-arkkitehtuurin harrastuksesta. 1770-luvulta on säilynyt useita kuninkaan tekemiä ja laveeraamia suunnitelmia joissa jo näkyy hänen kiinnostuksensa uutta englantilaista maisematyyliä kohtaan (Olausson, 2000).

Boije oli vuonna 1761 nimitetty Uudenmaan ja Hämeen läänin maaherraksi ja virkansa puolesta hän muutti asumaan Helsinkiin Viikin kartanoon (Kaisaniemeen) vuonna 1763 jossa puutarhakokeilut jatkuivat, sielläkin suoralinjaisen korttelijaon rajaamassa puutarhassa.

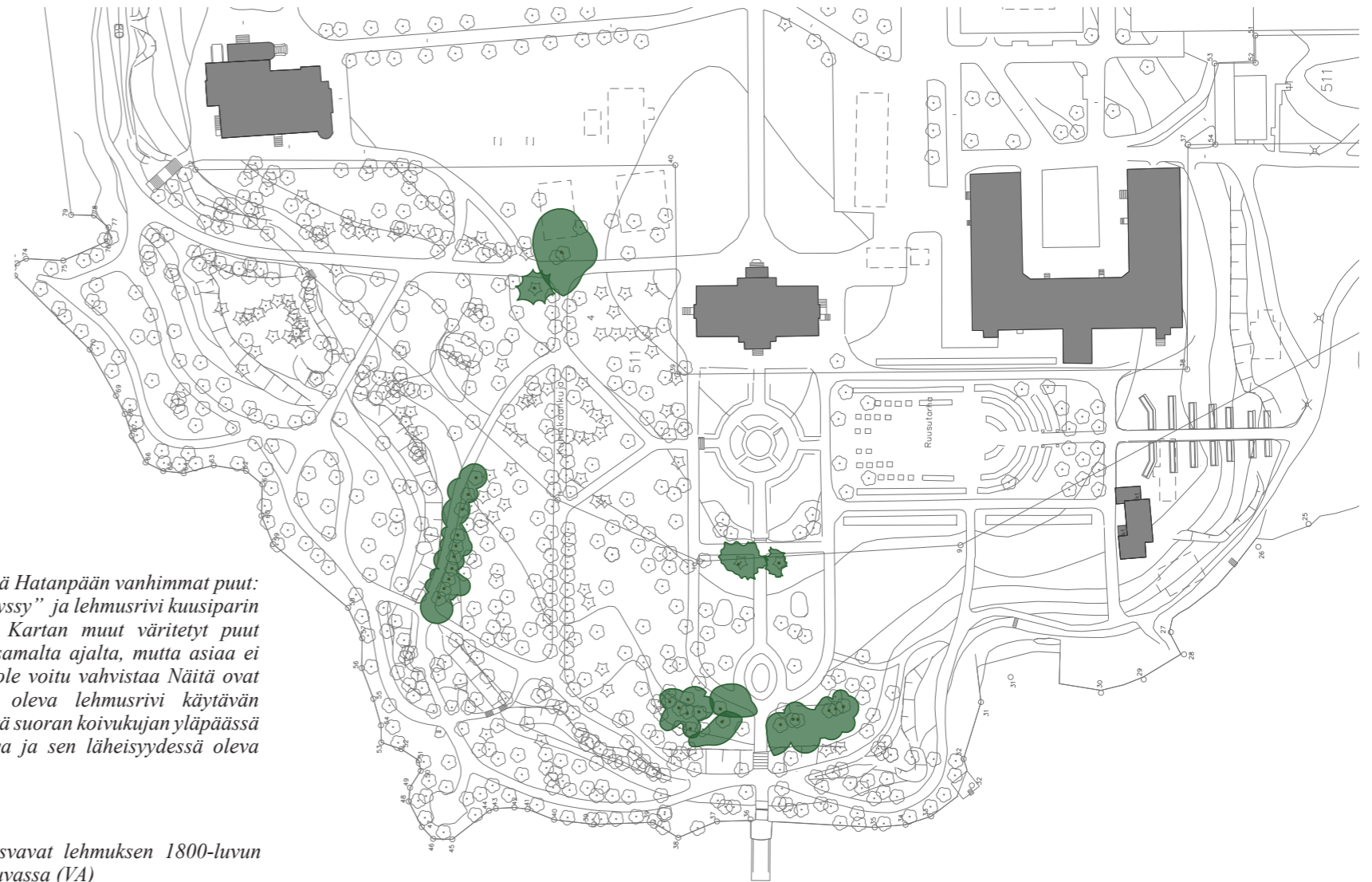
Hattu ja Myssy ovat voineet näyttää tältä vuonna 1775. Taustalla motoon leikattujen kelmusten rivit. Muotopuutarhan muista osista ei ole tietoa

Kuuset Hattu ja Myssy 1900-luvun vaihteessa yli 100-vuotiaina (Axel Tammela, VA)

Koivukuja eli Kuninkaankuja, valokuva todennäköisesti 1910-luvulta (VA)

Kartta esittää Hatanpään vanhimmat puut: "Hattu ja Myssy" ja lehmusrivi kuusiparin alapuolella. Kartan muut väritetyt puut voivat olla samalta ajalta, mutta asiaa ei toistaiseksi ole voitu vahvistaa. Näitä ovat vasemmalla oleva lehmusrivi käytävän varrella sekä suoran koivukujan yläpäässä oleva jalava ja sen läheisyydessä oleva kuusi.

Kuvat alla: Tiheässä kasvavat lehmuksen 1800-luvun lopun valokuvassa (VA)

Alla oikealla: jäljellä olevia lehmuksia samasta ryhmästä vuonna 2009

Hatanpään kartano taiteilija Werner Holmbergin kuvaamana vuonna 1857, jolloin omistajana oli Carl Gustaf Idman. Päärakennuksen oikealla puolella erottuu ryhmä korkeita kuusia. Kokonsa puolesta niiden täytyy olla 1700-luvulta. Näistä on vielä yksi puu jäljellä. (Valtion taidekokoelmat)

Kartanon puinen päärakennus 1870-luvulla, ennen vuoden 1883 tulipaloa. Alunperin rakennus oli kustavilaistyylinen yksikerroksinen, keskiosa ehkä kaksikerroksinen. Rakennus sai toisen kerroksen ja empiretyylinsä Nils Johan Idmanin aikana. Vasen kuva esittää pääsisäänkäynnin puolen, oikea kuva on puutarhan puolelta josta ei ollut sisäänkäyntiä (Axel Tammela, VA)

2.2 Puisto Ahlmanin aikana 1779-1802

Boijen jälkeen Hatanpään omisti asessori Gabriel Ahlman vuosina 1779-1802. Kruununvoutina ollessaan hän oli viisi vuotta aikaisemmin vuokrannut Boijen Otavalan lakkautetun kehuukoulun jonka maita hän myös viljeli. Gabriel Ahlmanilla oli taloudellisia vaikeuksia suoriutua suuren maanomistushankintansa kauppasummasta. Kartanon vuokralaisen Majuri Granfeltin kanssa nousi käräjille asti johtavia riitoja. Maksusuorituksista kiinteistöväliittäjä Seelelle Tukholmassa hän selviytyi vasta 1790-luvulla kartanon vaurastumisen myötä. Ahlman harjoitti tilalla perinteistä maanviljelyä, muun muassa viljeltiin ruista, vehnää, ohraa, kauraa ja hernetta sekä sekaviljaa. Hänen yli 20 vuotta kestäneen omistuskautensa ajalta ei ole tietoa puutarhakiinnostuksesta. Myöhemmistä valokuvista saa käsityksen, että puutarhassa ei ollut tehty juurikaan muutoksia. ”Hatanpäästä riitti perunaa naapureillekin mutta puutarhanhoito taantui Boijen ajoista” (Erkki Lahdes, kopio ilman lähdetietoa).

Gabriel Ahlman kuoli vuonna 1802. Hatanpään kartano siirtyi testamentin perusteella Suomen Talousseuran hallintaan, mutta oli saman testamentin mukaan myytävä kahden vuoden kuluessa. Saadut varat oli käytettävä opetustoimintaan. Nykyaika tuntee Ahlmanin parhaiten Tampereella toimivasta Ahlmanin maatalouskoulusta joka perustettiin testamenttivaroilla. Testamentissaan Ahlman jätti puolet omaisuutensa korkotuotoista käytettäväksi Tampereen ympäristöpitäjien varattomille lapsille annettavaan alkeisopetukseen sekä toisen puolen käytettäväksi soiden ojitukseen, koskien perkaukseen ja Hatanpään kartanon alustalaisten avustuksiin.

2.3 Lars Gustaf Lefrénin kausi 1802-1825, Cararina Lefrén – 1832

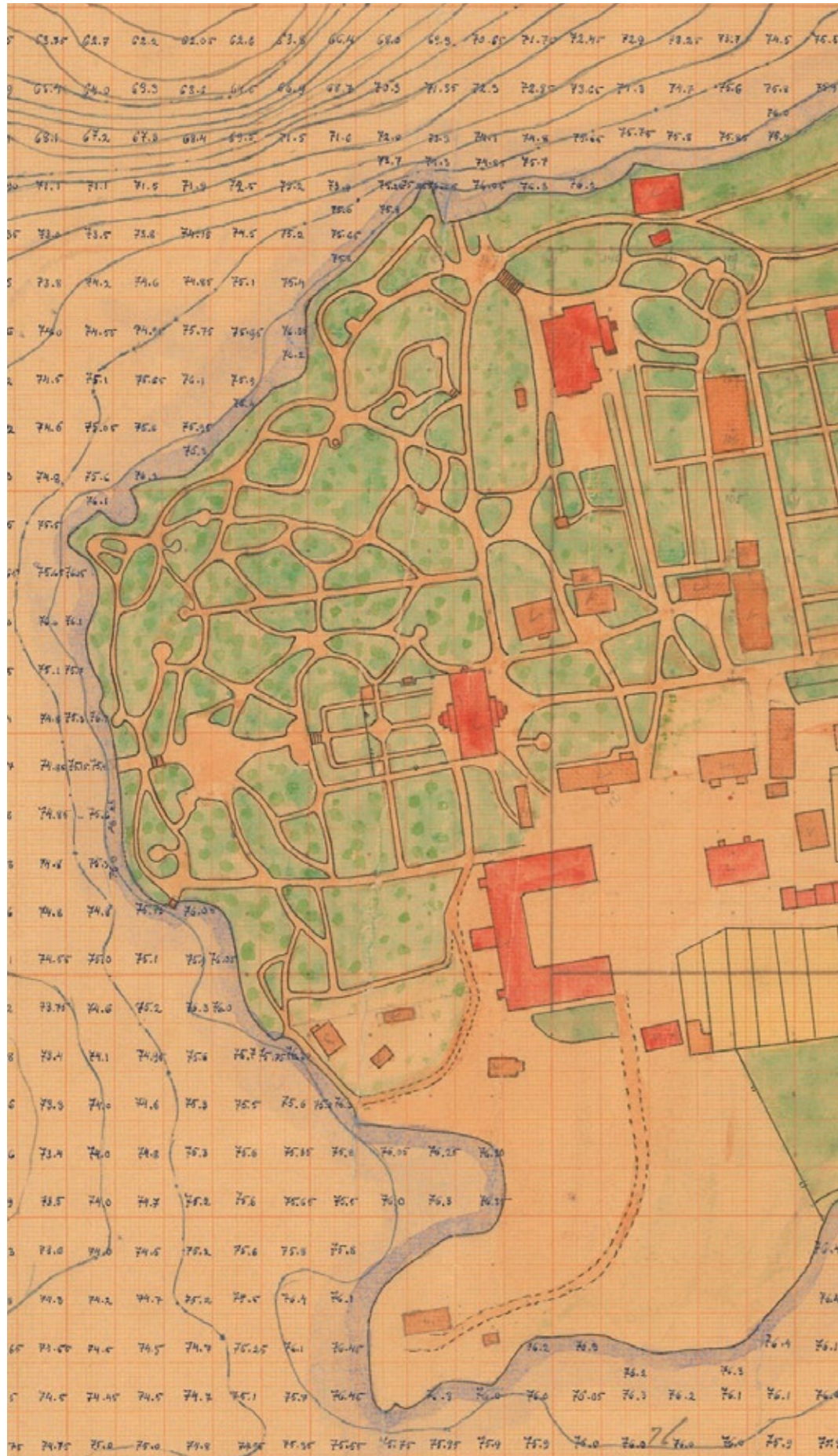
Lars Gustaf Lefrén osti Hatanpään Suomen talousseuralta vuonna 1802, ensin varakkaamman enonsa nimiin ja tämän kuoltua 1805, kartano siirtyi Lefrénin omistukseen. Lefrénin harjoitti myös liiketoimintaa kuten useat muutkin kartanonomistajat tuohon aikaan. Hänen omistamansa paperitehtaasta tuli maan suurin alallaan, sijaitsihan se hänen omistamillaan mailla aivan kasvavan kaupungin keskustassa. Hatanpään kartanoa johti käytännössä Lars Gustafin vaimo Catharina. Hän oli englantilaisen lähetystyöntekijän John Patersonin vuonna 1808 perustaman Ruotsin Evankelisen Seuran innokas kannattaja. Lars Gustaf Lefrén kuoli vain 47 vuoden ikäisenä ja velkaisena vuonna 1825. Paterson vieraili Hatanpäässä vuoden 1825 jälkeen. Hatanpäästä muodostuikin Catarinan aikana Tampereen seudun kristillisen toiminnan ja lähetyssharrastuksen näkyvä keskus (Rasila 2005).

Puutarhassa ei ilmeisesti tehty mainitsemisen arvoisia uudistuksia Lefrénin 30 vuoden omistuskautensa aikana, pikemminkin viljellyn puutarhan pinta-ala supistui entisestään. Catarina myi Hatanpään ja Otavalan kartanon laamanni Nils Johan Idmanille vuonna 1832 ja muutti pari vuotta myöhemmin lapsineen takaisin Ruotsiin. Hatanpään vanhimpana rakennuksena pidetty punainen pirttirakennus on peräisin Lafrénin ajalta 1820-luvulta.

2.4 Idmanin suvun omistuskauti ja puiston uudistukset 1800-luvun lopulla

Laamanni Nils Johan Idman osti Hatanpään kartanon aputiloineen vuonna 1832. Kartanon uusi kukoistuskauti alkoi uuden omistajasuvun myötä ja jatkui aina vuoteen 1913. Idman laajensi päärakennuksen kaksikerroksiseksi empiretyyliseksi. Hänen aikanaan maataloutta uudistettiin ja kartanosta kehittyi mallikelpoinen maidon ja viljan tuottaja. Kehitys jatkui myös seuraavan omistajasukupolven aikana. Nils Johan Idmanin kuoltua omistajaksi tuli yksi perikunnan jäsenistä, maisteri ja Senaatin valtiovairaintoimituskunnan kamarikirjuri Carl Gustaf Idman. Tämän kuoltua vuonna 1880 tilan hoitoa jatkoi perikunta. Carl Gustafin Beata Sofian (o.s. Mellin) perheeseen kuului seitsemän lasta.

Kesällä 1883 puinen 1700-luvulla rakennettu ja 1850-luvulla korotettu päärakennus tuhoutui kokonaan tulipalossa. Tilalle rakennettiin nykyinen, palatsiksi kutsuttu kivirakennus arkkitehtina Sebastian Gripenberg. Talo valmistui vuonna 1885. Samoihin aikoihin perikunta aloitti puiston uudistamisen tilaamalla suunnitelma Tampereen kaupungin vuonna 1874 virkaan nimitetyltä kaupunginpuutarhurilta. Hän oli Karl Johan Gauffin. Suunnitelma ei ole tiettävästi säilynyt eikä myöskään tieto milloin suunnitelma olisi tarkalleen tehty. On arveltu sen ajoittuneen vasta 1890-luvulle jolloin Gauffin toimi yksityisenä konsulttina. Rakentaminen ajoittui todennäköisesti 1890-luvun loppuun.

Ote 1900-luvun alun asemapiirroksista johon on merkitty järven pohjakorot. Gauffinin puistosuunnitelmaa ei ole löytynyt, mutta tämä kartta antaa totuudenmukaisen kuvan toteutuneista uusista käytävistä. Koivukuja erottuu suorana käytävänä. (Tampereen kaupunki, kaupunkimittauksen arkisto)

Sebastian Gripenbergin suunnittelema Hatanpään kartanon uusi päärakennus valmistui vuonna 1885. Vasemmanpuolinen valokuva vuodelta 1891, oikeanpuoleinen kuva 1900-luvun vaihteesta (Axel Tammelander, VA)

Kartanon uusi maisemapuisto

Vaikka Gauffinin alkuperäissuunnitelmia ei ole löytynyt ovat suunnitelman pääperiaatteet nähtävissä kaupungin 1900-luvun alun puistomittauksissa. Kyseessä on suunnitelma joka heijastaa tekijälleen ja ajalle tunnusomaista maisematyylin sommitelmaa. Hyötyviljely sijoittui keskiakselin eteläpuoliselle alueella nykyisen arboretumin alueelle. Puu- ja hedelmätarhassa tiedetään olleen 900 hedelmäpuuta ja 1500 marjapensasta. Niemen muusta osasta tuli promenadeille ja oleskelulle pyhitetty lehti- ja havupuiden kartanopuisto. Muotopuutarha päärakennuksen edessä sai uusia piirteitä mutta säilytti klassisen perusmuotonsa. Puistokäytävien määrä ja niiden maaston muotoja seuraava kiemurteleva kulku kattaa alueen tasaisena orgaanisena verkostona. Englantilaisen maisemapuutarhan arvostamia rauhallisia avoimia pintoja ei juuri ollut, ehkä siksi että alue jo oli ehtinyt metsittyä eikä paikan tuulusuutta ajatellen haluttu ryhtyä liian radikaaleihin raivauksiin. Muitakin jääntietä muotopuutarhasta säilytettiin, ehkä juuri puiden vuoksi. Näitä ovat keskiakseli ja sen varrella kasvavat komeat lehmusrivit sekä erikoinen kuusipari tai suorat sivukäytävät kuten ”Kuninkaankujaksi” nimetty koivukuja. Gauffinin suunnitelman perua ovat monet puistolehmuksset, tammets, jalavat, lehtikuuset, pihat sekä sembramännit. Hänen muissakin kohteissa suosimiaan hopeasalavia oli rantamuurin varrella vielä 1960-luvulla ja kartanon pääsisäänkäynnin puolella, niiden tilalle on myöhemmin istutettu kartanopoppeleita.

Puiston vesiraja sai 1800-luvun lopulla oman tunnusomaisen rantamuurinsa. Pyhäjärven pinnan vaihtelu oli ollut huomattava, vuonna 1899 jopa kolme metriä yli normaalin. Rannan korotus katsottiin tarpeelliseksi ja 1,5 m korkea graniittipaasista ladottu rantamuri rakennettiin myötäilemään rannan luonnon muotoja. Niemen kärjen korotus ja lohkomuuri

ovat vanhempaa perua. Täyttöön tarvittava maa-ainne kaivettiin ainakin osaksi Idmanin huvilan länsipuolelta. Kun tällä kaivualueella haluttiin säästää joitakin koivuja, ne jäivät kasvamaan kaivetun maan ympäröimille kummuille. Puut ovat jo kauan olleet poissa mutta jäljelle jääneet mystiset kummut ovat synnyttäneet monia tarinoita. Käytännön sanelema ratkaisu on ilman tietoista suunnittelua luonut puistolle mielikuvitusta herättävää salaperäisyyttä, eli lisäarvoa ja luonnetta jota myös maisematyylin teoriat romanttiselta puistolta ovat edellyttäneet.

Idmanin ja Gauffinin yhteistyön tuloksena oli kartanopuisto, jonka tyyli- piirteisä yhdistyvät romanttisen maisemapuutarhan vapaamuotoiset piirteet ja varhaisemmilta vaiheilta peritty keskiakseliin perustuva symmetriisyys.

Vuonna 1900 valmistui pankinjohtaja Nils Idmanin perheelleen rakennuttama Sebastian Gripenbergin suunnittelema uusgoottilaistyylinen Huvilaksi kutsuttu rakennus. Kartanon päärakennuksen miespihasta johtaa suora koivukuja kohti Huvilan verantaa ja pääsisäänkäyntiä jonka edessä oli saksalaista maisematyyliä edustava puutarha. Hyötypuutarhat marjapensaineen sijoittuivat koivukujan kummallekin sivulle. Luonnonkivistä ladottu korkea tukimuuri rannan puolella on samoilta ajoilta kuten myös pihatasaolta laiturirantaan johtavat komeat portaat balustradikaiteineen (myöhemmin korvattu putkikaiteella).

Vuonna 1913 paljastui Nils Idmanin miljoonakavallus ja siitä aiheutuneet velat ajoivat myös Fedi Idmanin pakkotilanteeseen ja myymään koko maanomistuksensa Tampereen kaupungille.

1

2

3

4

5

PUISTON MAASTON MUOTOILUT 1800-LUVUN LOPUSSA

1. Rannan tasoa nostettiin ja rantamuuri rakennettiin graniittipaasista, valokuva vuodelta 1901. (Axel Tammelander, VA)

2. Täyttöön tarvittavaa maata otettiin ylärinteen puolelta. Kun puita haluttiin säilyttää, niiden juuristoalueet jätettiin koskematta. Kuvan huonokuntoinen koivu osoittaa että juurikumpu ehkä jäi liian pieneksi. Kaivetulle alueelle istutettiin uusia puita. Arvoitu kuvaus aika 1901. (Axel Tammelander, VA)

3. Tie pohjoisrannan laiturille 1900-luvun alussa. Myös tätä tietä varten tehtiin maastoleikkauksia josta saatiin maata rannan täyttöihin. Luiskiinkin istutettiin uusia puita ja pensaita. Rannan lepät ja ylärinteen kuuset säästyivät (Axel Tammelander, VA)

4. Näkymä rannasta Idmanin Huvilalle 23.4.1905. Kuvan keskellä näkyy puiston kumpareita. Vasemmalla näkyy vanha luiska kuusien kumpareelle. Oikealla näkyy puiset porraskaiteet ja sen alapuolella rannan lähdekaivo. (Axel Tammelander, VA)

5. Kuva esittää rantapuiston uudet käytävät ja istutukset. 1900-luvun alussa otetun kuvan koivut ovat säästyneet mutta niistä näkyy että ovat kasvaneet tiheässä kun niitä ympäröinyt puusto on poistettu kaivutöiden yhteydessä. Syntyneet uudet luiskat ovat saaneet uusia istutuksia. (Axel Tammelander, VA)

YKSITYISKOHTIA JA RAKENTEITA MAISEMAPUISTOSSA

1. Vuonna 1900 valmistunut Nils Idmanin huvila ja portaiden balustradikaiteet. Myös rannan käytävät näyttävät uusilta (Axel Tammelander, VA)

2. Pieni kivikkopuutarha ja siihen sovitut portaat Ankkuriaukion pohjoispuolella. Kivikkopuutarha näyttää portaita vanhemmalta. Rakenne poistettiin 1970-luvulla (VA)

3. Boijen istuttamat lehmukset 1890-luvulla oetussa kuvassa. Kuvan etureunassa näkyy osa aukion ankkurista (Axel Tammelander, VA)

4. Rannan uimahuone rantamuurin rakentamisen jälkeen. Kuvan vasemmassa laidassa näkyy osa venevajan kattoa ja seinää (VA)

5. Viktorianiset puutarhakalusteet 1800-luvun lopulla Boijen lehmukien varjossa (VA)

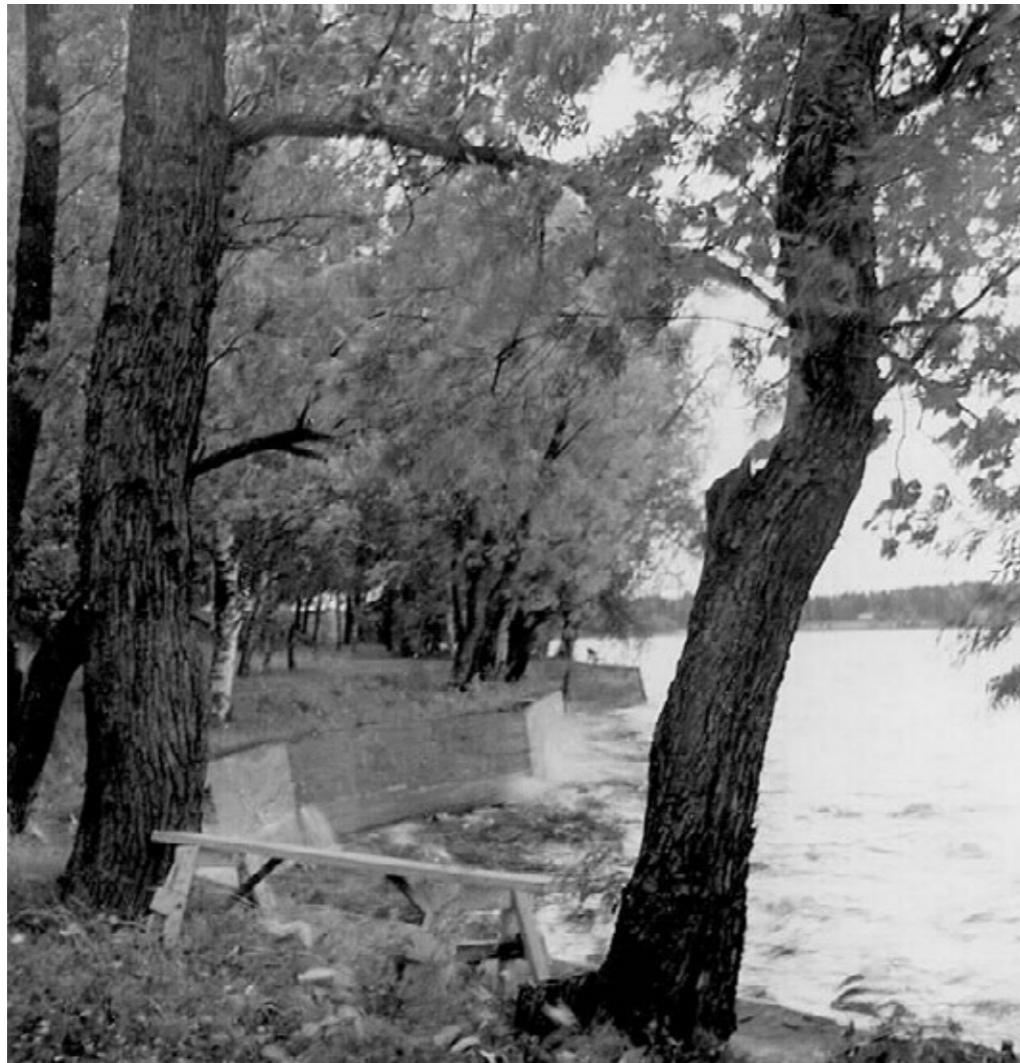
6. Uimahuone ennen rannan nykyisen kivimuurin rakentamista noin vuodelta 1891. Tiheä rantapuusto poistettiin muurin rakentamisen yhteydessä (vrt. kuva 4). (Axel Tammelander, VA)

Kaupunki osti Hatanpään kartanon ja siihen kuuluneet laajat maa-alueet vuonna 1913. Niemen tulevasta käytöstä päätettäessä vuonna 1914 esille nousi sekä sairaalan sijoitus kartanon rakennuksiin että Hatanpään niemen vuokraaminen valtiolle Suomeen perustettavaa eläinlääketieteellistä opistoa ja maataloudellista korkeakoulua varten. Valtiolle tarjottavan alueen koko oli 11,5 hehtaaria. Perusteluissa mainitaan mm. ”Niemen arvoa lisää rantain kivireunustus ja kartanon laaja ja hyvin hoidettu puutarha ja puistikko, Kun sitä paitsi otetaan huomioon Tampereen kaupungin asema mmme keskustassa olisi toivottavaa eläinlääkäriopisto ja maataloudellinen korkeakoulu sijoitettaisiin Tampereelle.”
27.2.1914 Tampereen kaupungin valtuusmiehet (Kansallisarkisto)

Valtion kanssa ei päästy sopimukseen ja kartanon rakennuksia otettiin kunnansairaalan käyttöön. Mielisairaala sai ensin pirttirakennuksen käyttöönsä mutta kaikki rakennukset tarvittiin kohta sotilassairaala varten kansalaissodan aikana.

Viereinen kartta oli liitteenä kaupungin Senaatille esittämässä tarjouksessa Suomen eläinlääkäriopiston sijoittumiseksi Hatanpään kartanoon. Puisto on huolella mutta viitteellisesti piirretty (Kansallisarkisto)

Rantamuuria ja hopeapajuja arviolta 1940 tai 50-luvulla otetussa valokuvassa (VA)

Huolella hoidettu Aurinkoterassi sairaalan aikana. Keskellä on puutarhan lasipallo jalustallaan. Pienet runkotaimet kehän ympärillä ovat ehkä runkoruusuja. (VA)

Ilmakuva vuodelta 1946 (Tampereen kaupunki, kaupunkimittauksen arkisto)

2.5 Puiston luonne sairaalan aikana 1920- 1968

Kun rakennukset vapautuivat sotilaskäytöstä, alkoi kaupunki suunnitella huvilarakennukseen kirurgi- ja sisätautisairaala. Mielisairaala sijoittui kartanon päärakennukseen ja entiseen navettarakennukseen ja toimi Hatanpäässä aina 1960-luvulle asti. Sairaalan ensimmäinen ylilääkäri Backman tunnettiin puutarhanhoidon kiinnostuksestaan. Päärakennuksen nurkalla, suuresta koostaan kuuluisaa päärynäpuuta on myös kutsuttu Backmanin päärynäpuuksi (Pakarinen).

Puiston luonteesta sairaalatoiminnan aikana on niukasti tietoa. Parhaiten sitä valaisee entinen mielisairaanhoidtaja Elsa Haavisto Tammerkoski-lehden kirjoituksessaan vuodelta 1956 ”Hatanpään niemen entisyyttä ja nykyisyyttä”. Kuvauksesta voi päätellä, ettei puiston luonnetta paljoakaan oltu muutettu Idmanin kauden jälkeen. Sairaalalla oli oma puutarhuri Forsell joka vastasi puiston ja hyötypuutarhan hoidosta. Potilaiden mahdollisesta osallistumisesta puutarhatöihin ei ole tietoa. Kirjoituksessa mainitaan ”Kyynelten Polku” koivukujan pohjoispuolella (joko lehmuk-sien reunustama polku rantaan tai Idmanin ajalta oleva kumpujen välistä alas rantaan kulkeva).

Rannan puolelle Hatun ja Myssyn ja rinteeseen väliselle tasanteelle oli sairaalan aikana rakennettu tenniskenttä, ilmeisesti lääkäreiden käyttöön. Venevalkamassa jossa myös oli sijainnut Idmanin puinen venevaja ja uimahuone, sijaitsivat nyt miespotilaiden uimahuoneet. Naisten uimahuoneet sijaitsivat etelämpänä, Pajaniemessä. Kartanon aurinkoterassin istutukset olivat sairaalatoiminnan aikana hyvin hoidettuja. Keskiympyrän lasipallo säilyi ehjänä ja ilmeisesti myös kiillotettuna aina 1980-luvulle asti. Julkisen puiston ikävyyksiltä se ei enää säästynyt.

2.6 Uudistukset yleiseksi puistoksi 1970-luvulla (Ahti Pakarisen suunnitelma)

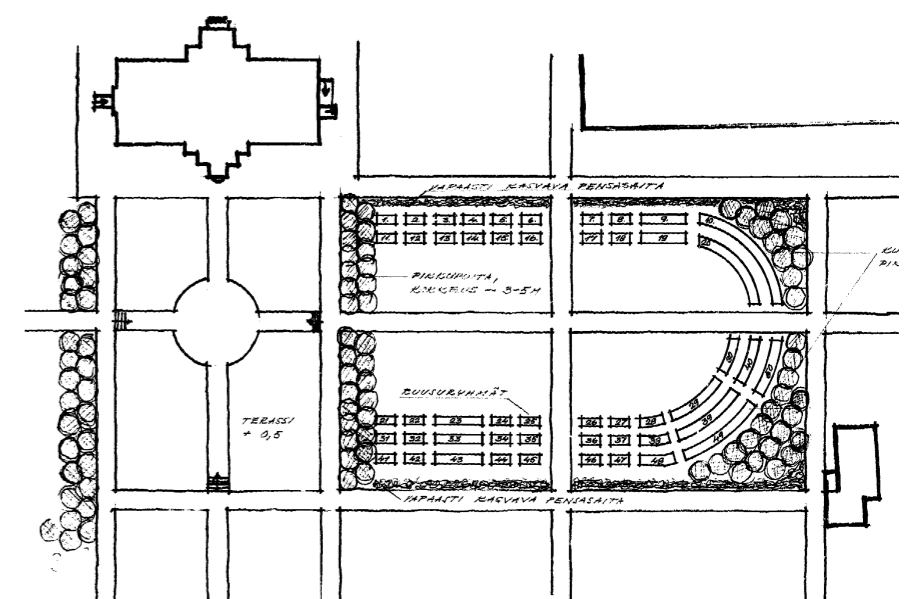
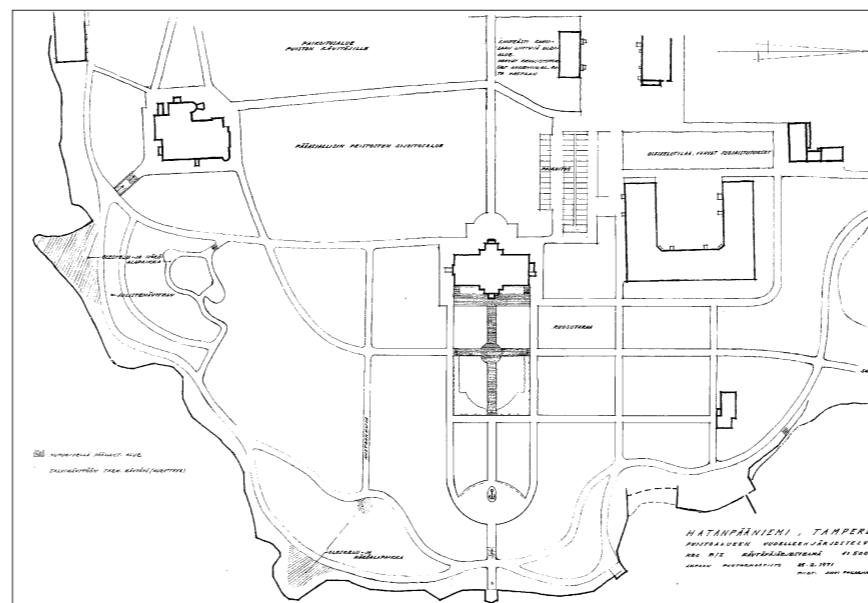
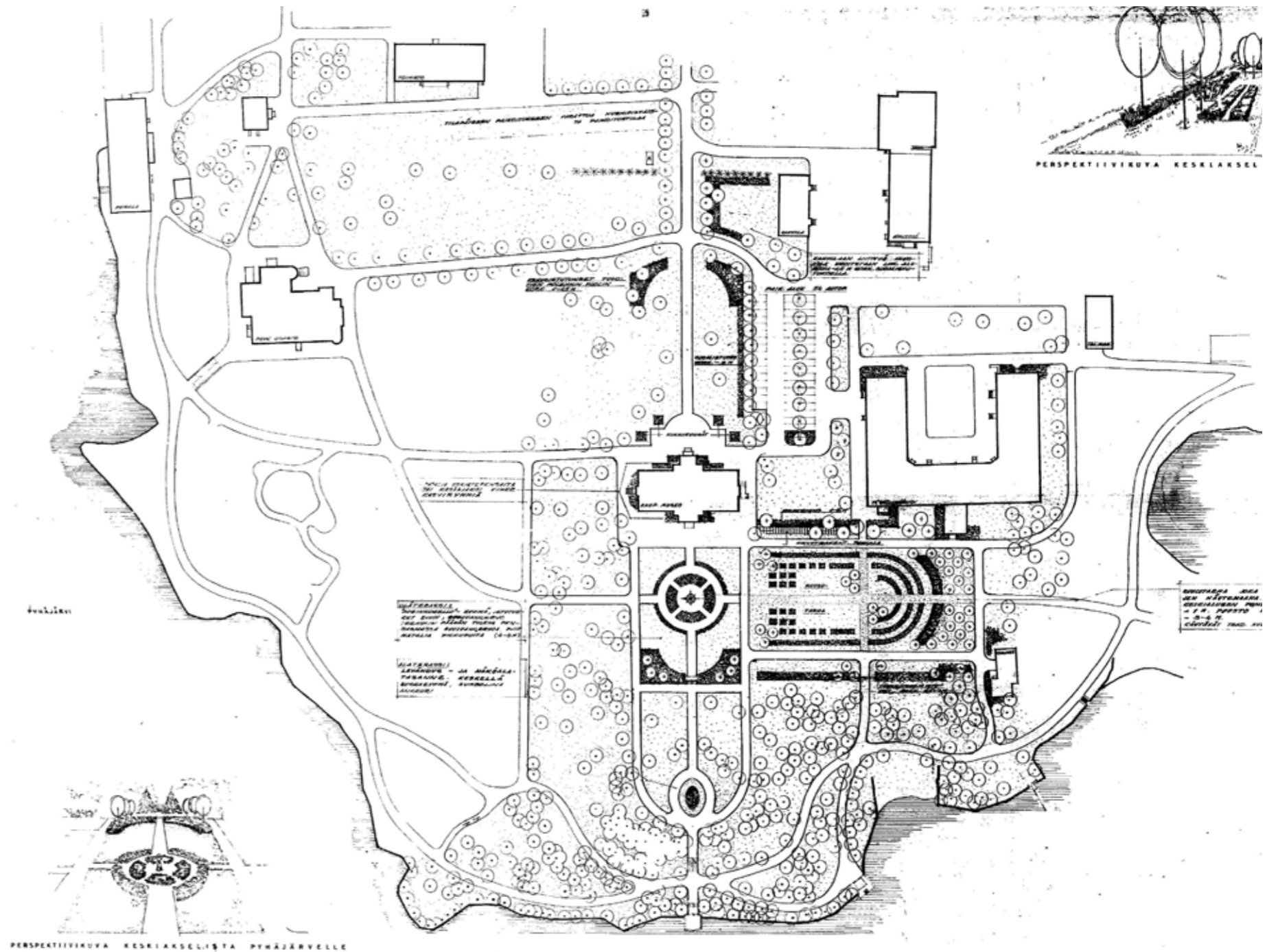
Hatanpään kartano puistoineen tuli kaupungin hallintaan vuonna 1968 ja pian tehtiin päätös siirtää kaupunginpuutarha kasvihuoneineen Pyynikinnarinalta kartanon entisen kasvitarhan paikalle. Sairaalan käytössä ollut kartanopuisto muuttui julkiseksi puistoksi. Tässä vaiheessa nousi myös ajatus kasvikoelmapuiston rakentamisesta kaupunginpuutarhan yhteyteen. Kaupungilla oli 1960-luvun alussa kypsytetty ajatusta kokoelmapuiston perustamisesta ja sellainen rakennettiin nykyiseen Kiovanpuistoon, mutta paikka osoittautui huonoksi rauhottomuuden ja ilkvallan vuoksi. Idean isä oli silloinen kaupunginpuutarhuri Kauko Aarnio. Suunnittelussa oli alkuvaiheessa mukana Lepaan puutarhaoppilaitoksen suunnittelijoita mm. Aarnion seuraaja Ahti Pakarinen. Tultuaan puistoyksikköön suunnittelijaksi Pakarinen laati koko arboretumin perussuunnitelman. Tehtävään sisältyi myös kartanopuiston kunnostussuunnitelma.

Arboretumiin kuuluva ruusutarha sijoittui osaksi päärakennuksen Aurinkoterassille. Suurin kokoelma sijoittui tämän eteläpuolella olevaan entiseen hedelmätarhaan josta tuli Hatanpään uusi muotopuutarha. Tässä ruusutarhassa näkyvät sekä kansainväliset näyttelypuutarhojen vaikutteet mutta myös suomalaisen 1920- ja 1930-luvun muotopuutarhojen perinteet.

Kartanopuiston alueella uudistamisen tavoitteena oli vähentää käytävien määrää. Tämä näkyy selvästi Aurinkoterassin pohjoispuolella jossa 1800-luvulta peritty tiheä promenadiverkosto korvattiin selkeämmin linjatulla puistokäytävillä. Pakarisen mukaan polkujen paljous nähtiin lähinnä hankalana kunnossapidon kannalta puiston muuttuessa julkiseksi virkistysalueeksi. Koivukuja kuitenkin säilyi kuten myös rantakäytävät. Keskiakselin Ankkuriaukio liitettiin ylemmän Aurinkoterassin selkeäksi jatkeeksi ja sai kokonaan uuden muodon. Sairaalan pallokentän paikalla Idmanin aikana ollut ankkuriaihe palautettiin mutta soikionmuotoisena kesäukukkaistutuksena jossa ankkuri erottuu värillään.

Pakarinen kertoo että silloin ei tehty puistohistoriallista selvitystä suunnitelman pohjaksi. On muistettava että näin meneteltiin yleisesti muualakin. Puistojen restauroivaa suunnittelua Suomessa vielä 1970-luvulla yleisesti ollut eikä puistohistorialliselle tutkimuksillekaan juuri ollut esikuvia. Tuolta ajalta oleva puistopiirustus osoittaa että uudistuksia edeltävä tilanne kuitenkin kartoitettiin ja on mahdollista että kartoituksen pohjana on ollut Gauffinin suunnitelma. Tämä kartoitus on yksi päällekkäiskartoista sivulla 16.

Ahti Pakarisen suunnitelmia Hatanpään puistoalueelle 1971 (Tampereen kaupunki, puistotoimen arkisto)

Historian eri vaiheissa muokattua maastoa puiston pohjoisosassa (Valokuva, Tampereen kaupunki)

Rannan tasaisen tiheä puusto suojaa tuulilta mutta myös auringolta ja peittää järvinäkymän. Kapeatkin näkymäaukot toisi rantamaisemaan vaihtelevuutta

3. Puiston nykytila ja kunnostustarpeet

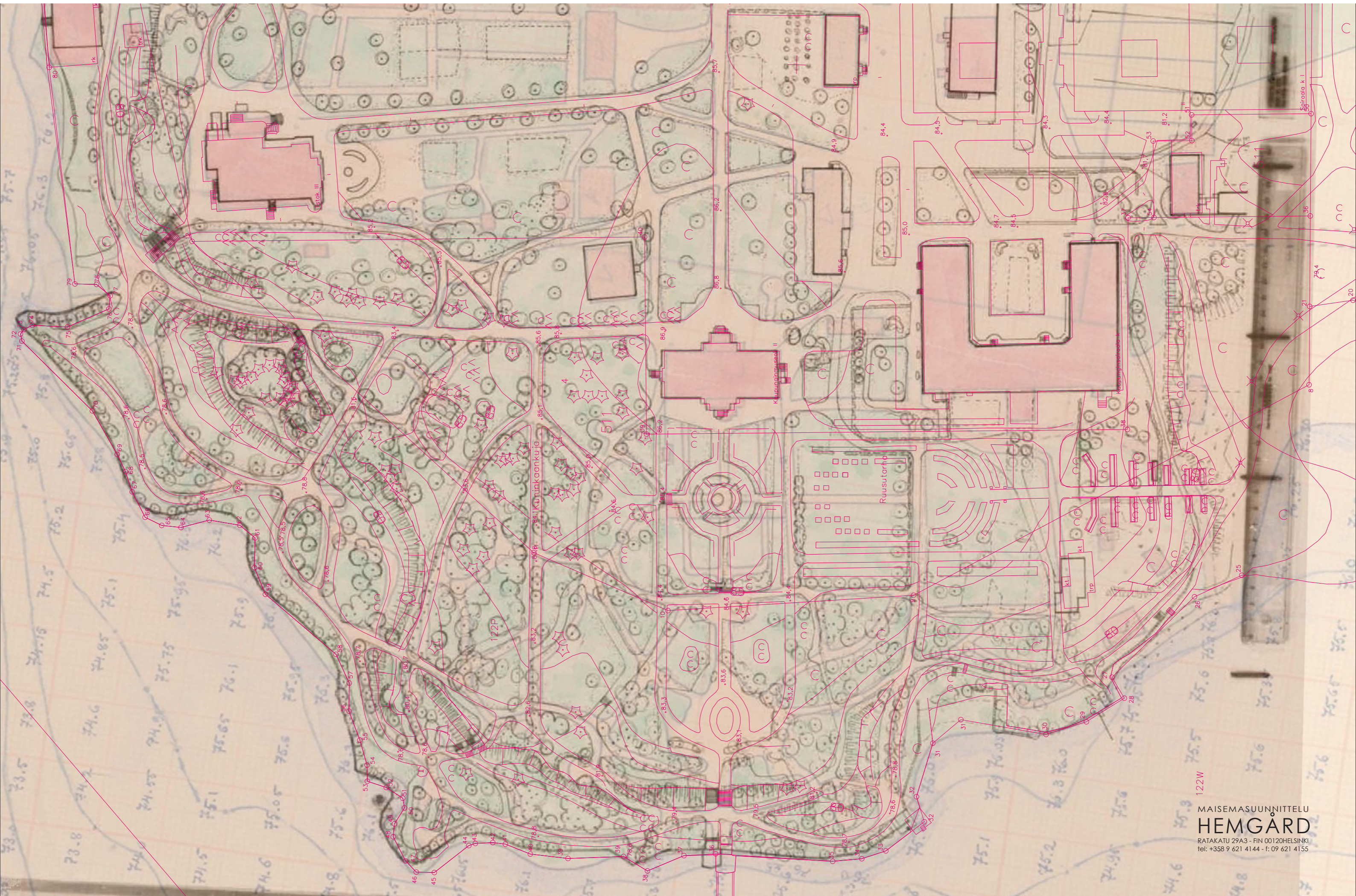
3.1 Historiasta säilyneet jäänteet

Hatanpään kartanopuistossa kulkiessa voi yhä kokea sen yli 250-vuotisen historian kaikkien eri vaiheiden läsnäolon. Näistä puiston kaikista ajanjaksoista on nimittäin säilynyt jotain vaikka kartanon omistajasuvut ovat usein vaihtuneet tehden muutoksia omien tarpeittensa ja tyyli mielityksiensä mukaan tai vaikka aika on vienyt mukanaan puita pensaita tai puiston rakennuksia. Puutarhakulttuurin ihanteiden muuttuminen näkyy Hatanpäässä erityisesti niissä muutoksissa jotka tehtiin 1800-luvun lopussa kun Gauffinin suunnittelema maisemapuisto rakennettiin. Suunnitelma ei kuitenkaan kokonaan poistanut varhaisemman geometrisen puutarhan piirteitä, vaan ne säilyivät eräänlaisena perusrunkona keskikäytävineen, koivukujineen jne. Sairaalan ajalta 1960-luvulle asti on säilynyt lähinnä silloin istutettuja puita. Arboretumin perustaminen ja puiston muokkaaminen julkiseksi puistoksi 1970-luvulla on tuonut omia lisäyksiä ja muotoja samalla kuin kartanon ajan puita on poistunut.

Seuraavien sivujen karttoihin on kerätty historiaselvityksessä esiin tullutta tietoa käytävien ja kenttien sekä maaston muotojen iästä.

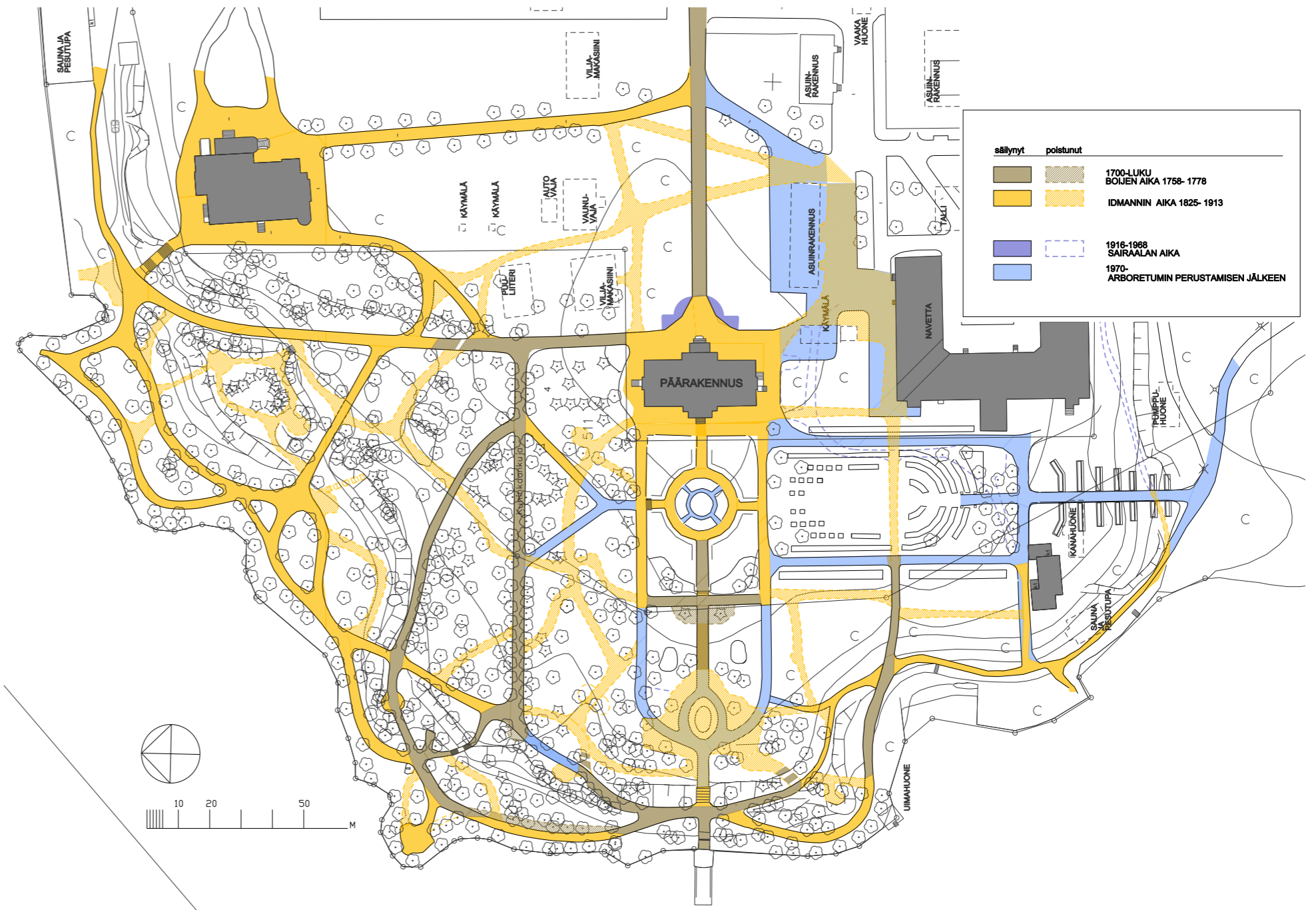

122W

PUISTON KÄYTTÄVIEN JA KENTTIEN HISTORIA 1:1000

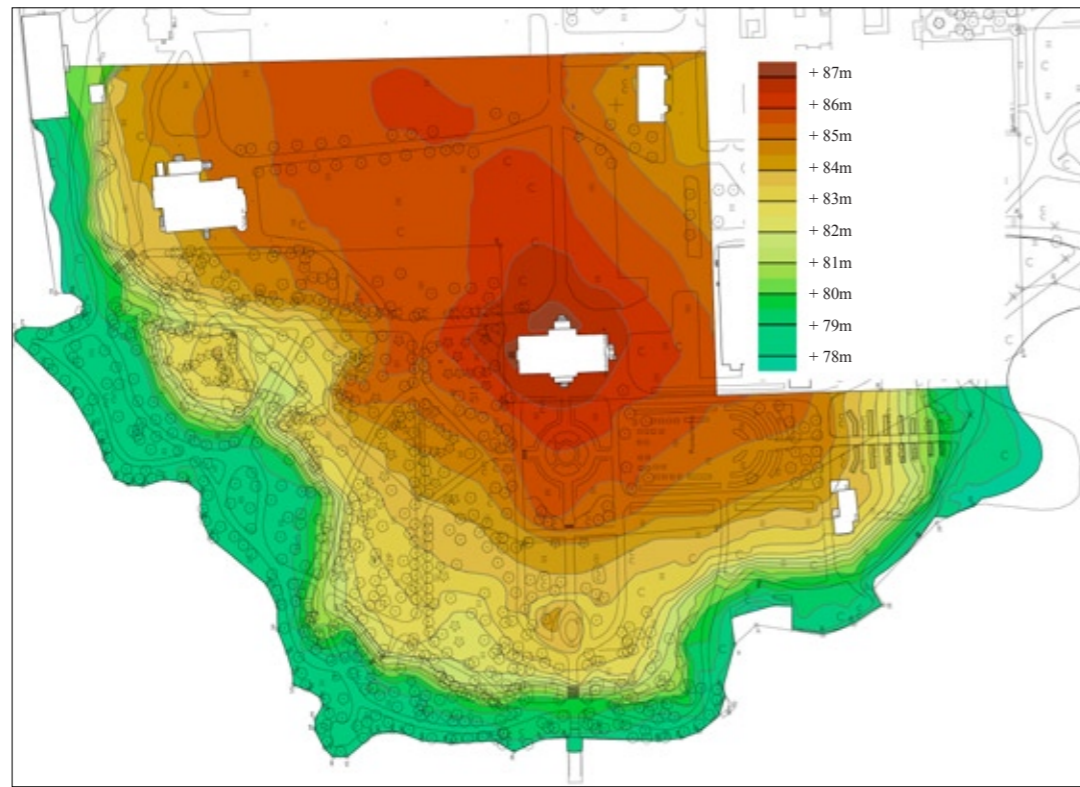

(Axel Tammela, VA)

(Axel Tammela, VA)

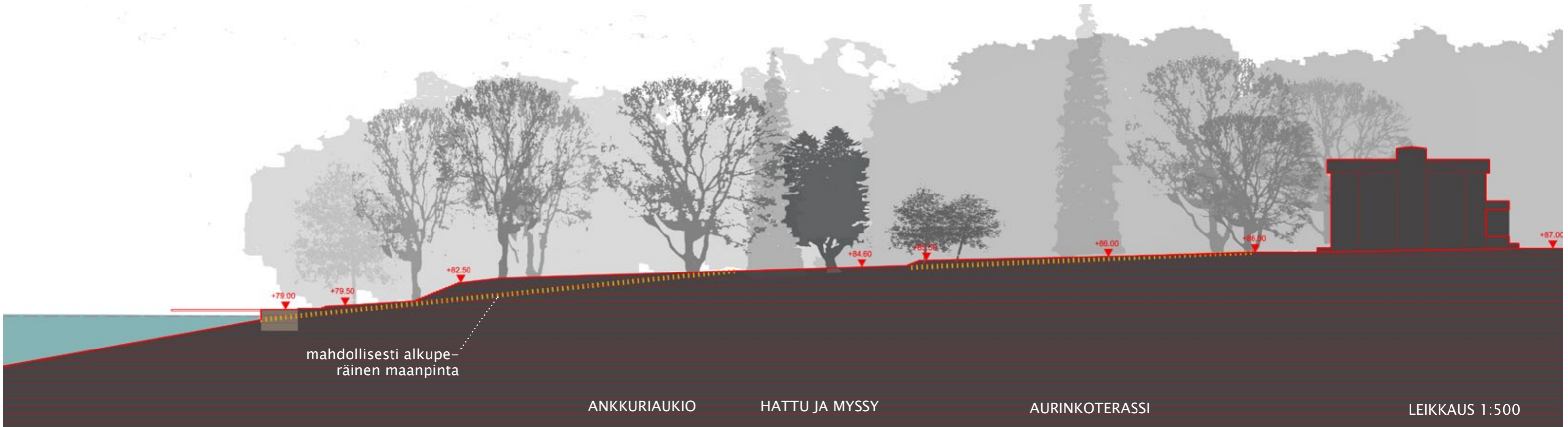
TOPOGRAFIAN MUOTOUTUMINEN PUISTON HISTORIASSA 1:1000

KORKEUSTASOT 1:2000

MAISEMASUUNNITTELU
HEMGÅRD
RATAKATU 29A3 - FIN 00120HELSENKI
tel: +358 9 621 4144 - f: 09 621 4155

3.2 Nykyinen käyttö

Hatanpään puisto on suosittu ulkoilun ja oleskelun kohde ja sellaisena varsin monipuolinen. Puoleensavetävimmat osat ovat arboretumin ruusutarha sekä rantavyöhyke ja sen tarjoamat suojaisat iltapäiväaurion lämmittämät levähdyspaikat penkkeineen. Vapaita penkkejä onkin vaikea löytää tällaisena päivänä. Perheiden suosimia paikkoja ovat suojaisat uimapaikat puiston eteläosassa ja tietyt arboretum. Onkiminen rantamuurin reunalla on myös yksi suosittu tapa viettää aikaa puistossa Pyhäjärven rannalla. Muualla puistossa oleskelu ei ole yhtä vilkasta mikä ei vähennä puiston arvoa vaan korostaa sen merkitystä hiljaisen tunnelman ja kartanohistorian miljöönä.

Pyöräliikenne rannan puistokäytävällä on suhteellisen vilkas vaikka kyseessä ei ole pääreitti. Kiireisimmät pyöräilijät hakeutuvat ilmeisesti muille teille, sillä paikalla on havaittavissa että pyöräilijä, valitessaan reitin tämän maiseman vuoksi, osaa ottaa muut liikkujat huomioon.

Ruusutarha ja kartanomiljöö ovat suosittu käyntikohde sekä tampereilaisille että matkailijoille ja kohteen arvoa lisää laaja ja maisemallisesti hyvin monipuolinen Hatanpään arboretum kartanopuiston eteläpuolella. Yksi paikka erityisesti arvostava käyttäjäryhmä ovat lähistön vanhainkodin asukkaat ja sairaalapotilaat vieraineen.

3.3 Puusto, yleiskunto ja kokonaisrakenne

Hatanpään kartanopuisto on nykyään tiheän puuston peittämä ja varjainen. Lehtipuut ovat venyttäneet latvuksensa korkealle kilpaillessaan valosta. Tiiviys on ollut puistolle ja varsinkin sen pohjoisosalle tunnusomainen piirre ainakin 1800-luvun lopusta, jolloin rantaan lisättiin puita ja pensaita suhteellisen tiheinä istutuksina. Mutta tuskin milloinkaan aikaisemmin puiden latvuserros on ollut niin kattava ja puut keskimäärin niin korkeita kuin tänään suuren osan puista ollessa yli 120 vuotitaita. Vanhat kuuset ja pihdat sekä jalavat, saarnet ja lehmukset ovat yli 20m korkeita. Uusia puita on vuosien aikana istutettu väleihin tarkoituksena mahdollisesti että ne aikanaan korvaisivat ikääntyneet puut. Mutta peittävän latvuserroksen alle istutetuista puista vain harvalla on siihen hyvät kasvuedellytykset.

Tuulisuus

Syy poikkeukselliselle tiheydelle löytyy osaksi paikan tuulisuudesta. Hatanpään kapean niemen kärki on alttiina sekä kylmille pohjoistuulille että vallitseville Pyhäjärven selältä puhaltaville länsituulille. 1700–1800-luvun aikana puutarhaviiljelmia piti suojata tehokkaasti kylmiltä pohjois- ja luoteistuulilta ja puita istutettiin tai metsän annettiin kasvaa pohjoisosassa. Toki myös kartanonväelle haluttiin suojaisia ja viihtyisiä oleskelupaikkoja rannan tuntumassa, joten tuulensuojatutukset olivat tarpeellisia. Mutta vanhat valokuvat kertovat myös rantavyöhykkeiden tuolloin olleen nykyistä aurinkoisempia puiden vielä ollessa pieniä. Pensaita oli nykyistä runsaammin.

Korkeat puut eivät nykyään enää muodosta tehokasta tuulensuojaa puis-

tossa kulkijalle, sillä siellä missä pensaskerrosta ei enää ole tuuli pääsee puhaltamaan korkeiden runkojen välistä syvälle puistoon jota aurinko ei latvuserroksen läpi pääse lämmittämään. Lämpimin paikka aurinkoisena ja tuulisena päivänä löytyy päärakennuksen muotopuutarhasta, jonka reunassa puut muodostavat reunavyöhykkeille tyypillisen tiheän oksiston. Kuumina kesäpäivinä puiston varjoisuutta puolestaan arvostetaan.

3.4 Kalusteet ja rakenteet

Puiston kalusteet ja varusteet inventoitiin kesällä 2009 ja merkittiin kartoihin, jotka löytyvät sivuilta 22-23.

Puiston valaistus.

Valaisinpylväät puistossa vaihdettiin kesän 2009 aikana. Uudet pylväät sulautuvat muotoilultaan puistoon. Alaspäin suunnattu valo estää häikäisyn ja silmät näkevät valaistun polun. Puiden latvukset jäävät varjoon.

Penkit

Puistossa on kahta eri penkkityyppiä jotka kummatkin tullaan vaihtamaan vuoden 2010 aikana. Päärakennuksen muotopuutarhan penkkityyppinä on ollut perinteinen vaakasälepenkki. Rannassa käytetty malli on paikkaan kiinteäksi ankkuroitu yksinkertainen paksuista vaakapuista tehty penkki metallirungolla. Penkkimallin vähäeleisyys ja yksinkertaisuus on sille eduksi rantamaisemassa.

Jäteastiat

Puistokäytävien varsilla olevat jätteastiat ovat kaupungin yleisesti käytettävää, vapaasti seisovaa säiliömallia. Valittu musta väri on eduksi sillä se ei korosta itseään vaan ennemmin kasvien väriä. Syväsäiliö puiston eteläosassa sijaitsee sivukäytävän varrella rinteessä. Sen ei suojaistutuksista huolimatta istu hyvin nykyisessä paikassaan.

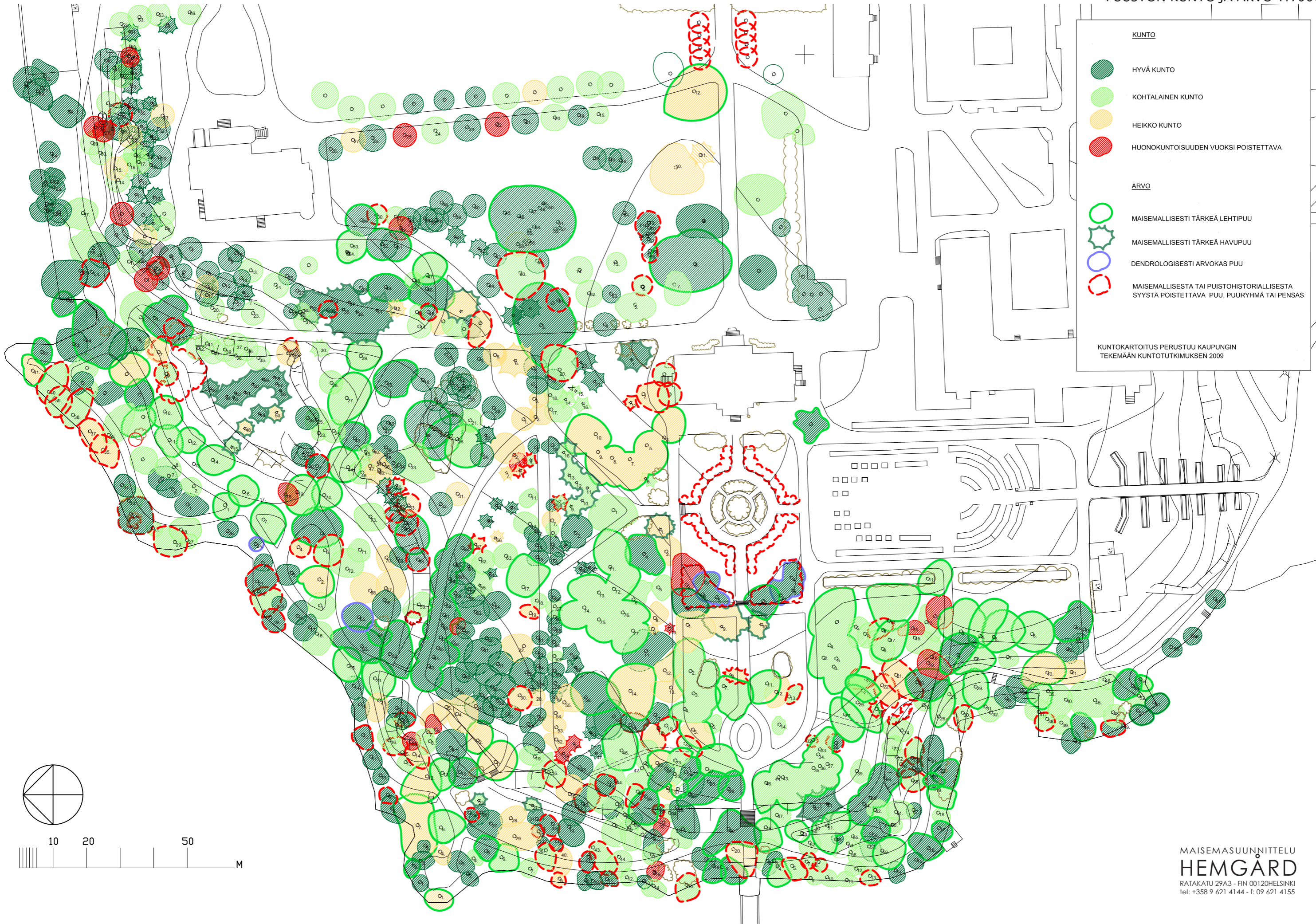
Kilvet ja opasteet

Puiston nykyiset opasteet ja kilvet kartoitettiin ja dokumentoitiin. Mutta tehtävään ei kuulunut uuden opastinjärjestelmän tai -mallien suunnittelu.

Puiston kivi- ym. maastorakenteet

Luonnonkivestä rakennetut portaat, muurit ja pinnat ovat tärkeimpiä yksityiskohtia Hatanpään kartanopuistossa. Kaiken muun muuttuessa, kestävä graniitti säilyy dokumenttina ajastaan. Siitä tehtyt rakenteet luonnollisesti rapautuvat heikommista osistaan kuten paikoin on käynyt lohka-reista rakennetulle rantamuurille tai rouda liikuttaa kiviä, kuten on käynyt Idmanin Huvilan porraskaiteille. Puiston tärkeät maastorakenteet on esitetty kartassa ”Hatanpään puiston kivi- ym. maastorakenteet” s.22.

PUUSTON KUNTO JA ARVO 1:1000

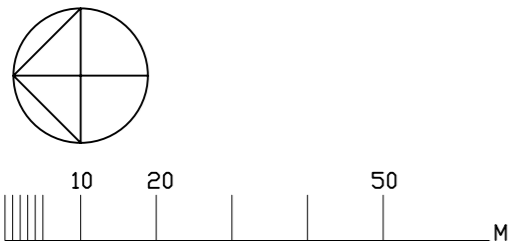
KUNTO

- HYVÄ KUNTO
- KOHTALAINEN KUNTO
- HEIKKO KUNTO
- HUONOKUNTOISUUDEN VUOKSI POISTETTAVA

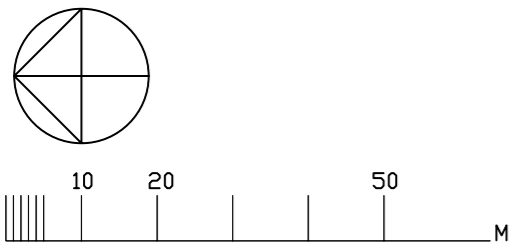
ARVO

- MAISEMALLISESTI TÄRKEÄ LEHTIPUU
- MAISEMALLISESTI TÄRKEÄ HAVUPUU
- DENDROLOGISESTI ARVOKAS PUU
- MAISEMALLISESTA TAI PUISTOHISTORIALLISTESTA SYYSTÄ POISTETTAVA PUU, PUURYHMÄ TAI PENSAS

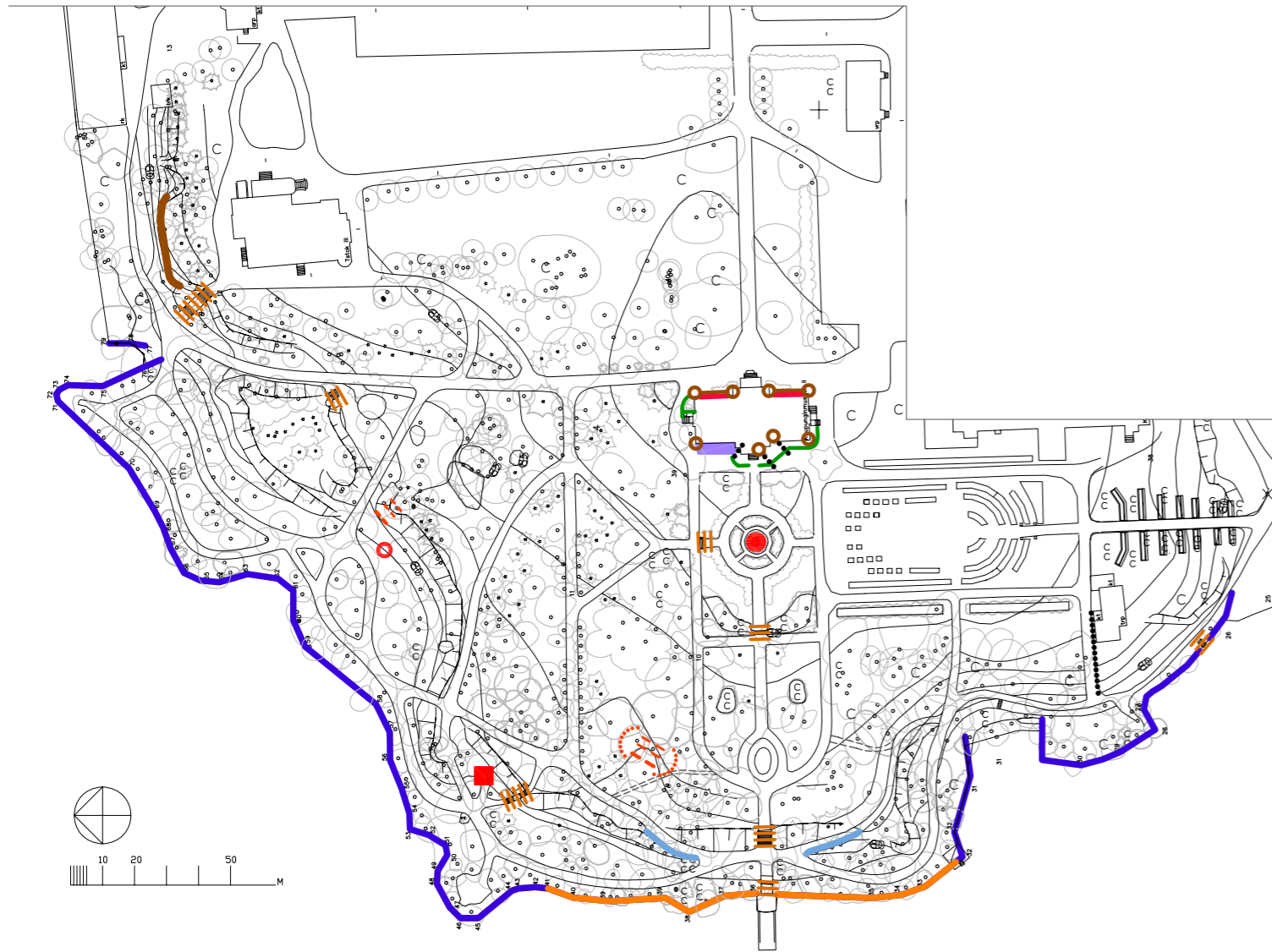
KUNTOKARTOITUS PERUSTUU KAUPUNGIN TEKEMÄÄN KUNTOTUTKIMUKSEN 2009

ARVOKAS RUOHOVARTINEN KASVILLISUUS 1:1000

HATANPÄÄN PUISTON KIVI- YM. MAASTORAKENTEET

MERKINNÄT

PORTAAT

- GRANIITTIORTAAT
- HÄVINNEET GRANIITTIORTAAT JA LUONNONKIVISOMMITELMA
- HÄVINNEET PUUORTAAT

MUURIT

- RANNAN KIVITUKIMUURI, VANHIN OSUUS
- RANNAN KIVITUKIMUURI
- GRANIITTINEN KÄYTÄVÄN REUNATUKI
- KORKEA LOHKARETUKIMUURI, SITOMATON

REUNAKIVI

- NUUKVIREUNA

PINTAVESIKOURUT

- 3 KIVEN NUPUKIVIVESIKOURU
- GRANIITIVESIKOURU

KIVEYS

- NOPPAKIVIKAISTA
- BETONIPÄÄLLYSTE

KARTANOPIUSTON KIINTEÄT TAIDEAIHEET

- KORISTEPLYVÄS, GRANIITTI
- KAIVO

Karkeasti hakatut graniittiportaavat

Viimeistellyn kivityön portaavat keskiakselin kohdalla

Idmanin huvilan portaavat

Rantamuurin vanhinta osaa laivalaiturin molemmilla puolilla

Graniittinen reunatuki todennäköisesti 1700-luvulta

Idmanin huvilan graniittinen tukimuri todennäköisesti 1700-luvulta

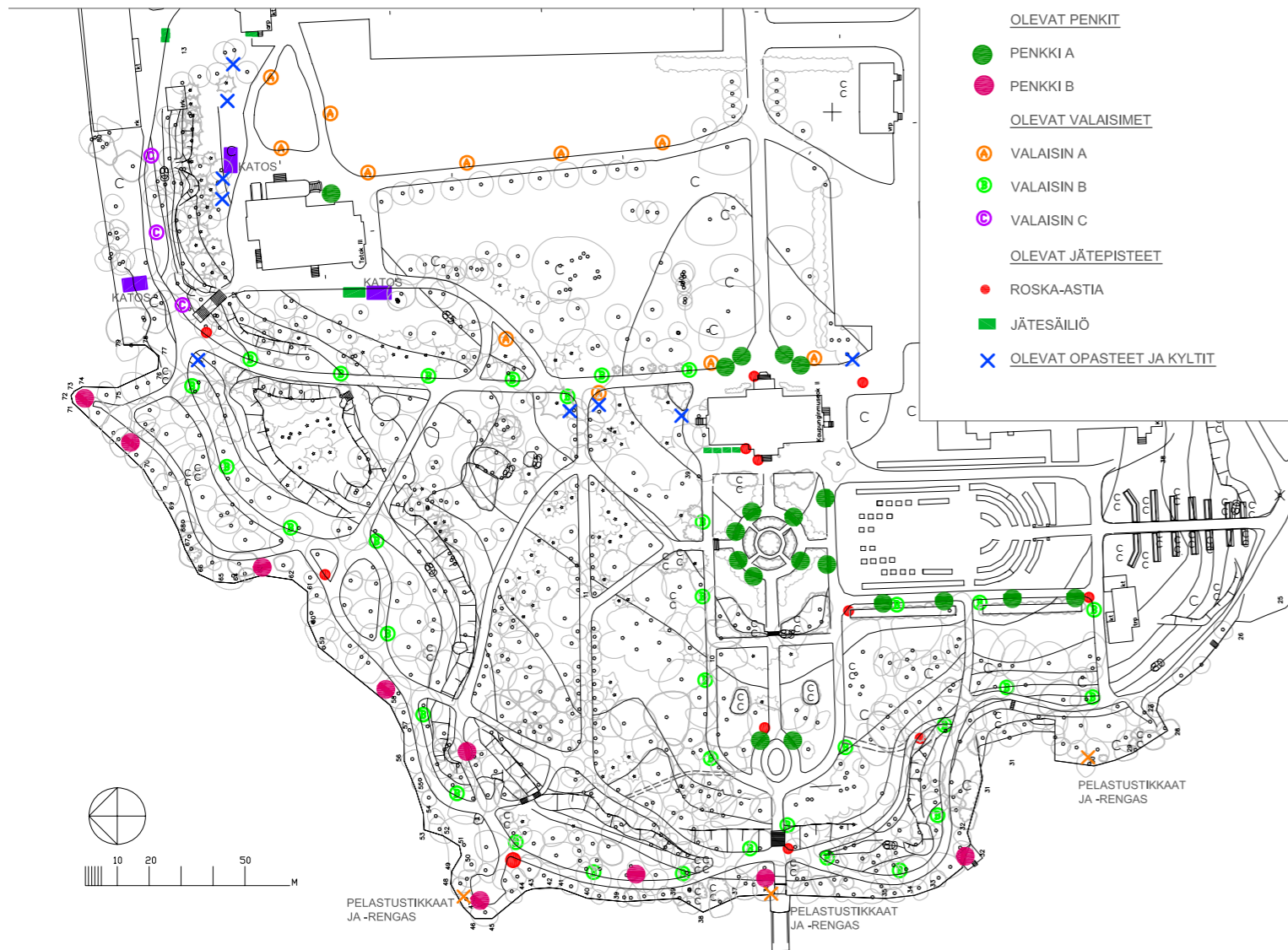

Lasikuulan pylväs ilman koristettaan Aurinkoterassin keskellä

Kaivo on täytetty mutta alkuperäinen graniittikehä on säilynyt

Valaisin A

Valaisin B

Valaisin C

Penkki A

Penkki B

Roska-astia ja jätesäiliötä

Pyöräkatos

Pelastustikkaat ja -rengas

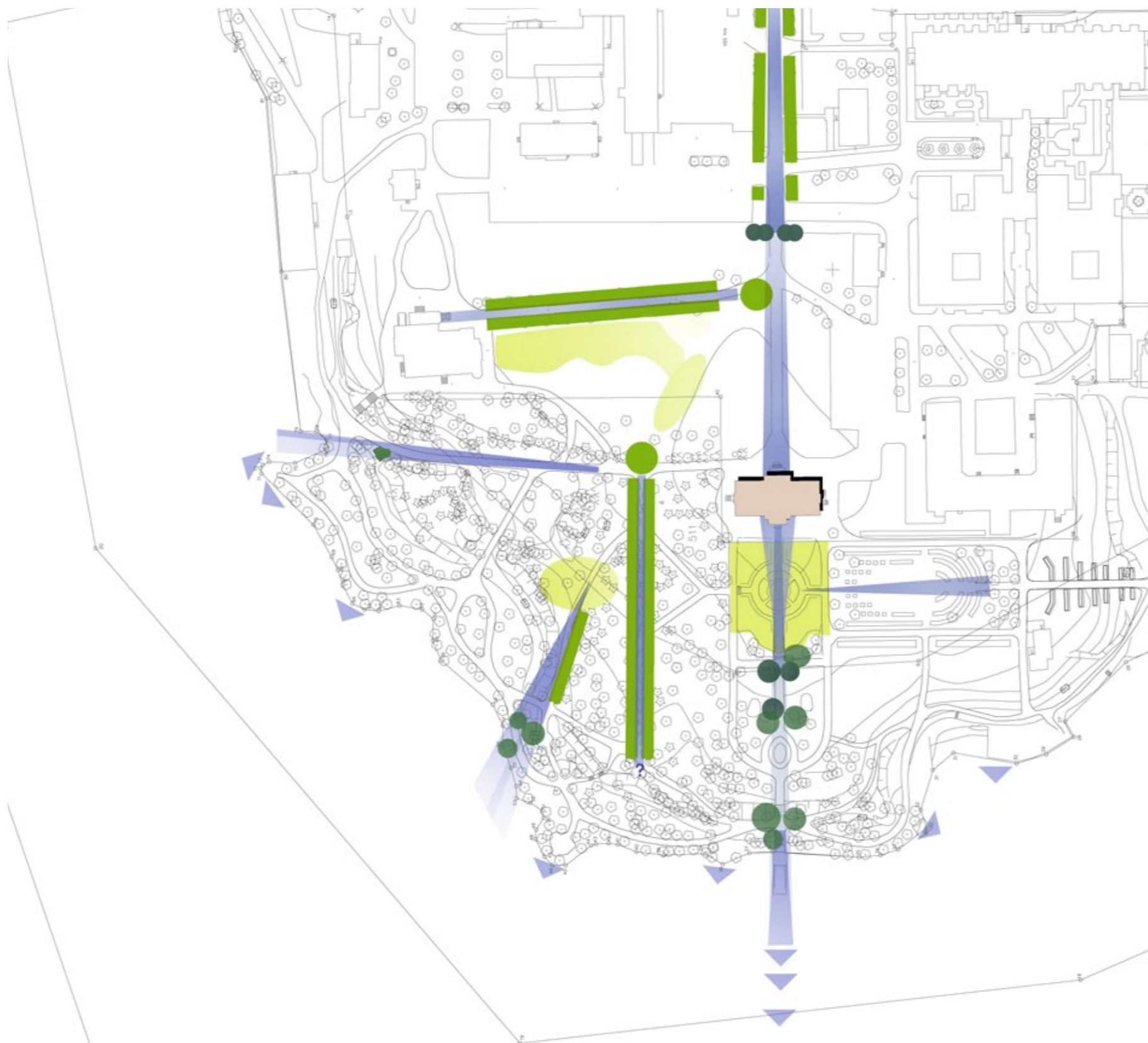

Esimerkkejä puistoalueen kylteistä ja opasteista

TÄRKEÄT NÄKYMÄT JA TILAT 1:2000
NYKYISET JA POTENTIAALISET

- NÄKYMÄ, NÄKYMÄAKSELI
- NÄKYMÄN ESTEENÄ KASVAVA HAVUPUU
- NÄKYMÄN ESTEENÄ KASVAVA LEHTIPUU
- KUJANÄKYMÄ
- PUURIVIN RAJAAMA NÄKYMÄ
- YKSITTÄISPUU KUJA VISUAALISENA PÄÄTTEENÄ
- TÄRKEÄ AVOIN TAI PUOLIAVOIN TILA PUISTOSSA
- JÄRVINÄKÖALAN PAIKKA

4. Suunnitelma ja toimenpidekortit

Hoito- ja käyttösuunnitelman pääpaino on hoitosuunnitelman toimenpidekortteissa. Niissä määritellään puustoa koskevat harvennus- ja hoito-toimenpiteet tai mitkä puut tulee poistaa milläkin aikavälillä. Niissä myös esitetään täydentäviä tai korvaavia istutuksia lajeineen. Yleissuunnitelmakartan tehtävänä on antaa yleiskuva toimenpiteistä, jotka ovat tärkeitä puiston arvojen esille ottamiseksi ja puiston käyttöön liittyvinä parannuksina.

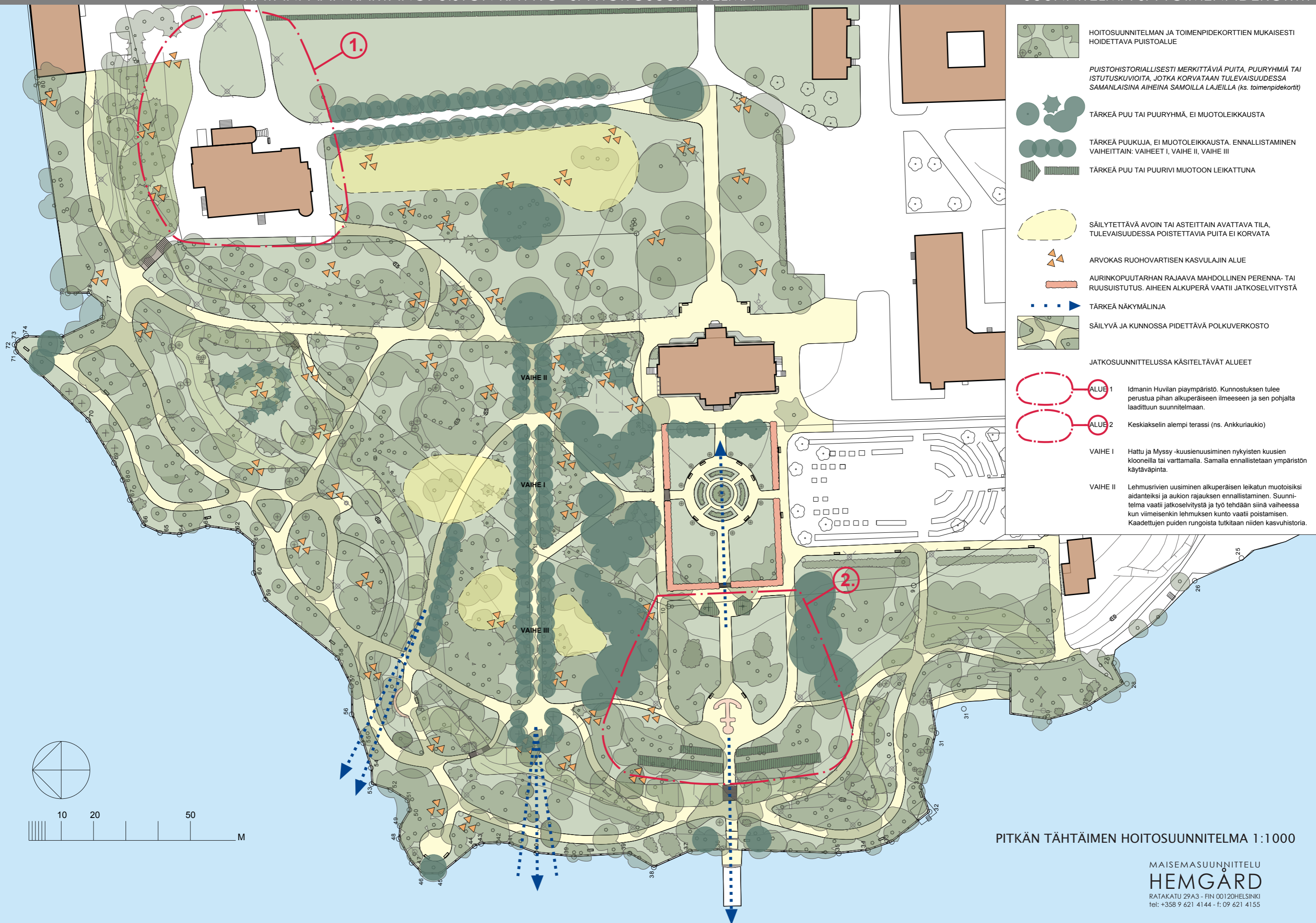
4.1 Yleissuunnitelma

Yleissuunnitelman kartta esittää yleiskuvan puiston tulevasta tilallisesta rakenteesta. Karttaan on myös merkitty käytäviä ja pintoja koskevat kunnostustoimenpiteet sekä täydennysistutuksia eri puolella puistoa. Istutukset on toistaiseksi esitetty yleissuunnitelman tarkkuutta vastaavasti vain pääpiirteissään. Suunnitelman perusteet käyvät ilmi osa-alueiden toimenpidekortteissa, jossa on kuvaus paikan kunnostustavoitteista. Esitettyjen kunnostustoimenpiteiden vähyys johtuu siitä, ettei puistossa ole suurempaa tarvetta muutoksiin. Historian nykyistä parempi esilletuominen on mahdollista saavuttaa määrätietoisella hoidon ja kunnossapidon avulla.

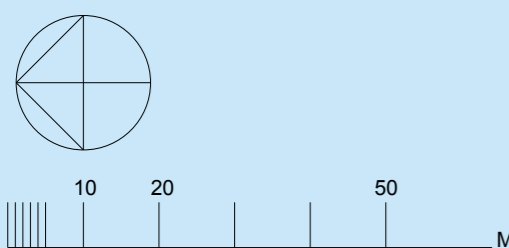
- OLEVA PUU / PENSAS
- POISTETTAVA PUU / PENSAS
- ISTUTETTAVA LEHTI- TAI HAVUPUU
- SUUNNITELTU PENSASISTUTUS
- LEIKATTAVA PENSAS
- SUUNNITELTU PERENNA- TAI KESÄKUKKAISTUTUS
- NURMI
- NIITTYNURMI
- OLEVA KORKEUSKÄYRÄ
- POISTUVA KÄYTÄVÄLINJAUS TAI RAKENNE
- UUSI KÄYTÄVÄ, REUNALINJAKSEN KORJAUS
- VANHAN KÄYTÄVÄN PALAUTUS NURMIKÄYTÄVÄNÄ
- RANNAN LUONNONKIVITUKIMUURI
- Pe1 / Pe2 PENKKI, MALLI1 Tampereen vanha valurautamalli, maalarinvalkoinen MALLI 2 "Jaakko" Tampere, väri RAL 9002
- SÄILYVÄ VALAISIN
- KIVITUHKA
- NOPPAKIVEYS

PUISTON YLEISSUUNNITELMA 1:1000

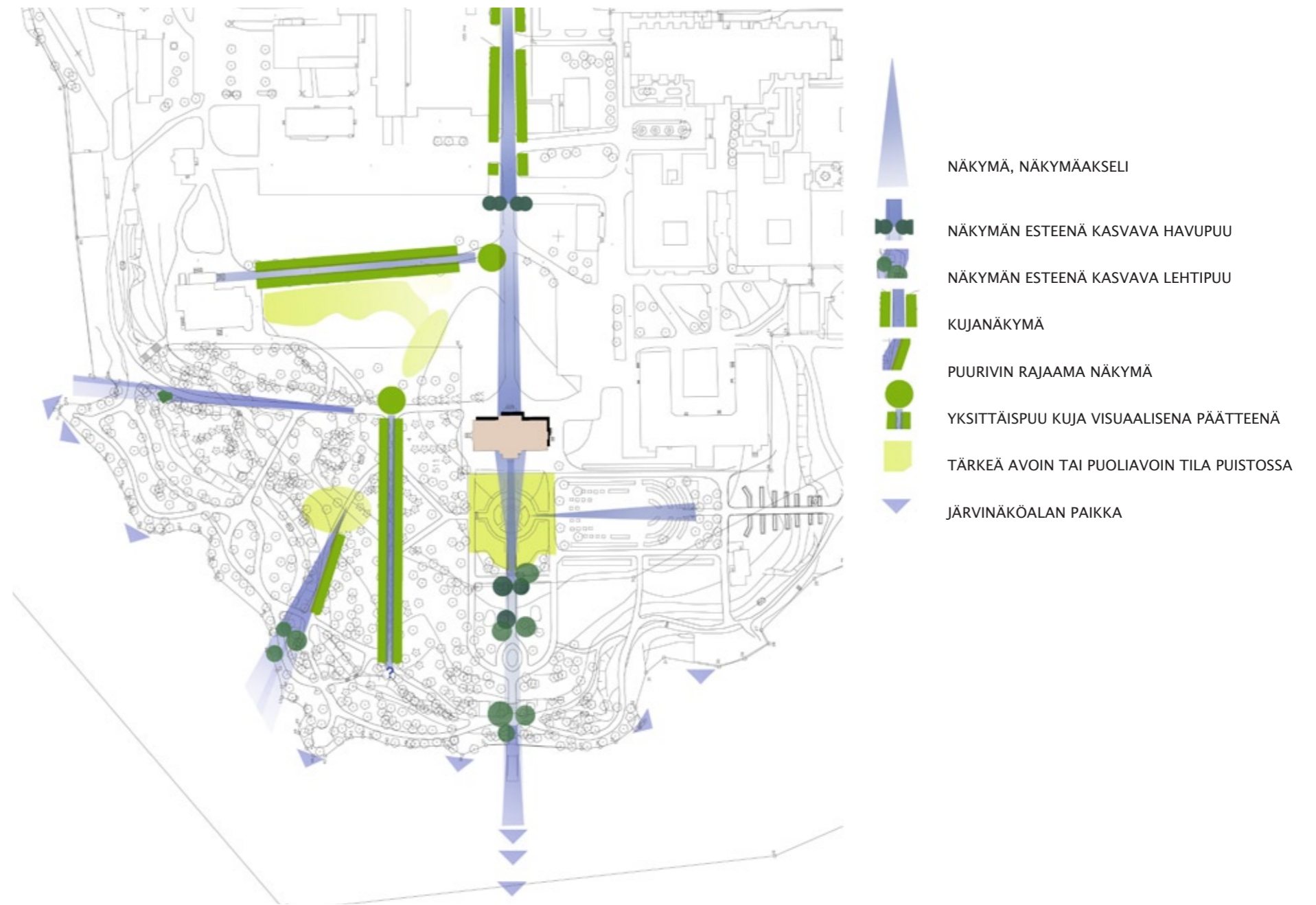
- HOITOSUUNNITELMAN JA TOIMENPIDEKORTTIEN MUKAISESTI HOIDETTAVA PUISTOALUE
- PUISTOHISTORIALLISESTI MERKITTÄVIÄ PUITA, PUURYHMIÄ TAI ISTUTUSKUVIOITA, JOTKA KORVATAAN TULEVAISUUDESSA SAMANLAISINA AIHEINA SAMOILLA LAJEILLA (ks. toimenpidekortit)
- TÄRKEÄ PUU TAI PUURYHMÄ, EI MUOTOLEIKKAUSTA
- TÄRKEÄ PUUKUJA, EI MUOTOLEIKKAUSTA. ENNALLISTAMINEN VAIHEITTAIN: VAIHEET I, VAIHE II, VAIHE III
- TÄRKEÄ PUU TAI PUURIVI MUOTOON LEIKATTUNA
- SÄILYTETTÄVÄ AVOIN TAI ASTEITTAIN AVATTAVA TILA, TULEVAISUUDESSA POISTETTAVIA PUITA EI KORVATA
- ARVOKAS RUOHOVARTISEN KASVULAJIN ALUE
- AURINKOPUUTARHAN RAJAAVA MAHDOLLINEN PERENNA- TAI RUUSUISTUTUS. AIHEEN ALKUPERÄ VAATII JATKOSELVITYSTÄ
- TÄRKEÄ NÄKYMÄLINJA
- SÄILYVÄ JA KUNNOSSA PIDETTÄVÄ POLKUKVERKOSTO

- JATKOSUUNNITELUSSA KÄSITELTÄVÄT ALUEET
- ALUE 1** Idmanin Huvilan piaympäristö. Kunnostuksen tulee perustua pihan alkuperäiseen ilmeeseen ja sen pohjalta laadittuun suunnitelmaan.
- ALUE 2** Keskiakselin alempi terassi (ns. Ankkuriaukio)
- VAIHE I** Hattu ja Myssy -kuusienuusiminen nykyisten kuusien kloonilla tai varttamalla. Samalla ennallistetaan ympäristön käytäväpinta.
- VAIHE II** Lehmusrivien uusiminen alkuperäisen leikatun muotoisiksi aidanteiksi ja aukion rajauksen ennallistaminen. Suunnitelma vaatii jatkoselvitystä ja työ tehdään siinä vaiheessa kun viimeisenkin lehmuksen kunto vaatii poistamisen. Kaadettujen puiden rungoista tutkitaan niiden kasvuhistoria.

PITKÄN TÄHTÄIMEN HOITOSUUNNITELMA 1:1000

4.2 Toimenpidekortit

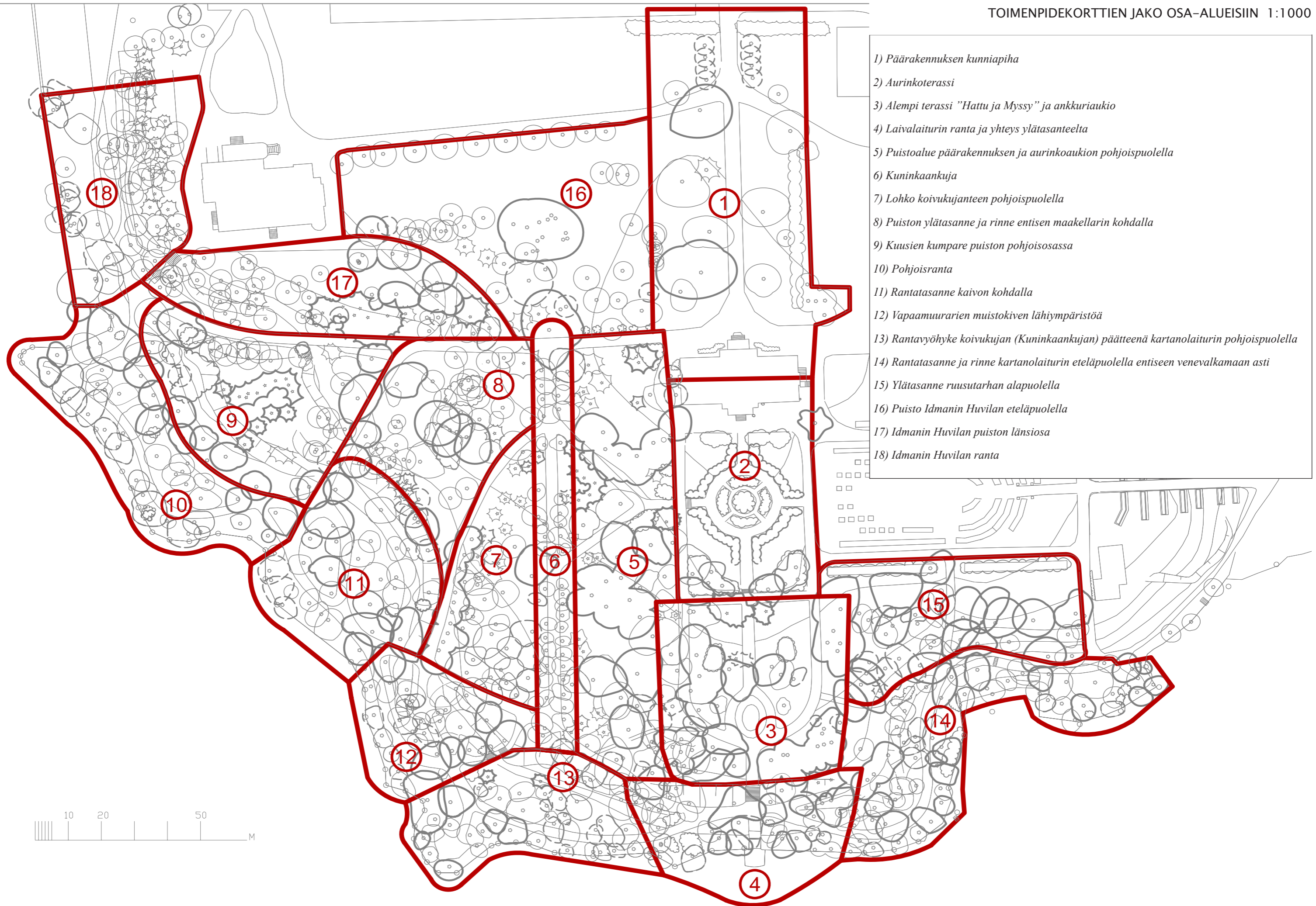
Jatkuva ja joskus ennakoimatonkin muutos kuuluu maisemapuiston perusluonteeseen. 1800-luvun puutarhataiteen opeissa korostettiin jatkuvan hoidon merkitystä. Parhaimmillaan siinä myötäeletään luonnon kasvua ja kehitystä. Puiston dynamiikan ymmärtäminen oli tärkeää ja siihen tuli puuttua kauneusarvoja tarkkaan vaalien. Pysyvät kauneusarvot liittyivät yleensä näkymiin ja avoimille tiloille haluttuun luonteeseen jota joskus korosti vesi, huvimaja, silta, veistos tai jokin muu aihe. Yksittäispuut ja puuryhmät olivat myös tärkeitä aiheita. Mutta tilojen kehukset ja muuttavat muotoaan kasvillisuuden kasvaessa. Ilman hoitoa kauneusarvot hämärtyvät ja puiston maiseman ja luonnon kokemisesta karsiutuu tärkeä ulottuvuus pois.

Nämä maisemapuiston hoidon perusopit ovat hyvä periaate myös Hatanpään puiston hoitosuunnitelmaa varten. Myös täällä tilallinen kokeminen on ensiarvoista. Tärkeimmät näkymät ja tilat on esitetty kartassa sivulla 24 (sekä yllä). Hoitotoimenpiteisiin tulee ryhtyä joskus sahan ja joskus istutuslapioiden avulla. Hoidossa pitää seurata muutoksia ja mukauttaa toimenpiteet niiden mukaan. Siksi on syytä painottaa, ettei huolellisestikaan tehty pitkän tähtäimen

hoitosuunnitelma kykene määrittelemään tarkkaan puiston tulevaa ilmettä. Korteissa on pyritty määrittelemään hoidon tavoitteet niin, että tekijöille muodostuisi käsitys mihin toimenpiteillä pyritään. Hoitosuunnitelma seuranta on tärkeää ja sen päivittäminen noin 10 vuoden kuluttua toivottavaa.

Ehdotukset Hatanpään kartanopuistossa tarpeellisiksi katsotuista toimenpiteistä on esitetty oheisissa toimenpidekorteissa. Osa toimenpideehdotuksista perustuu tilarakenteen, maisemanäkymien tai muidenn historiallisten piirteiden esiin tuomiseen, piirteiden joita on selvitetty tutkimalla puiston yli 200-vuotista historiaa ja sen jättämiä näkyviä jälkiä. Esitetyt toimenpiteet koskevat kasvillisuuden lisäksi rakenteita ja pinnoitteita. Kunkin osa-alueen ominaispiirteet niin heikkoudet kuin vahvuudetkin on pyritty kuvaamaan korttien tekstiselostuksessa. Osa-aluekuvauksessa on haluttu antaa kattava kuvaus kyseisen kohteen ja osa-alueen historiasta ja mitä siitä on säilynyt nykypäivään. Näin jokainen toimenpidekortti on oma itsenäinen kuvauksensa josta löytyy sekä tietoa kohteesta että perusteet ja tavoitteet esitetyille toimenpiteille.

TOIMENPIDEKORTTIEN JAKO OSA-ALUEISIIN 1:1000

RAKENTEET JA PINNAT

Alue 1) Päärakennuksen kunniapiha

Aluekuvaus

Kartanorakennuksen etupihaan portin ja itärajan muodostaa vanha kuusi-aita. Ajojtie pysäköintialueelle kääntyy heti tämän jälkeen vasemmalle mutta käytävä jatkuu suorana päärakennuksen sisäänkäynnille Hatanpään puistokujan suuntaisena. Pysäköintialue sijoittuu sivulle tiheän kanukkapensaston taakse. Vanhat lehtipuut luovat pihalle puistomaisen luonteen. Näistä kookkain on vanha tammi.

Vielä 1900-luvun alussa piha edusti klassista kunniapihan symmetriaa rajana neljä akselisommitelmassa ollut rakennusta sekä yksi suoralinjaisuudesta poikkeava makasiinirakennus. Sivurakennuksista on jäljellä vain kartanon vanhin rakennus, väentupa. Pysäköintialueen paikalla sijaitsi samassa linjassa oleva asuinrakennus. Pohjoisreunan rakennukset olivat vaunuvaja ja kaksi viljamakasiinia joiden alkuperästä ei ole tarkkaa tietoa. 1800-luvun lopun poikittaiset sekä sivurakennuksien edestä kulkevat käytävät ovat hävinneet. Päärakennuksen edustan rajaus ja on perua 1970-luvun kunnostuksesta.

Kasvillisuus

Vielä 1800-luvun lopussa pihan nurmella kasvoi useita pensasryhmiä ja puustoa oli vähän tai vielä pienikasvuisena. Vanha tammi, jonka on kokonsa vuoksi arveltu olevan Boijen ajalta, lienee istutettu 1895–1910 välisenä aikana. Kuusiaita on kasvanut leikkaamattomana vuosikymmeniä ja on jo melko ränsistynyt. Se lienee sairaalan ajoilta. Puistokujan uusimisessa koivuriviä on jatkettu pihapiirin puolelle (kujan tulee päättyä portille). Vanha tammi, sen vieressä lehmukset, erikoisuutena kaksi kriminlehmusta sekä kaksi liuskalehtistä visakoivua ovat pihapiirin arvopuita.

Arvot ja ongelmat

Kunniapihan alkuperäinen mittakaava ja luonne ovat hämärtyneet ja pihasta on tullut osa päärakennuksen ja Idmanin Huvilan puistoa. Ajoyhteys pysäköinti-paikalle jäsentää tilaa tavalla joka jättää pihan yhtenä rajana olleen vanhan väentuvan visuaalisesti pihapiirin ulkopuolelle. Kesäistutuksien värisommitelmat osaksi onnistuneita, osaksi hieman raskaat.

Kunnostamisen ja hoidon tavoitteet

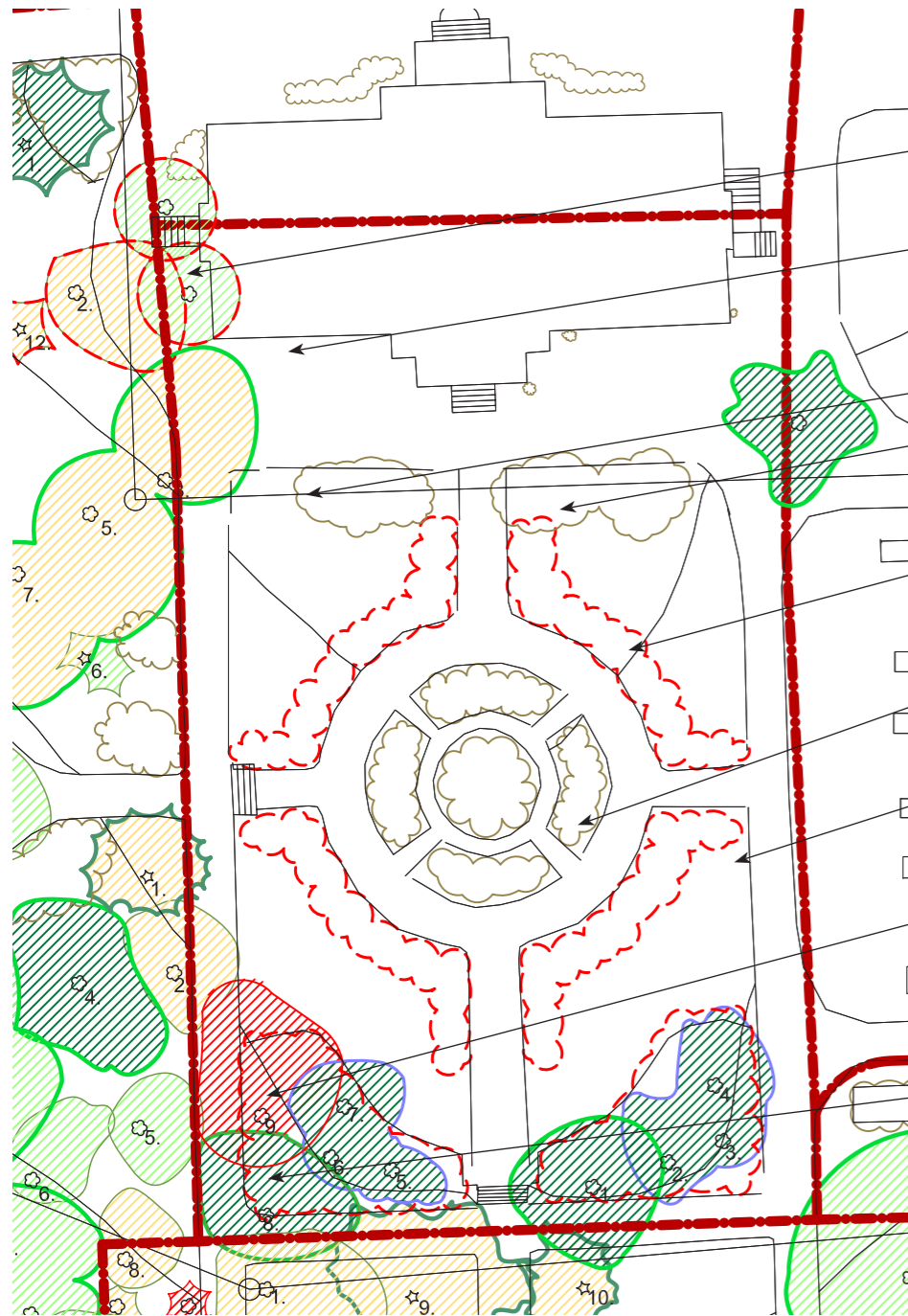
Kunnostustoimenpiteillä tulisi tavoitella kunniapihan rauhoittamista autoliikenteeltä ja mittakaavan palauttamista vaiheittain esimerkiksi uusien rajaavien istutuksien avulla.

- Ajoneuvoliikenteen ohjaamista väentuvan eteläpuolitse pysäköintialueelle tulee selvittää
- Puistomaisen ilmeen säilyttäminen pihan keskialueella
- Yksittäisten arvopuiden vaaliminen harventamalla tarvittaessa muuta puustoa

Toimenpiteet

- Puiden hoitoleikkaukset
- Kanukkapensaston kaventaminen pihan puolelta
- Kuusiaidan uusiminen
- Koivukujan koivujen poisto pihapiiristä

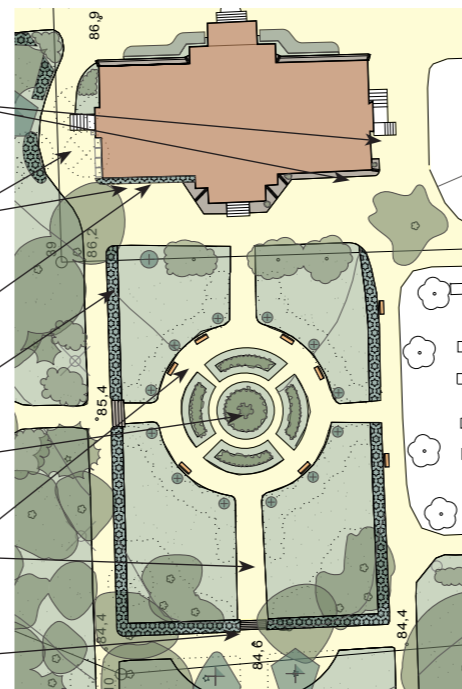

KASVILLISUUS

- VAAHTERAT TALON SEINUSTALTA POISTETAAN
- JÄTEASTIAT SIIRRETÄÄN TALON PÄÄTTYNEEN TILALLE ISTUTUKSIA ERILL. SUUNNITELMAN MUKAAN
- SYREENIPENSAIDEN KORKEUTTA TYPISTETÄÄN: KEVÄT 1: VALKOINEN SYREENI LEIKATAAN ALAS JA ISTUTETAAN SAMAA VALK. LAJIA TOISEN LIILAN PARIKSI. KEVÄT 3: LIILA PARI LEIKATAAN ALAS. HOITO: JOKA 3. VUOSI: KORKEIMMIKSI KASVAVAT VERSOT LEIKATAAN ALAS
- RUUSUANGERVOT POISTETAAN TILALLE NURMI JA RUNKOSYREENI (TAI RUNKORUUSUJA JOS TALVISÄILYTYKSELLE LÖYTYY RATKAISU). LAJEJA YHTEENSÄ 12
- RUUSUPENKKIEN KASTELUTEKNIKAN LETKUT PEITETÄÄN NÄKYVISTÄ. REUNAKASVI SEKÄ KEVÄTSIPULIT YKSI MAHDOLLINEN KEINO. TOINEN KEINO: JÄRJESTELMÄN MUUTTAMINEN SADE-TUSKASTELUKSI KOKO ALUEELLA
- MUOTOPUUTARHAN RAJALLE UUSI RUUSU- /PERENNAISTUTUS ERILLISEN SUUNNITELMAN MUKAAN
- 9. KAUNIS MUTTA HYVIN HUONOKUNTOINEN VAAHTERA KAADETAAN
- RUUSUANGERVORYHMÄN POISTO. ERILLINEN SUUNNITELMA REUNAKOHTIIN ISTUTETTAVISTA KASVEISTA

RAKENTEET JA PINNAT

- NUPUKIVIREUNAN ALUE JA PORTAIDEN YMPÄRYS KITKETÄÄN.
- JÄTEASTIAT SIIRRETÄÄN RAKENNUKSEN PÄÄTTYNEEN PUIDEN POISTAMISEN JÄLKEEN.
- BETONILAATTA PURETAAN JA TILALLE RUUSUTARHAN LAJISTOA
- UUSI ISTUTUS ERILLISEN SUUNNITELMAN MUKAAN
- (LASI)KUULA PALAUTETAAN JALUSTALLE
- KIVITUHKAKÄYTÄVÄT KITKETÄÄN JA RAJAUKSET PIDETÄÄN AINA SELKEINÄ A1-HOITOLUOKAN MUKAAN.
- GRANIITTIPORTAICON SIIRTÄMÄN KORJAUS / OIKOMINEN

Aurinkoterassi Hatanpään sairaalan ajalta. Huom. kukkapenkki aukion sivuilla (VA)

Alue 2) Aurinkoterassi

Aluekuvaus

Kartanon symmetrinen muotopuutarha järven puolella on perua aina Boijen ja vanhan yksikerroksisen päärakennuksen ajoilta. Yksityiskohtiltaan puutarha on muuttunut kuten myös kasvilajistoltaan. Tyylipiirteinä lienee jo 1700-luvun lopussa ollut hyvin klassinen renessanssihenkinen ruutujako jonka keskellä on istutuksin koristeltu pyörä. Sivukäytävien alkuperäisestä sijainnista ei ole tietoa. Keskikäytävän graniittiportaat järven puoleisessa päässä samoin kuin pohjoissivulla ovat 1880-luvun suunnitelmasta (Gauffin) mutta samoissa paikoissa on todennäköisesti ollut porrasaskelmia sitäkin ennen.

Kasvillisuus

Muotopuutarhan sivuissa oli vielä 1920-luvun kuvissa kukkapenkki tai matala pensasistutus. Nykyiset ruusuistutukset ja käytäväpinnat ovat 1970-luvun kunnostustöiden perua. Ruusut ovat osa Arboretumin ruusukokoelmaa. Yhden lajin Spiraea- (angervo) istutukset käytävien reunoissa ja parterrin päädyssä edustavat selkeästi meidän aikamme lajistoa ja istutusperiaatteita.

Arvot ja ongelmat

Parterrin mittasuhteet vuonna 1885 valmistuneeseen päärakennukseen nähden on säilynyt. Sen tilallinen mittakaava on sen sijaan muuttunut ympäröivien puiden yhä suurempien ja tiheämpien latvuksien vuoksi ja taivasnäkymä kaventunut. Uudet 1970-luvulla istutetut koristeomenapuut ovat tuoneet päädylle uuden ilmeen. Mittakaavaltaan ja hengeltään ne ovat verrattavissa aikaisemmin samoilla paikoilla kasvaneisiin syreeneihin. Laajat angervopensasistutukset (Spiraeat) sen sijaan eivät tyyllisesti sovi historiallisen muotopuutarhan henkeen toisin kuin ruusuistutukset jotka uusina lajeina luontuvat varsin hyvin paikan historialliseen tyyliin ja Boijen perinteeseen. Reunaistutuksen puuttuminen pitkällä sivuilla on tyyllinen puute. Jäteastiat päärakennuksen seinustalla häiritsevät aurinkoterassin tunnelmaa kuten myös (yksityiskohtana) kastelutekniikan näkyminen ruusupenkkin pinnassa.

Tavoitteet

- Parterrin kunnostamisessa tavoitteena on 1900-luvun alun, eli Idmanin ja sairaalan aikainen ilme jonka mukaan keskiympyrän reunassa ei ollut pensaskehystä mutta terassin sivuilla oli kapea kukkapenkki
- Jätehuollille ja pysäköinnille tulee löytää puiston arvoa vastaava ratkaisu

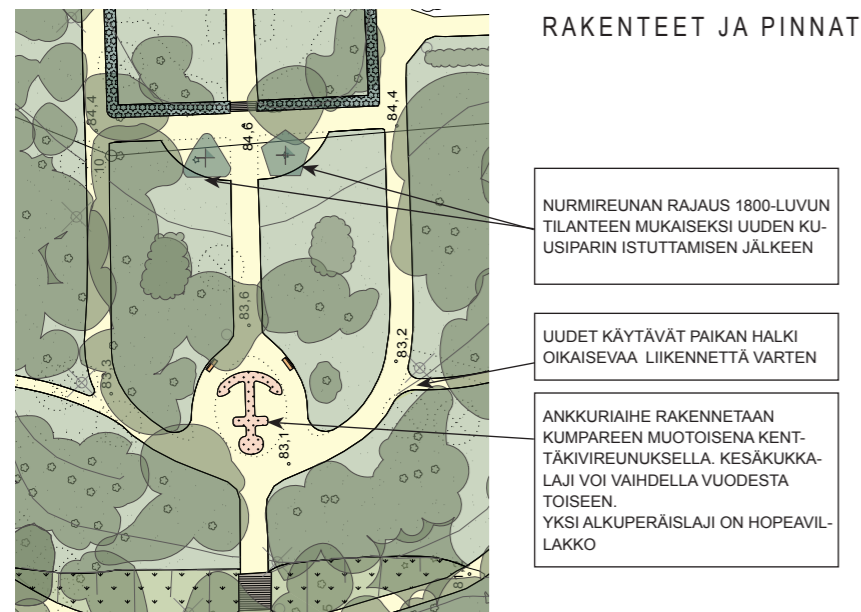
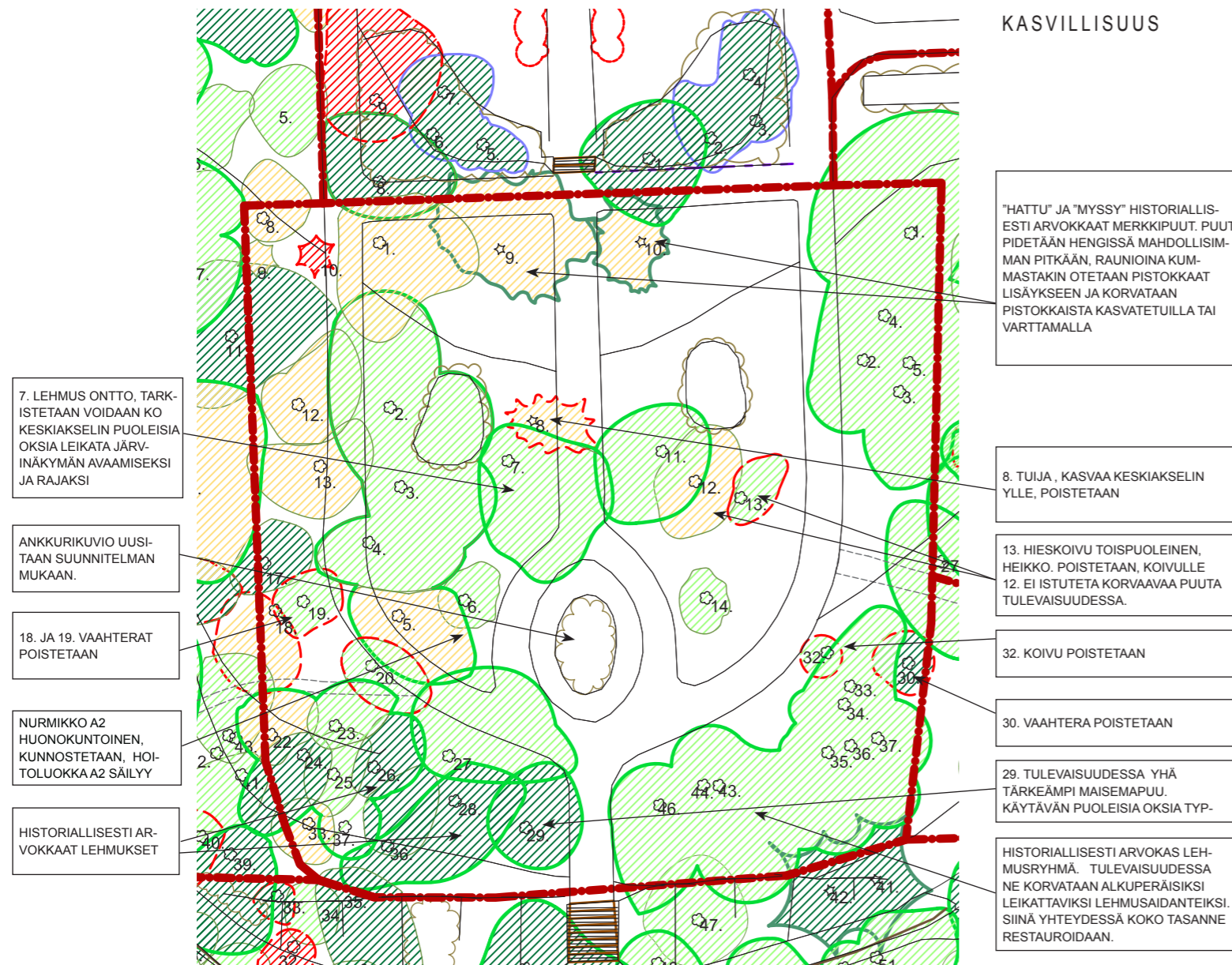
Toimenpiteet

- Spiraea-pensasreunus poistetaan, tilalle nurmi ja runkosyreenit
- Länsisivulle siirrettävälle jäteasteelle laaditaan takempi suunnitelma
- Syreeniryhmän täydennys puutarhan yläpäässä
- Käytäväreunojen kunnostus / kanttaus
- Kiviportaiden siirtymien oikominen (vauriot pieniä)
- Koristeistutusten keskellä olevalle jalustalle palautetaan peilipintainen pallo esimerkiksi kiilloitetusta teräksestä valmistettuna
- Parterrin reunoihin palautetaan perenna- ja pensasistutus erillisen suunnitelman mukaan

Ylempi kuva: Aurinkoterassin keskiympyrässä ollut lasinen peilipallo on hävinnyt. Se korvataan esimerkiksi kiilloitetulla, heijastavalla teräspallolla (osasuunnitelma VA)

Alempi kuva: Esimerkki kiilloitetusta teräspallosta. Pasi Karjulan ja Marko Vuokolan teoksesta "OLO No: 22" (valok. Anita Konkka)

Samat ja myöhemmin poistuneet lehmukset 1800-luvun lopussa. Etualalla ankkurin pää (Axel Tammelander, VA)

Alue 3) Alempi terassi "Hattu ja Myssy" ja ankkuriaukio

Aluekuvaus, historia ja puut

Alempi keskiakselin osa, jonka puut kertovat mielenkiintoista historiaa varhaisimmasta muotopuutarhasta. Tiedetään että vanha ränsistynyt kuusipari aikanaan sai nimet Hattu ja Myssy 1700-luvun Ruotsin kahden valtapuolueen mukaan. Hattujen symbolina oli ranskalaistyylinen kolmikantahattu, myssyjen tunnuksensa oli "yömyssy", joiksi saamattomia aatelisia alussa nimitettiin ja jonka vastavoimaksi hattupuolue oli perustettu. Ajan hengen mukaisesti nämä kuuset olivat muotoon leikattuja ja voidaan olettaa niiden ainakin antaneen mielikuvan näistä tunnuksista. Kirjallisissa lähteissä on myös viitteitä neljästä muotokuksesta. (Fredrika Runeberg 1858)

Rantaan johtavien portaiden yläpuolella, keskiakselin kummallakin puolella oli kaksi tiheää lehmusriviä jotka nekin lienevät muotopuutarhan jäänteitä. 1890-luvun valokuvassa lehmusrivien puiden välinen etäisyys oli jopa alle 1m mikä viittaa niiden ol. Samoista kuvista näkyy, ettei leikkaamista enää oltu harrastettu 1800-luvulla. Puut kasvoivat korkeiksi rivistöiksi joiden latvukset peittivät näkymän järvelle. Osa näistä lehmuksista on vielä jäljellä. Puiden iän ja kasvuhistorian selvittäminen varmistaisi oletuksen niiden alkuperäisestä leikatusta muodosta (puiden runko halkaistaan pituussuunnassa).

Muotopuutarhan piirteet hämäryivät 1800-luvun aikana puiden kasvaessa vapaasti. Maisemapuiston piirteet vahvistuivat mutta keskiakselisommitelma säilyi. Akselin keskellä oli 1800-luvun loppupuolella laajempi aukio ja sen keskellä pyöreiden pikkukivien rajaama ankkuri kukkaryhmänä. Ankkuri oli muisto erälle Idmanin suvun neidolle. Hänen kerrotaan hukuttautuneen Pyhäjärveen, koska hänen sulhasensa ei palannut sodasta. Sekä laivalaiturille johtavat portaat että Hatun ja Myssyn yläpuoliset portaat lienevät peräisin 1880-luvun kunnostustöistä.

Sairaalan aikana keskiosaan sijoitettiin tenniskenttä mutta aikaisemmat piirteet säilyivät. Uudet käytävät 1970-luvun kunnostuksessa loivat paikasta kokonaan uuden muotopuutarhan jossa ankkuriaukio liitettiin ylempään aurinkoterassin selkeäksi jatkeeksi. Ankkurialue palautettiin mutta toteutettiin soikion muotoisena kaksivärisenä kesäkuukaututuksena jossa ankkuri erottuu värillään.

Arvot ja ongelmat

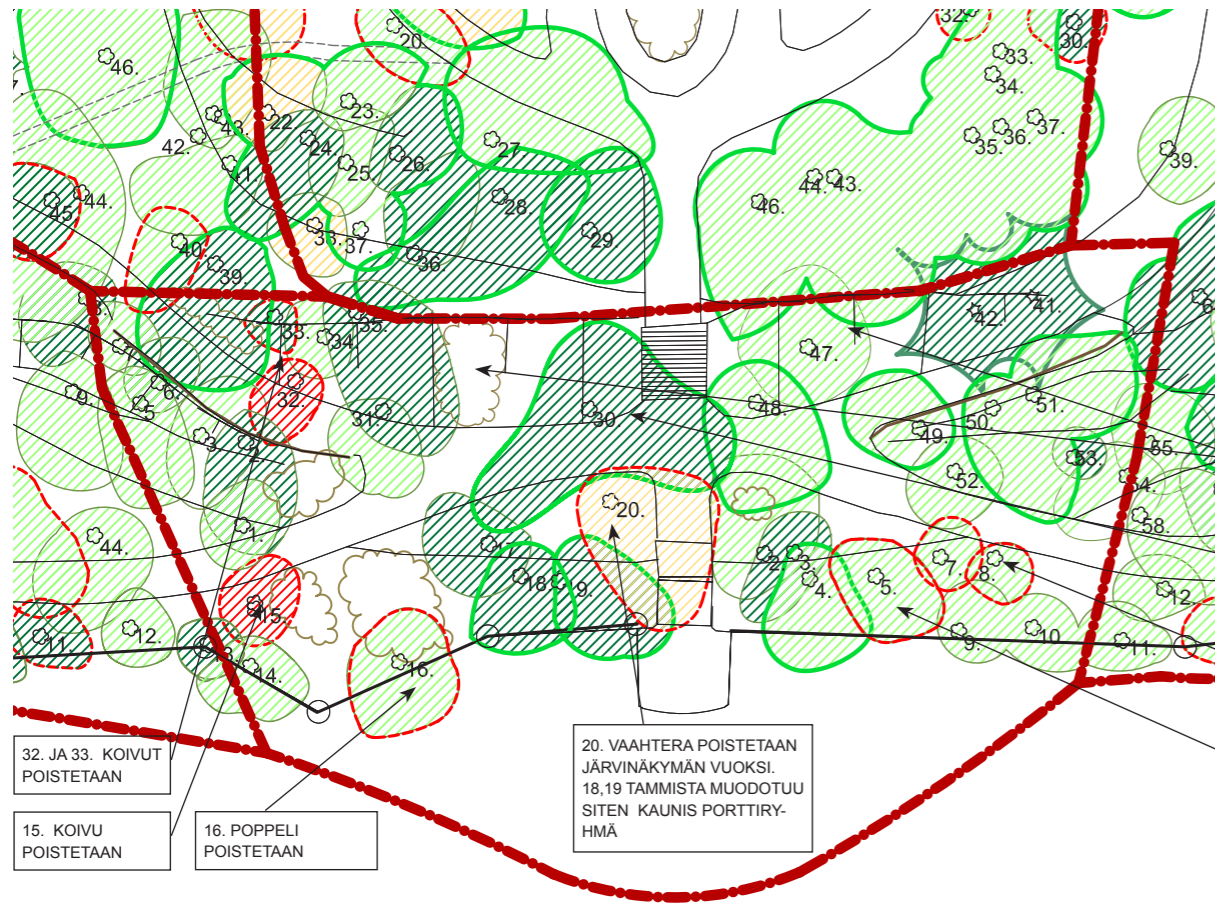
Tällä osa-alueella ovat säilyneet puiston todennäköisesti vanhimmat puut: lehmusrivien yksilöt sekä "Hattu ja Myssy"- kuusipari. Kuuset ovat jo raunoina, sillä muotoleikkauksen lakattua oksat kasvoivat pituutta ja tulivat tuulille alttiiksi. Osa on jo repeytynyt. Lehmuksista osa on tuettu mutta tuulivaurioiden riski on hyvin suuri. Nuoremmat puut kärsivät valon puutteesta.

Tavoitteet

Ensisijaisena tavoitteena on pyrkiä säilyttämään alueen vanhimmat puut elinvoimaisina mahdollisimman pitkään! Pitemmän tähtäimen tavoitteena on palauttaa tämän alaterassin alkuperäiset tilarajat ja yhdistettyä 1800-luvun käytäväjakoon. Jos Boijen aikainen käytäväjako selviää, on se syytä palauttaa. Palauttava kunnostus tehtäisiin vasta siinä vaiheessa kun vanhat lehmukset joudutaan poistamaan. Siinä yhteydessä niiden ikä tulee selvittää ja mahdollisten muotoleikkauksien jäänteet analysoida. Alueesta tulee laatia erillinen kunnostussuunnitelma. Alkuperäinen ankkuri palautetaan. Poikittaiset oikopolut tulisi korvata kokonaisuutena ja paikan historiaan sovitetuilla käytävillä.

Toimenpiteet

- Sekä Hatusta että Myssystä otetaan pistokkaita (useita) taimilisäystä varten.
- Taimikasvatuksessa kokeillaan sekä varttamista terveeseen juureen että pistokaslisäystä
- Rivien lehmuksista otetaan pistokkaat kasvatettaviksi tulevia uusia istutuksia varten. (laji määritellään, mahdollisesti *Tilia europea* 'Palida', metsälehmus tai isolehtilehmus)
- Puuta koskevat toimenpiteet: ks. viereisen kartan merkinnät: mm. Tuija poistetaan

KASVILLISUUS

LUISKAT HOIDETAAN NIITYTYYPPIÄ, HOITOLUOKKA B3. LUMIKELLOTT JA TULPPAANIT YMSIPULIKASVIT VAALITTAVIA LAJEJA

30. TAMMEN ALAOKSIA LEIKATAAN PÄÄAKSELIN PUOLELTA RANTANÄKYMÄN PARANTAMISEKSI

7. JA 8. KOIVUT POISTETAAN. TILALLE SIPERIAN HERNEPENSASRYHMÄ

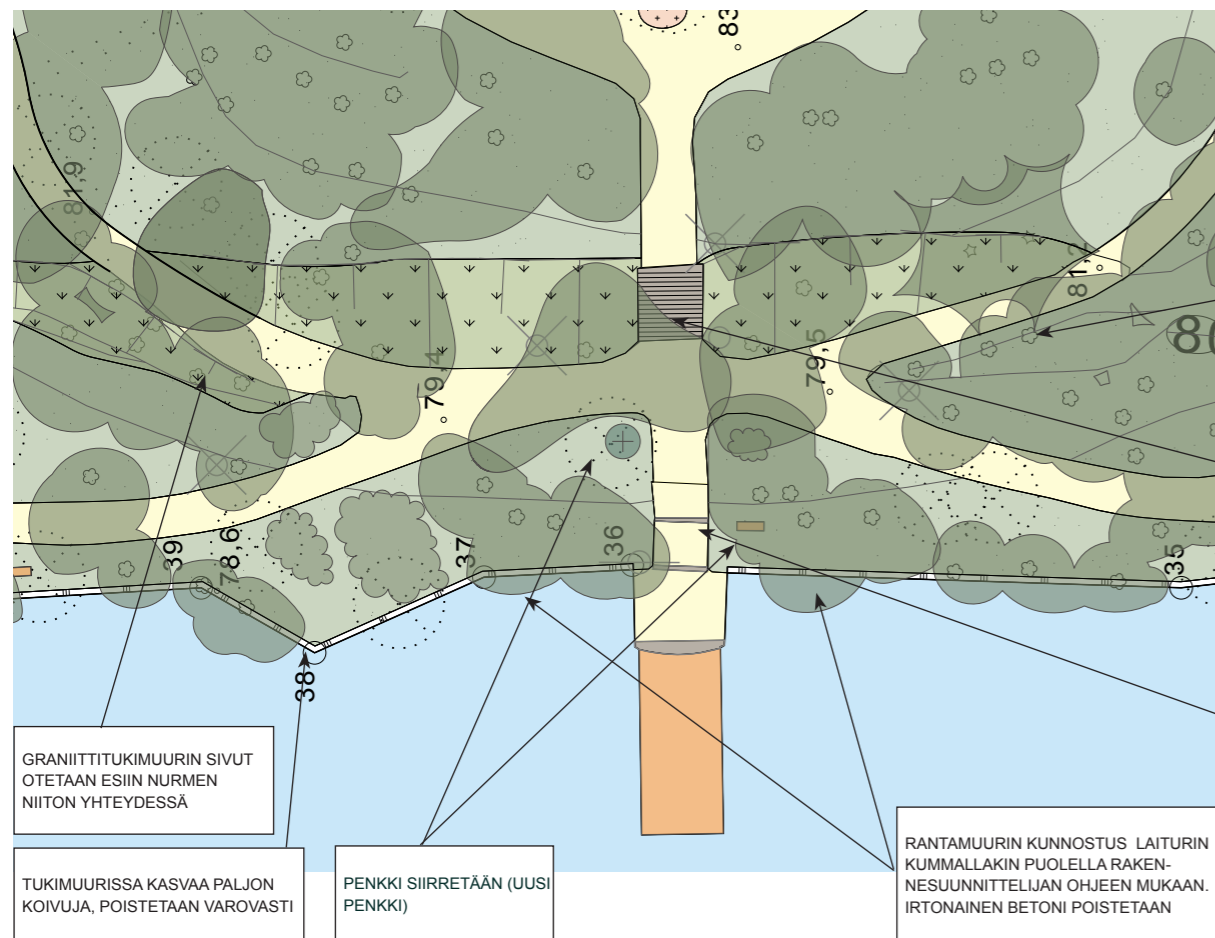
5. POPPELI VOIDAAN POISTAA TAMMIRYHMÄN ESIINOTAMISEKSI.

20. VAAHTERA POISTETAAN JÄRVINÄKYMÄN VUOKSI. 18, 19 TAMMISTA MUODOTUU SITEN KAUNIS PORTTIRYHMÄ

32. JA 33. KOIVUT POISTETAAN

15. KOIVU POISTETAAN

16. POPPELI POISTETAAN

RAKENTEET JA PINNAT

GRANIITTIMUURIN SIVUT OTETAAN ESIIN NURMEN NIITON YHTEYDESSÄ

GRANIITTIPORTAAT OIOTAAN JA RIKKARUOHOT KITKETÄÄN

GRANIITTIPORTAIDEN ERI KERROKSIEN ALKUPERÄ SELVITETÄÄN MAHDOLLISUUKSIEN MUKAAN

GRANIITTIASKELEET OIOTAAN JA REUNAT KITKETÄÄN RIKKARUHOISTA

GRANIITTIMUURIN SIVUT OTETAAN ESIIN NURMEN NIITON YHTEYDESSÄ

TUKIMUURISSA KASVAA PALJON KOIVUJA, POISTETAAN VAROVASTI

PENKKI SIIRRETÄÄN (UUSI PENKKI)

RANTAMUURIN KUNNOSTUS LAITURIN KUMMALLAKIN PUOLELLA RAKENESUUNNITTELIJAN OHJEEN MUKAAN. IRTONAINEN BETONI POISTETAAN

Alue 4) Laivalaiturin ranta ja yhteys ylätasanteelta

Aluekuvaus ja historia

Maaston muotoilu ja terrassointi, jyrkkä pengertelu sekä kummaltakin sivulta alas rantatasanteelle kaarevasti johtavat luonnonkivituennan rajaamat rampit muodostavat päätteen puistotasanteelle. Rampit ovat todennäköisesti Boijen ajoilta, 1700-luvulta. Täsmälliseen muotoon hakatut korkeat portaat alas rantaan edustavat samaa kiveytystä kuin päärakennuksen portaat ja lienevät siten 1880-luvulta. Niiden tilalla oli sitä ennen joko toiset portaat, tai rantaan kuljettiin (juhlavasti) vain sivulta, ramppeja kautta. Tällainen aihe ei ole 1600-1700-luvun puutarhataiteelle vieras. Portaiden yläpäässä olisi siinä tapauksessa ollut näköalatasanne.

Nykyinen uudehko puinen laivalaituri on sovitettu vanhaan laiturimuriin melko onnistuneesti. Laiturille johtavan käytävän kiveyksessä näkyy eri ajoilta peräisin olevia reunuksia ja porrastuksia, mikä viittaa rantatasanteella tehtyihin muutoksiin. Päällimmäiset kivet ovat todennäköisesti peräisin 1800-luvun rantatasanteen korotuksesta. Niiden alta erottuvat kivet voivat olla Boijen ajoilta mikä puolestaan kertoo tasanteen jo tuolloin olleen nostettu lähelle nykyistä pintaa, toisin kuin rantatasanteet sivummalla. Tämä ajallinen kerrostuma näkyy myös rantamuurissa joka on ladottu lohkokivistä, ei graniittipaasista kuten muualla.

Kasvillisuus

Rantapenkereen kasvillisuuden ikää on vaikea arvioida. Vanhimmat lienevät 1800-luvun istutuksista. Lähimpänä laituria olevat puut peittävät keskiakselinäkymän Pyhäjärvelle. Sivummalla olevat poppelit lienevät sairaalan ajoilta tai 1970-luvun istutuksista. Puuta on lisätty myös 1970-luvun jälkeen. Rannan pensasistutukset ovat todennäköisesti Idmanin ajoilta Gauffinin suunnitelmasta.

Arvot ja ongelmat

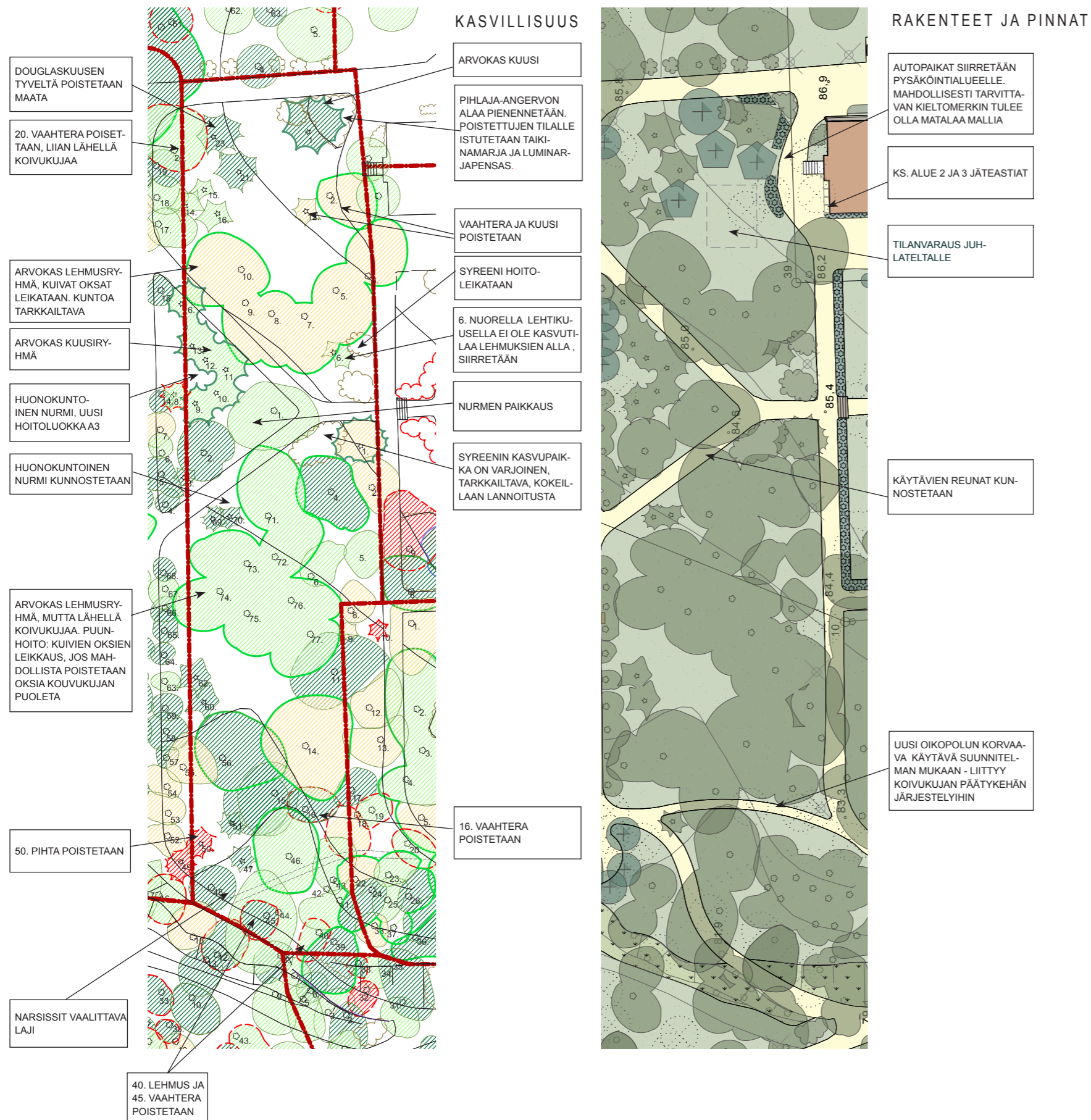
Paikan historiallinen arvo perustuu rannassa ja rinteessä eri ajoilta peräisin oleviin ja edelleen näkyvissä oleviin maastorakenteisiin. Maisemallisesti paikka, jossa puiston keskiakseli kohtaa järven on puiston arvokkaimpia. Mutta akselin korostama suunta ulapalle peittyä puiden latvuksien taakse (lehmukset ylempänä, vaahtera ja tammi rannassa). Rantamuurissa on paikoin sortumia ja laiturille johtavassa käytävässä painumia.

Tavoitteet

- Laiturille johtavan käytävän askelmien ja reunuskivien ikää tulisi selvittää
- Keskiakselin nykyistä graniittiporrasta edeltänyt tilanne tulisi selvittää
- Näkömakselia järvelle (ja järveltä päärakennukselle) avataan arvopuita säästämällä

Toimenpiteet

- Näkömakselista poistetaan vaahtera, jolloin kehyspuuksi jää tammi ja ylempänä lehmus
- Muut kasvillisuutta koskevat ohjeet: ks viereiset karttamerkinnät
- Isojen portaiden kivet oiotaan

Alue 5) Puistoalue päärakennuksen ja aurinkoaukion pohjoispuolella**Aluekuvaus ja historia**

Koivukujaan (Kuninkaankuja) ja keskiakselin puutarhaterasseihin rajautuva osa puistoa päärakennuksen pohjoispuolella. Osa-alueen yleisilmeen määräävät lehmukien suuriksi kasvaneet ryhmät. Nurmipinta on osittain tasainen ja rannempaa loivasti polveileva. Puiston osaa hallitsevat lehmukset samoin kuin kuuset. Valokuvien perusteella puut ovat 1800-luvun lopun istutuksista, samoin pihta- ja kuusiryhmät. Poikittaiskäytävät ovat perua 1970-luvun kunnostuksista, jolloin tiheästä kiemurtelevasta verkostosta haluttiin luopua. Alueen eteläosasta poistettiin tuolloin yksi 1800-luvulle tyypillinen aihe: kivikkopuutarha suurine luonnonkivineen johon oli ilmeisesti saman vuosisadan lopulla sovitettu uudet graniittiportaat. Sata vuotta sitten uusien puiden vielä ollessa pieniä, puiston ilme oli nykyistä huomattavasti avarampi ja pensaslajistoa oli runsaasti.

Kasvillisuus

Kolmen eri lehmusryhmän puut ovat kasvaneet hyvin korkeiksi ja tuuheiksi. Kuusista on huonokuntoisimmat poistettu. Rannempaa on muutamia tammia. Pensaslajeja puiston keskiosalla ei varjoisuuden vuoksi enää ole, kylläkin aurinkoaukion reunassa (syreenit, aitaorapihlajat). Uusia puita on istutettu (vaahtera, koivu) osaksi hyvin lähelle lehmuksia tai koivukujan puita. Kenttäkasvillisuus kärsii puiden katveessa valon puutteesta. Nurmi on harvakasvuista. Kevätsipulit ja luonnon kukkivat lajit rikastuttavat puiston ilmettä alueen eteläosassa, lähempänä jyrkenteitä.

Arvot ja ongelmat

Tämä suurten lehtipuiden puiston osa on tyyllisesti maisemapuistoa mutta josta on vaihtelevien näkymien sijaan kasvanut puille ahdas. Tilaa on ollut liian vähän sinänsä hienojen lehmus-, pihta- ja tammiryhmien koko luonteen hahmottumiseksi puistotilassa. Nyt alueen arvona ovat vanhojen puiden veistokselliset rungot ja varjostava tiheä lehvästö sekä näkyvät oksiston ali. Puut muodostavat kesäiseltä aurinkoterassilta katsottuna yhtenäisen vihreän seinämän.

Tavoitteet

- Puistosta tulisi kehittää tilallisesti jäsentyneempi jolloin samalla parannettaisiin arvopuiden elinvoimaisuutta.
- Viereisen kuninkaankujan koivujen kasvutila tulee huomioida
- Käytävyyhteydet ”Ankkuriaukiolle” otetaan tarkasteluun alueen järven puoleisessa päässä

Toimenpiteet

- Katso viereiset karttamerkinät
- Alueen järven puoleisessa päässä muutetaan käytävinjauksia liittyen Ankkuriaukion ja koivukujan muutoksiin. Muut käytävät säilyvät.
- Autopaikasta päärakennuksen pohjoispäädyssä luovutaan

Alue 6) Kuninkaankuja**Aluekuvaus ja historia**

Kuninkaankuja edustaa puiston vanhinta osaa. Ensimmäisten koivujen sanotaan olleen Boijen istuttama ja muodosti muotopuutarhan pohjoisrajan. Suoran käytävän sijainti perustuu korttelijaon klassisiin mittasuhteisiin mutta ilmeisesti myös maaston tarjoamiin mahdollisuuksiin. Vanhimman, eli 1800-luvun lopun kartan mukaan koivukujan päätyi rannan puolella puiden rajaamaan puoliympyrään. Tämä on voinut myös olla 1800-luvun lisäys mutta on paikka voinut olla tarkoitettu huvimajallekin. Kujan toisessa päässä on kookas vanha jalava. Sen sijainti on niin täsmällisesti keskilinjassa, että voidaan olettaa sen kuuluneen kujan sommitelmaan. Jalavan ikää on vaikea arvioida mutta se voi olla 1700-luvulta asti.

Kasvillisuus

Koivut on istutettu suhteellisen tiheiksi riveiksi. Riviväli 5m, rivissä puiden väli 4 - 5m. Jalot lehtipuut ja kuuset kujan molemmilla puolilla ovat vähitellen syöneet koivuilta sekä elintilaa että valoa ja puut ovat kärsineet. Kujan puustoa on uusittu paikkausistutuksina mutta niiden kasvu on kituliasta ja riveissä on suuria aukkoja. Uutena puulajina on käytetty Pirkkanmaan koivua. Alkuperäinen laji on kuitenkin ollut hieskoivu. Uusi 1970-luvun käytävälinjauksien länsipäässä on muokannut kujan päätyä ja poistanut puoliympyräaiheen.

Arvot ja ongelmat

Koivukujan historiallinen arvo on suuri. Sen maisemallinen arvo on kärsinyt kilpailussa 1800-luvun lopulla liian lähelle istutettujen lehtipuiden kanssa. Sinänsä arvokas liuskalehtinen koivu on väärä laji historiallisen koivukujan lisäistutuksissa. Uusien istutuksien rivi kujan länsipäässä erkanee silmämääräisesti alkuperäislinjasta.

Tavoitteet

Koivukujan eheyttäminen vaiheittaisilla uudistuksilla alkaen keskiosasta. Rannan päässä palautetaan kujan päätteenä ollut kehä. Kujan keskivaiheen eheyttäminen edellyttää osa-alue 5:n puiden karsimista - mikä tulee ottaa tavoitteeksi.

Toimenpiteet

- Käytävälinjauksien ja kujan loppupään muodon ennallistaminen
- Puiden hoitotoimenpiteet kuntoselvityksen ohjeiden ja oheisten kartta-merkintöjen mukaan. Uusien istutuksien lajiksi valitaan hieskoivu.

(VA)

KASVILLISUUS

JALAVA ON TÄRKEÄ MAISEMAPUUN KOIVUKUJAN PÄÄDYN DOMINANTTINA

20. VAAHTERA POISTETAAN

16. KUUSI POISTETAAN MYÖHEMMIN. TILALLE EI ISTUTETA UUTTA

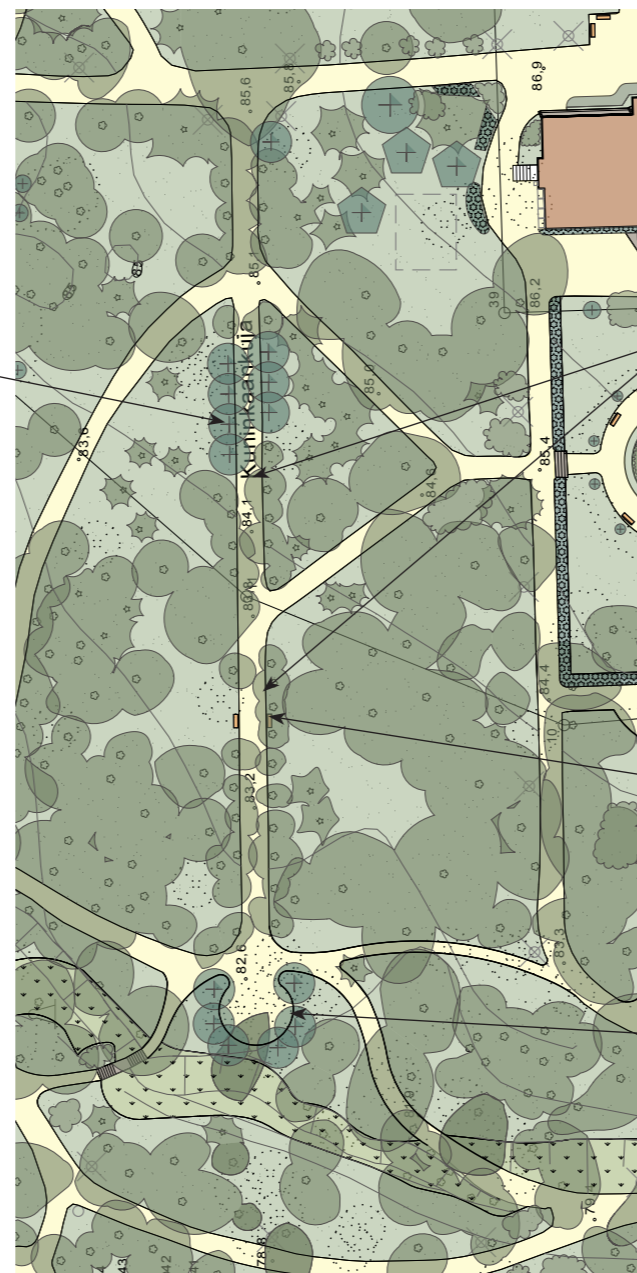
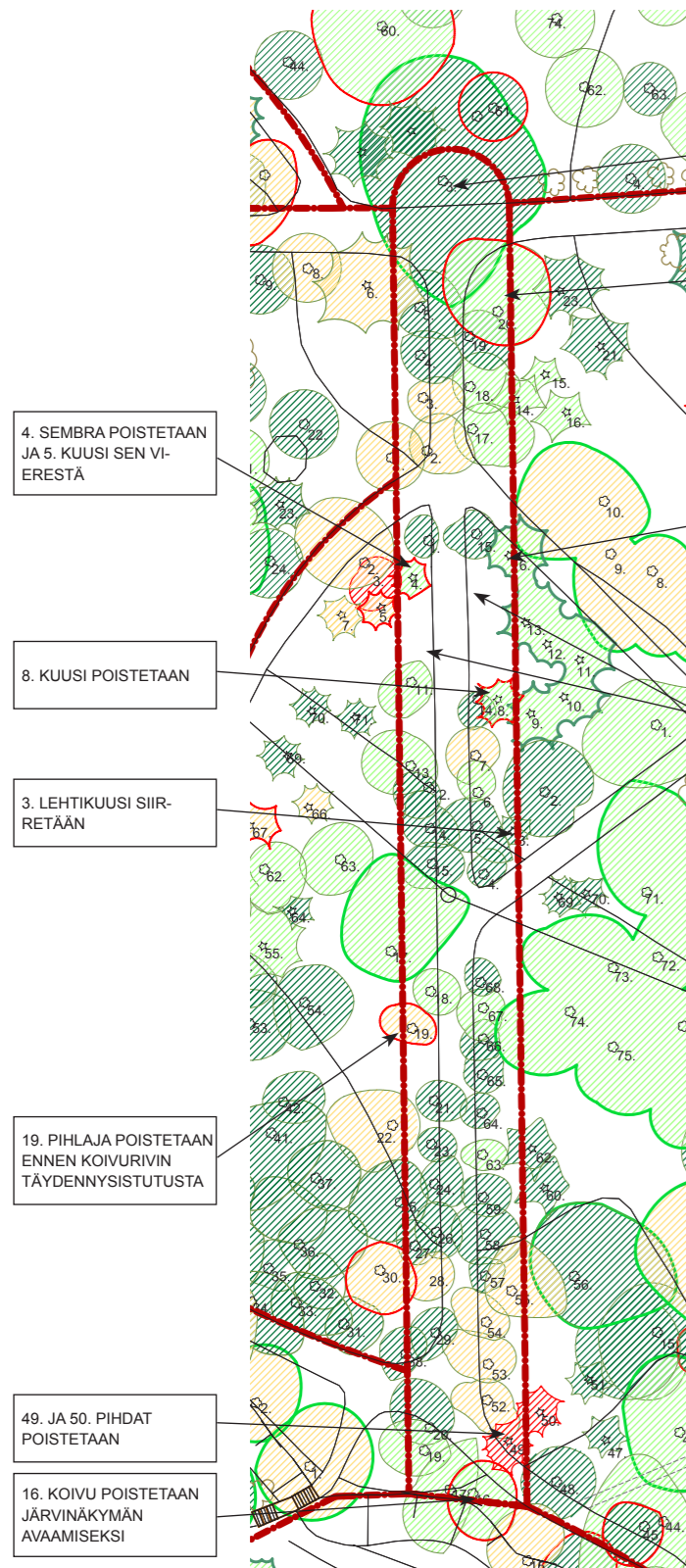
KOIVUKUJA UUSITTAAN VAIHEITTAIN YHTENÄISINÄ OSUUKSINA. I-VAIHE: TÄYDENNYSISTUTUS KÄTÄVÄN MOLEMMILLE PUOLILLE TÄLLÄ OSUUEDELLA

RAKENTEET JA PINNAT

KÄYTÄVÄN REUNAT KUNNOSTETAAN

UUDET PENKIT 2 KPL

KOIVUKUJAN PÄÄTYKEHÄ JA KÄYTÄVÄJÄRJESTELMÄ ENNALLISTETAAN

Alue 7) Lohko koivukujanteen pohjoispuolella

Aluekuvaus ja historia

Puiston ylätasanteen osa, jota etelärajan muodostaa koivukuja ja pohjoisrajan lehmusrivistön reunustama, rantaan johtava käytävä. Kuten osa-alueella 5, tämän maisemapuisto- osan kattaa tasaisen tiheä eri-ikäinen puusto. Huomio kiinnittyy tiheään pitkään lehmusriviin joka myötäilee rantaan kaartuvan käytävän toista reunaa. Nämä tiheässä rivissä kasvavat puut muistuttavat osa-alue 3:n leikattaviksi tarkoitettuja ryhmiä. Jos puut ovat 1700-luvulta, kyseessä voisi olla muotopuutarhan pohjoisin rajaus ja liittymäkohta vapaamuotoisempaa maisemapuistoon. Ilman ikäselvitystä lehmuskien alkuperää on kuitenkin vaikea arvioida. Muu osa koostuu eri-ikäisistä puista. Lehmukset lienevät 1800-luvun istutuksista. Länsipää on hyvin varjainen ja puut kasvavat ahtaasti.

Kasvillisuus

Kenttäkasvillisuus on lajirikas alueen itäpäässä mutta varjoisamman länsipään maan pinta on lähes paljas. Puut on luokiteltu suhteellisen hyväkuntoisiksi tai kohtalaisiksi. Hallitseva laji on lehmus, seassa on nuorempaa vaahteraa ja idempänä kuusia, pihlajia ja sembramäntyjä.

Arvot ja ongelmat

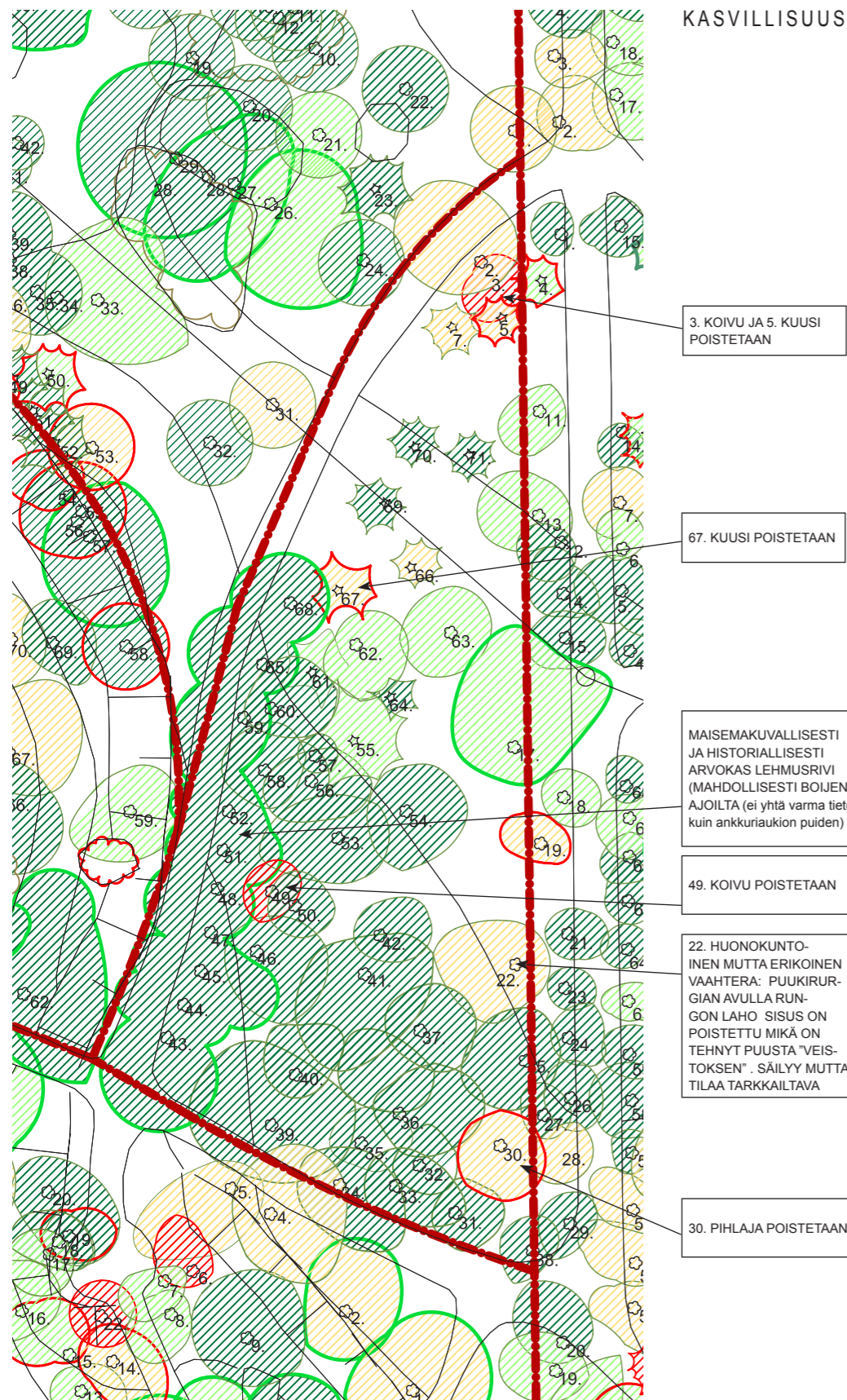
Maisemallisesti ja historiallisesti arvokas koivukujanne, joka on kärsinyt suurten lehtipuiden tuomasta ahtaudesta. Kujanteen pääty on menettänyt maisemaiheensa. Näkymän Pyhäjärvelle estävät rannan puut.

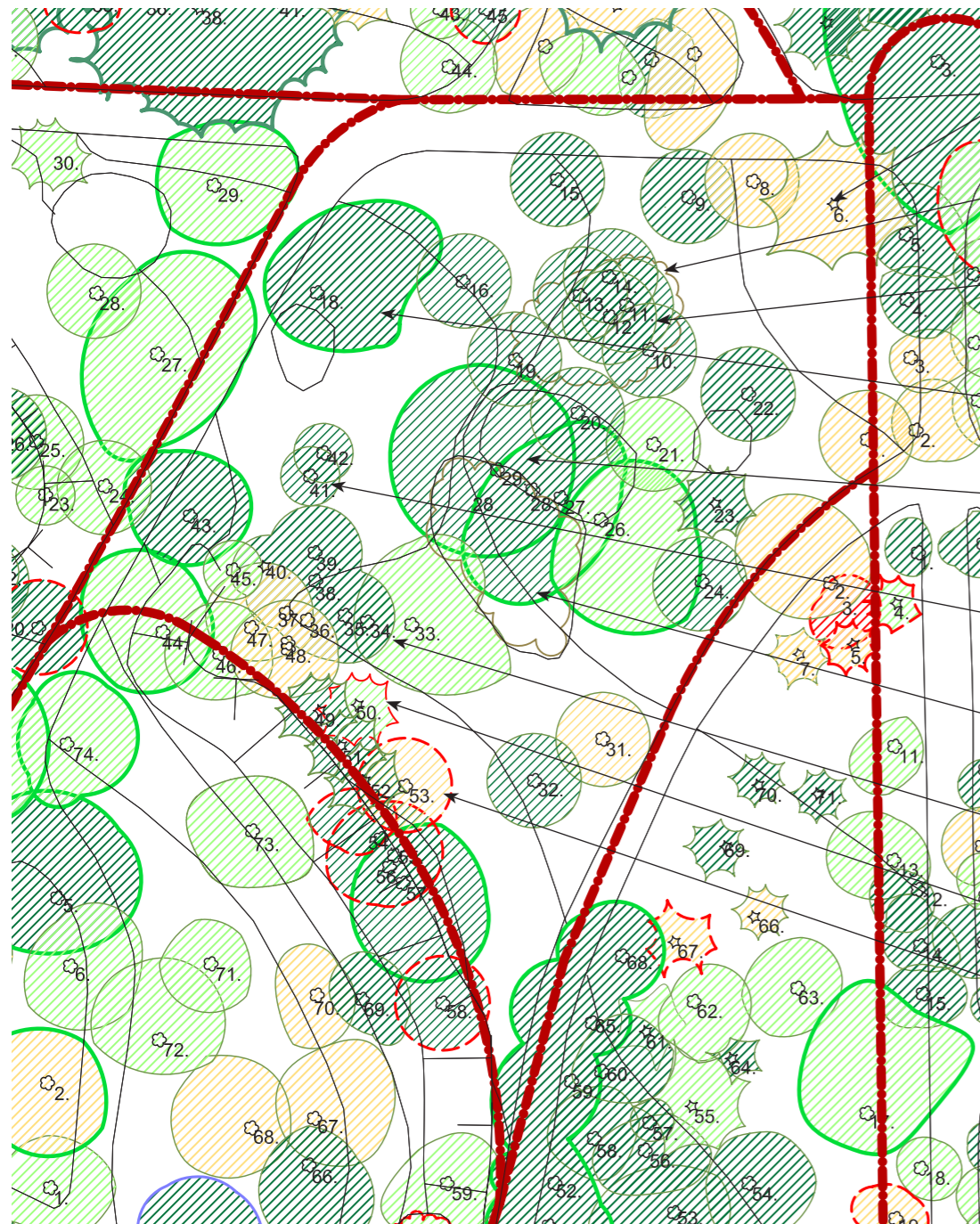
Tavoitteet

- Tavoitteena on historiallisesti ja maisemallisesti arvokkaiden koivukujanteen ja lehmusrivin elinvoimaisuuden turvaaminen.
- Puustoa harvennetaan vaiheittain poistamalla puita kunnan perusteella.
- Poistettuja puita ei korvata arvokkaiden puuryhmien ja läheisyydessä.

Toimenpiteet

- Lehmusrivin iän määrittäminen mahdollisuuksien mukaan
- Puiden poistot viereisten ohjeiden ja paikalla todetun kunnan mukaan

KASVILLISUUS

- 6. KUUSI EHKÄ 1700-LUVULTA
- PIHLAJA-ANGERVOT SEKÄ ITSEKYLVÄYTYNEET PIENPUUTJA PIHLAJA POISTETAAN. REUNAAN-SIPERIAN HERNEPENSAS PIENIKSI RYHMIKSI, MUU OSA NURMEA
- TIHEÄ PUURYHMÄ; KOIVU (14) POISTETAAN 5-10 VUODEN SISÄLÄ. KAKSI VAAHTERAA JÄTETÄÄN (22 JA 10 - TARKISTETTAVA PAIKALLA)
- MAISEMALLISESTI ARVOKAS LEHMUS KÄYTÄVÄN VARRELLA. KUIVAT OKSAT POISTETAAN.
- ARVOKAS JALAVARYHMÄ. VAAHTERANVESAT POISTETAAN ALTA
- 41. JA 42. NUORET PIHLAJAT KÄRSIVÄT VALON PUUTTEESTA. TARVITTAESSA SIIRRETÄÄN
- ANGERVOT POISTETAAN TILALLE SIPERIAN HERNEPENSAS TAI KUSAMA YKSITTÄISPENSAIKSI
- KORKEIDEN LEHTIPUIDEN RYHMÄ: RUJON TAMMEN POISTO REUNASTA JALAVAN ALTA YKSI HUONOKUNTOINEN JALAVA POIS.
- 50. KUUSI POISTETAAN
- 53. PIHLAJA POISTETAAN

RAKENTEET JA PINNAT

- KÄYTÄVÄN REUNAT KUNNOSTETAAN
- KUMMUN JA RINTEIDEN ALKUPERÄISMUOTO SÄILYTETÄÄN. (latistamista vältettävä)

Kuva kertoo, että kummuilla kasvavat koivut ovat kasvaneet tiheässä. Niitä ympäröineet puut on siis kaadettu ja vain nämä koivut ovat säästyneet. Samaan aikaan tehdyissä rannan täytöissä tarvittiin maata joten sitä on otettu tältä kuvatululta alueelta. Kumpuja ei näin ollen olisi tarkoituksella tehty vaan ne olisivat ympäröivän maan kuorimisessa koivujen vuoksi säästyneitä kohtia. (Axel Tammela, VA)

Alue 8) Puiston ylätasanne ja rinne sekä kumpujen laakso entisen maakellarin edustalla

Aluekuvaus ja historia

Koivukujan ja kumpujen painanteen väliin jäävä puiston osa. Rinteen tiheä pensasalue peittää vanhan maakellarin paikan. Rakennuksesta ei ole säilynyt maanpäällisiä osia. Rinteen yläpuolen kaksi puuryhmää ovat näyttäviä. Niistä toinen sijaitsee ylätasanteen kielekkeellä rantaan johtavan käytävän, toinen maakellaripaikan yläpuolella. Koivukujan alkupäässä, tien reunassa on vanha, toisen latvansa menettänyt hyvin vanha kuusi joka lienee peräisin, 1850-luvulla kartanopuiston siluettia hallitsevasta ryhmästä (Werner Holmbergin maalaus vuodelta 1854). Tästä voi päätellä kuusen olevan 1700-luvulta.

Entiset käytävät, toinen maakellarille, toinen kaivolle (lähteelle) johtaville puuportaille, ovat hävinneet samoin kuin puuportaat (portailla valkoiseksi maalatut ristikkokaiteet). Maakellaripaikan edustan painanne arvoituksellisine kumpuineen on Hatvanpään puiston erikoisimpia kohteita. Perimätiedon mukaan kummut olisivat hautakumpuja. Viereinen kuva selvittää kumpujen synnyn. Kuvan käytävät rakennettiin Gauffinin suunnitelman mukaan.

Kasvillisuus

Kenttäkasvillisuus ylätasanteella on poikkeuksellisen lajirikas. Puut ovat pääosin 1800-luvun istutuksista ja kunnoltaan heikentyneet. Havupuista sembramänty on menettänyt kauneusarvonsa ja lohkon ehkä vanhin puu, kuusi, on kohta rauniona. Vanhan maakellaripaikan kattaa tiivis angervopensas. Pihlajat ovat vanhoja mutta muodoltaan tasapainoisia. Kaksi tiivistä ja korkeaa lehtipuuryhmää, joissa lajeina, jalava, tammi, vaahtera, saarni ja koivu. Painanteen arvopuina ovat lehmukset.

Arvot ja ongelmat

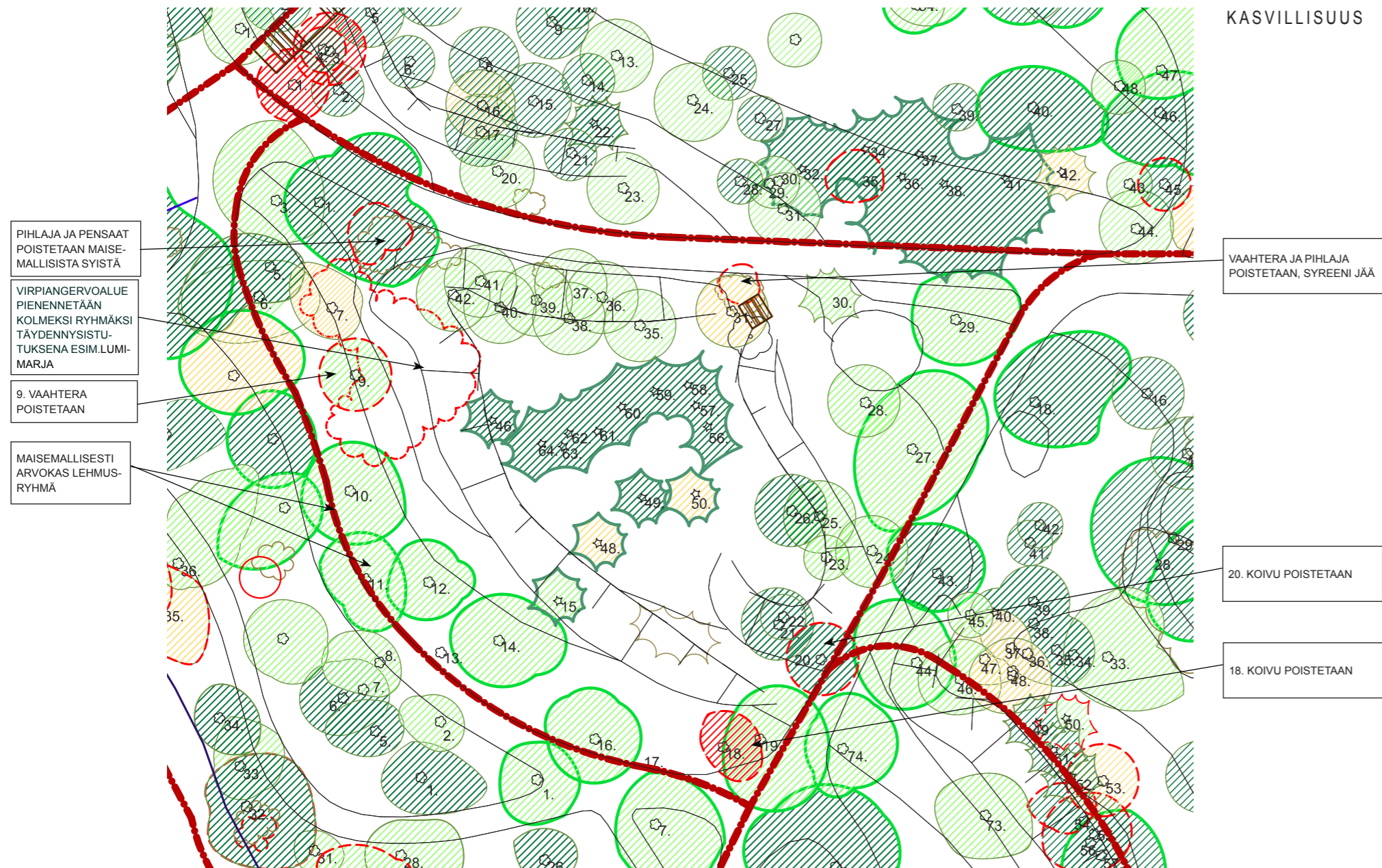
Ylätasanne on puiston rauhallisimpia paikoin oleskeluun houkuttelevia ja osaksi aurinkoinen. Ylätasanteen puuryhmät ovat maisemallisesti arvokkaita mutta osa puista on kärsinyt liiasta tiheydestä ja varjosta. Maakellarin paikan peittävä yhden lajin pensasto antaa massiivisen vaikutelman ja toimii kätkönä ei toivotuille asioille. Painanteen kumpareet ovat yksi Hatvanpään puiston erikoisuuksista.

Tavoitteet

- Paikan luonteen vahvistaminen puuryhmiä esiin tuomalla. Väljyys alueen länsiosassa tulee säilyttää.

Toimenpiteet

- ks viereinen kartta
- Maakellaripaikan pensasalueen laji vaihdetaan ja istutusalueen kokoa pienennetään.

Alue 9) Kuusien kumpare puiston pohjoisosassa

Aluekuvaus ja historia

Puiston pohjoisrannasta nouseva kumpare, jonka alkuperän arvellaan osaksi liittyneen 1700-luvun maanmuokkauksiin ja osaksi 1800-luvulla tehtyihin kaivuihin rantavyöhykkeellä tarvittavia täyttöjä varten. Nykyisen kumpareen lakiosa siis tasoitettiin 1700-luvulla ja se säästyi kaivuilta 1800-luvulla. Kumpareelle nouseaan 1800-luvun graniittiportaita myöten ja länsi-puolelta ja rannasta laelle nousee maastoon muotoiltu ramppi (todennäköisesti peräisin 1700-luvulta)

Kumpareen pohjoisrinteen ja siinä sijainnen kellarin peittää tiivis pensasalue. Laella kasvavat kuuset on istutettu epäsäännölliseksi kaareksi tai ympyräksi ja niiden määrä on ajan myötä karsitunut. Maastoa on portaiden alapäässä 1970-luvun kunnostustöissä sittemmin korotettu ja samalla on poistettu kumpareen alareunaa myötäilevä käytävä. Ylätasanteen muodoissa on kaksi terävämpää uloketta jotka viittaavat näköalatasanteisiin. Toinen sijoittuu lounaisosaan tarjoten paikan ranta- järvinäköalalle länteen, toinen tarjoaa näköalan kohti kaupungin keskustaa. Epäselvää on onko lähdekirjallisuudessa kuvattu ”kihlaustempeli” sinainnut tällä kumpareella.

Kasvillisuus

Kuusien iäksi on alustavasti arvioitu noin 80 vuotta, joten ne lienevät sairaalan ajalta. Idmanin aikana otetuissa valokuvissa ryhmää ei vielä ollut, niitä vanhempia kuusia kyllä. Angervopensaait, jotka peittävät maakellarin paikan pohjoisrinteessä muodostavat läpipääsemättömän, tiheän massan. Ne ovat viime vuosikymmenien istutuksia. Vanhempia syreenipensaita on paikoin, esimerkiksi kiviportaiden vieressä. Kumpareen rinteiden nurmet ovat runsaslajisia. Joukossa on kalkinsuosijalajeja ja muita kukkivia runsaasti. Laen kenttäkasvillisuus edustaa kuivan ja vähäravinteisen paikan lajistoa.

Arvot ja ongelmat

Paikan arvoon vaikuttavat kumpujen ja kukkulan arvoitukset ja perityt kertomukset. Kuusiryhmän kunto on heikentynyt ja niitä joudutaan yksi kerrallaan poistamaan, kuten jo on tehtykin. Näköalapaikkojen haittana on näkymiä estävä rannan tiivis puusto. Tiivis pensasistutus pohjoisrinteessä ei ole paikalle eduksi ja voidaan poistaa kokonaan. Rannan hyvät onkipaikat houkuttelevat kaivamaan matoja pensaiden juurilta

Tavoitteet

Ison kumpareen historiaa tulisi edelleen selvittää mahdollisten uusien Hatanpäästä koskevien selvitystöiden yhteydessä. (puiston hoitotyö ei edellytä lisäselvityksiä) Kaivauksista tai profilikairauksista selviäisi mitkä osat ovat täyttömaata.

Kiviportaiden edustan maaston alkuperäiskorko ehdotetaan palautettavaksi samoin kuin käytävä. Nykyistä kuusiryhmää tulee vaalia mahdollisuuksien mukaan.

Toimenpiteet

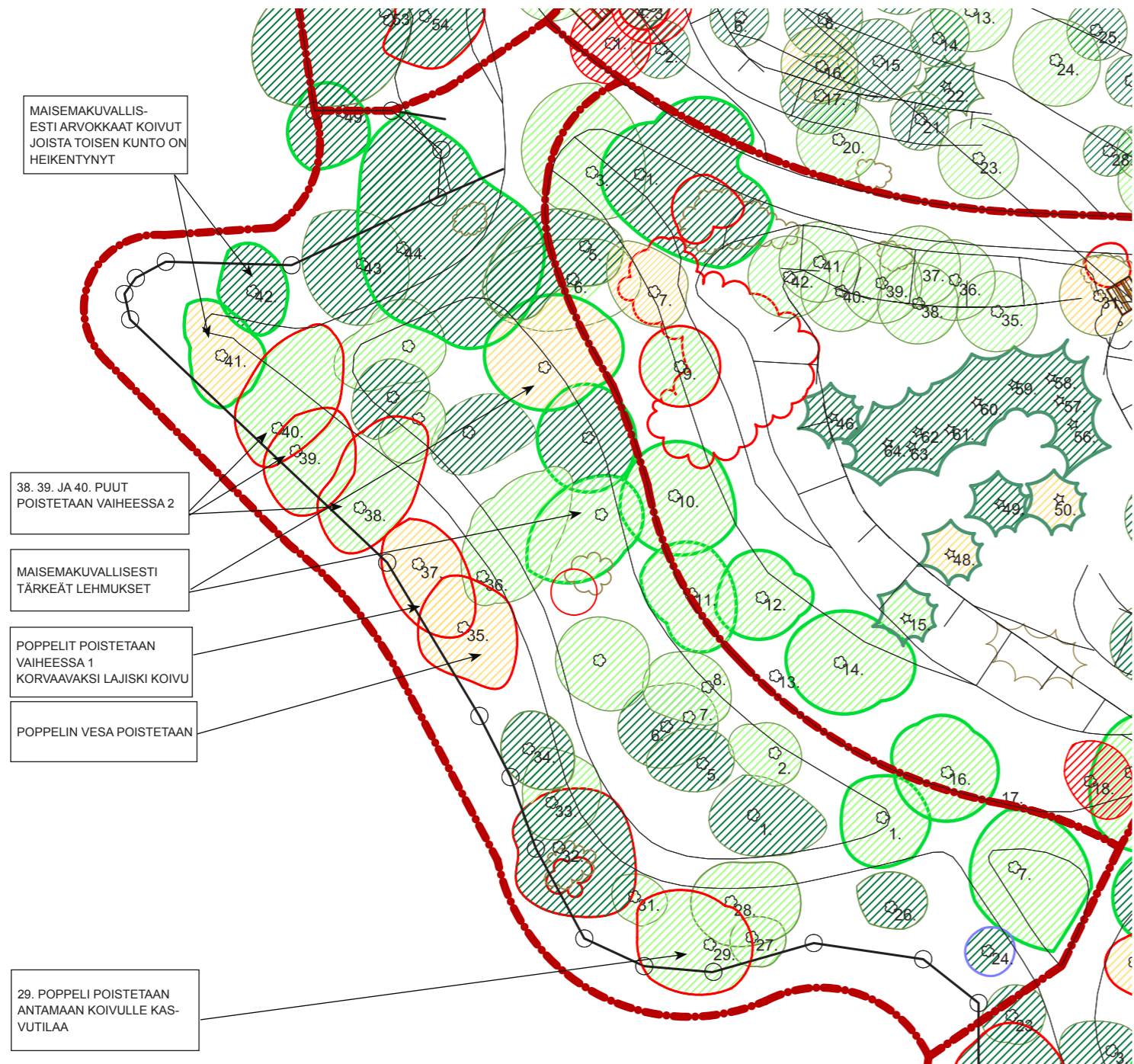
- Kuusiryhmä uusitaan kokonaisuudessaan vasta ryhmän poistamisen jälkeen.
- Angervopensasalue pienennetään ryhmäksi ylärinteessä, täydennysistutuksina lumimarja - ks karttamerkinnät

1900-luvun alku (Axel Tammela, VA)

KASVILLISUUS

RAKENTEET JA PINNAT

- NIEMEN KÄRJEN OLESKELUPAIKAN NURMI- JA KIVITUHKA-INTA KORJATAAN. UUSI PENKKI
- UUDET PENKKIEN PAIKAT TARKISTETAAN MAASTOSSA PUIDEN POISTON JÄLKEEN
- KÄYTÄVÄT KUNNOSTETAAN VASTAAMAAN HOITOLUOKKAA A2

Alue 10) Pohjoisranta

Aluekuvaus

Hatanpään puistolle tunnusomainen rantamuri alkaa pohjoisessa Idmanin huvilan venevalkaman kohdalta. Pohjoiseen työntyvä kieleke suojaa poukaman länsiaallokoilta muodostaen kärkeen paljon käytetyn ja erityisesti onkijoiden suosiman oleskelupaikan. Kahden koivun pari antaa tälle paikalle oman leimansa. Rantamuri harmaista lohkopintaisista graniittiharkoista rakennettiin 1800-luvun lopulla, kun rannan taso nostettiin nykyiseen korkoon. Käytävälinjaukset ovat nekin samalta ajalta ja ne ovat pääpiirteissään säilyneet 1970- kunnostustöiden jälkeen. Rantaulokkeiden levähdyspaikkojen hiekkapintojen muodot ovat muuttuneet yksinkertaisemmiksi alkuperäisiin koukerosiin muotoihin verrattuna.

Kasvillisuus

Poppelin ovat rannan hallitseva puulaji niin lukumäärältään kuin suuren kokonsa vuoksi. Ikä ja tuulinen kasvupaikka sekä pintajuurien vauriot ovat heikentäneet niiden kuntoa ja ne tulevat lähitulevaisuudessa poistettaviksi. Ne ovat joko sairaalan ajoilta 1950-luvulta tai 1970-luvun kunnostuksista jolloin ne on istutettu rannassa aikaisemmin olleiden Gauffinin suosimien hopeasalavien tilalle.

Pääpolun varrella oleva neljän koivun ja vaahteran ryhmä osoittaa kohtaa jossa on sijainnut puiden ympäröimä ”levähdyspaikka”. Nykyiset puut eivät ole paikan alkuperäisiä yksilöitä. Lehmukset polun varressa ovat arvopuita, jotka yhdessä polun toisen puolen koivujen kanssa luovat tunnelmallisen jakson rantapolulla. Rannan vanhoista pensaslajeista on osa säilynyt.

Arvot ja ongelmat

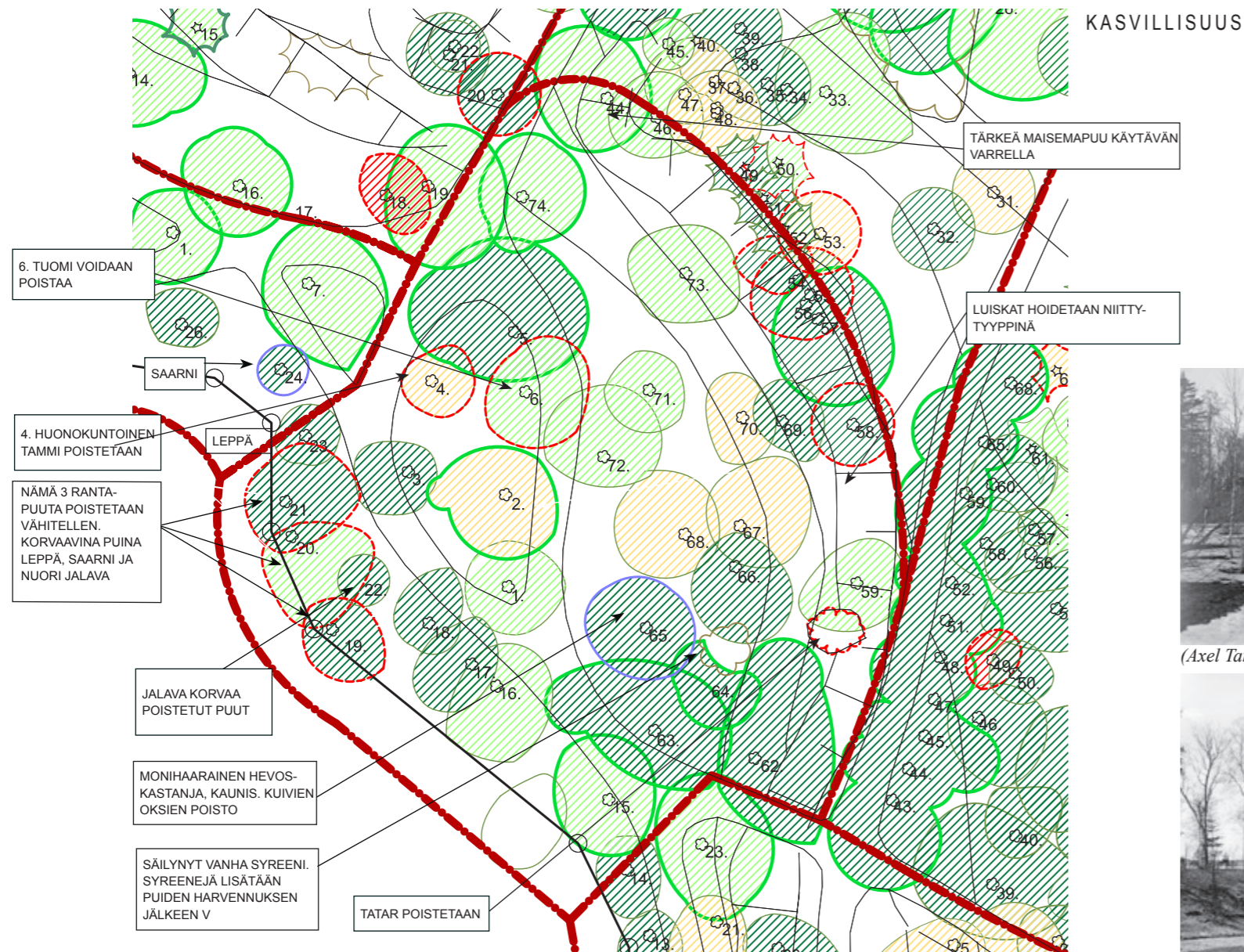
Rannan muodot ulokkeineen ja poukamineen tarjoaa puistokäytäviltä vaihtelevia järvinäkymiä ja mittakaavaltaan miellyttäviä tiloja yksilölliseen rantaoleskeluun. Tiheään istutetut ja suuriksi kasvaneet puut ovat leimallisia tälle rantaosuudelle ja luovat tunnelmallisiakin paikkoja. Mutta tasaisessa tiheydessä polun varsi muuttuikin jäsentymättömäksi ja yksitoikkoiseksi kun järvinäkymiä on niin vähän. Penkkien ympäristöt ovat kuluneet ja puiden juuret paljaina.

Tavoitteet

- Puuston uusiminen rannassa on ajankohtaista ennen vuotta 2015. Poppelit tulee vaihtaa muuhun puulajiin, esimerkiksi Gauffinin istutuksista tuttuun hopeasalavaan. Koivun käyttöä tulee edelleen suosia. Rannan tulevat puut tulee ryhmitellä tai jaksottaa tarkempien ohjeiden mukaan.
- Käytävälinjaukset tulee säilyttää ja niiden reunat pitää täsmällisenä.
- pensasryhmiä tulee suosia säilyminen ja rannan oleskelupaikkojen mittakaavaa ja tuulen suojaa ajatellen.

Toimenpiteet

- Rannan penkit uusitaan
- Kartassa esitetyt puut poistetaan vaiheittain Vaihe I: talvi 2009, Vaihe II: ennen 2015
- Uusina istutuksina koivu, hopeasalava ja tervaleppä Tervaleppää suosittava hopeasalavan läheisyydessä, koivua muualla.

Alue 11) Rantatasanne kaivon kohdalla

Aluekuvaus

Rantatasanne on rakennettu maisemapuiston osaksi 1890-luvulla, jolloin rantakaistan pintaa korotettiin ja nykyinen graniittinen rantamuri rakennettiin. Rantavyöhykkeen luonteesta ennen korotusta ei ole tietoa. Kokonaan luonnontilainen se ei ole voinut olla ja rantaa on todennäköisesti kiertänyt puistokäytävä jo tuolloin. Käytävät olivat Idmanin aikana hyvin hoidettuja. Jyrkän puistotörmän alapuolella on kaksiosainen pyöreä luonnonkivikehä joka viittaa paikalla olleeseen lähdekaivoon. Myöhemmin, ehkä sairaalan aikana, ehkä 1970-luvulla reunuskivien alle asennettiin kaivonrenkas ja kuoppa täytettiin. Kaivon lähellä, pengerrinteessä oli Idmanin aikana pitkät puuportaat ylätasan-teelta kaivon lähelle. Käytävät peruskorjattiin 1970-luvulla mukaan lukien rannan ulkoilureitti.

Kasvillisuus

Vanhemmat puut ovat peräisin 1800-luvun istutuksista. (Jalavat, lehmukset, osa koivuista, vanhimmat vaahterat). Rannan poppelit lienevät sairaalan ajoilta (Pakarinen). Aikanaan runsaastakin pensasistutuksista alueella on jäljellä vain heikkokuntoinen syreeni. Uutena tulokkaana rinteessä kasvaa jättitatar. Rantaan on istutettu uusia puita. Nämä nuoret yksilöt ovat tärkeitä korvaavia lajeja kun huonokuntoisia puita poistetaan.

Arvot ja ongelmat

Kaivo on muistona paikan mahdollisesta tärkeydestä. Vanhat valokuvat ja niiden esittämä huolellisesti hoidettu ympäristö kertovat niinkään kyseessä olleen arvostettu osa puistoa. Käytävistä on osa nurmettunut näkymättömiin. Rantakäytävää on oikaistu risteyksen kohdalla missä se kohtaa kumpareiden välistä rantaan johtavan puistokäytävän. Kaivon/lähteen paikkaa ei ole hoidettu sen arvolle kuuluvalla tavalla.

Tavoitteet

- Rannan alkuperäisluonteen palautus hoitotasoa nostamalla.
- Lähteen alkuperän selvittäminen
- Rantapuuston harventaminen puiden kunnan mukaan

Toimenpiteet

- Yleissuunnitelman esittämän kunnostuksen toteuttaminen
- Kasvillisuuden käsittely: ks viereinen kartta
- Pensaslajien istutus (syreeni, siperian hernepensas)
- Kaivon/lähteen ja sen ympäristön kunnostus

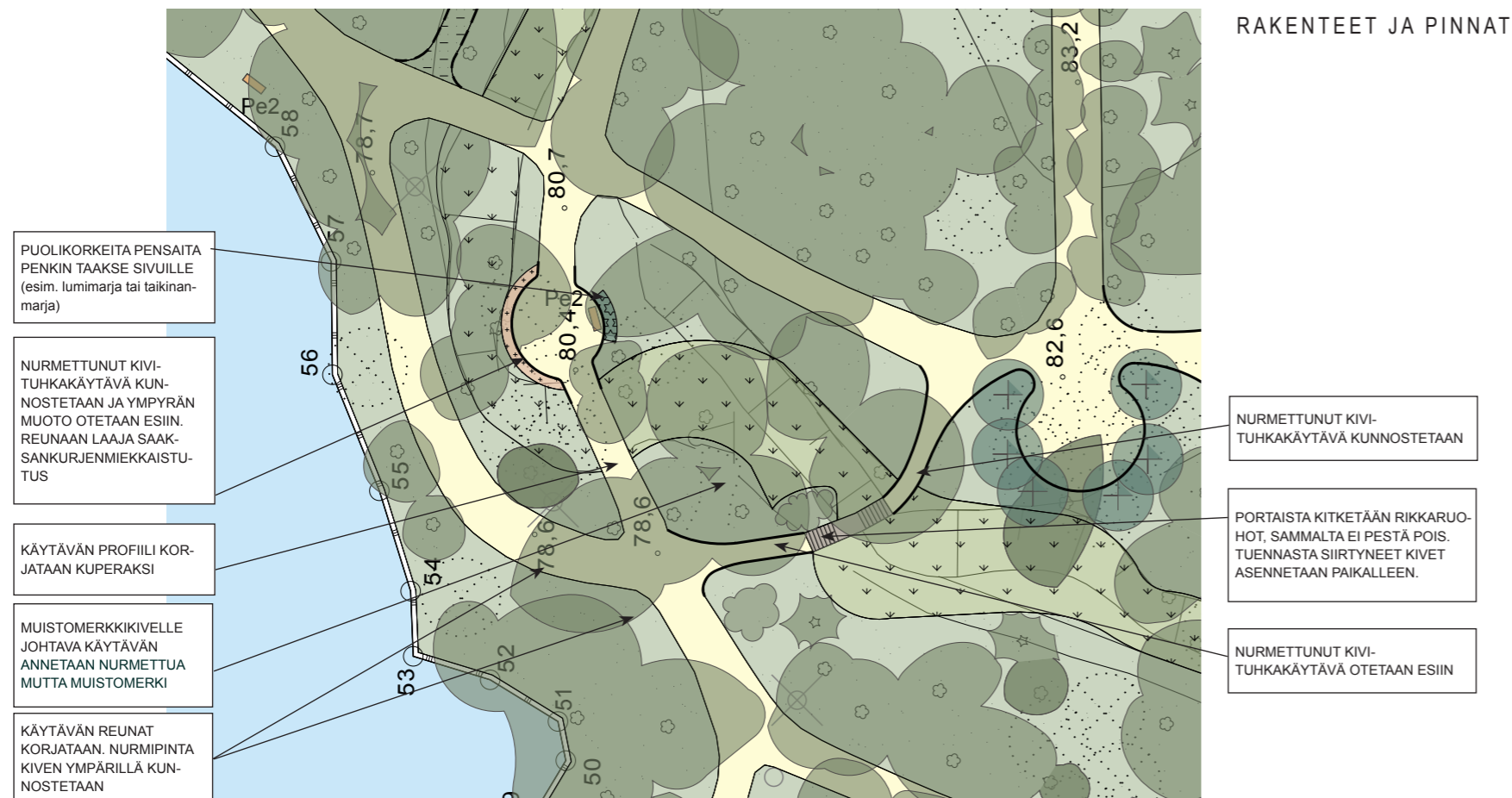
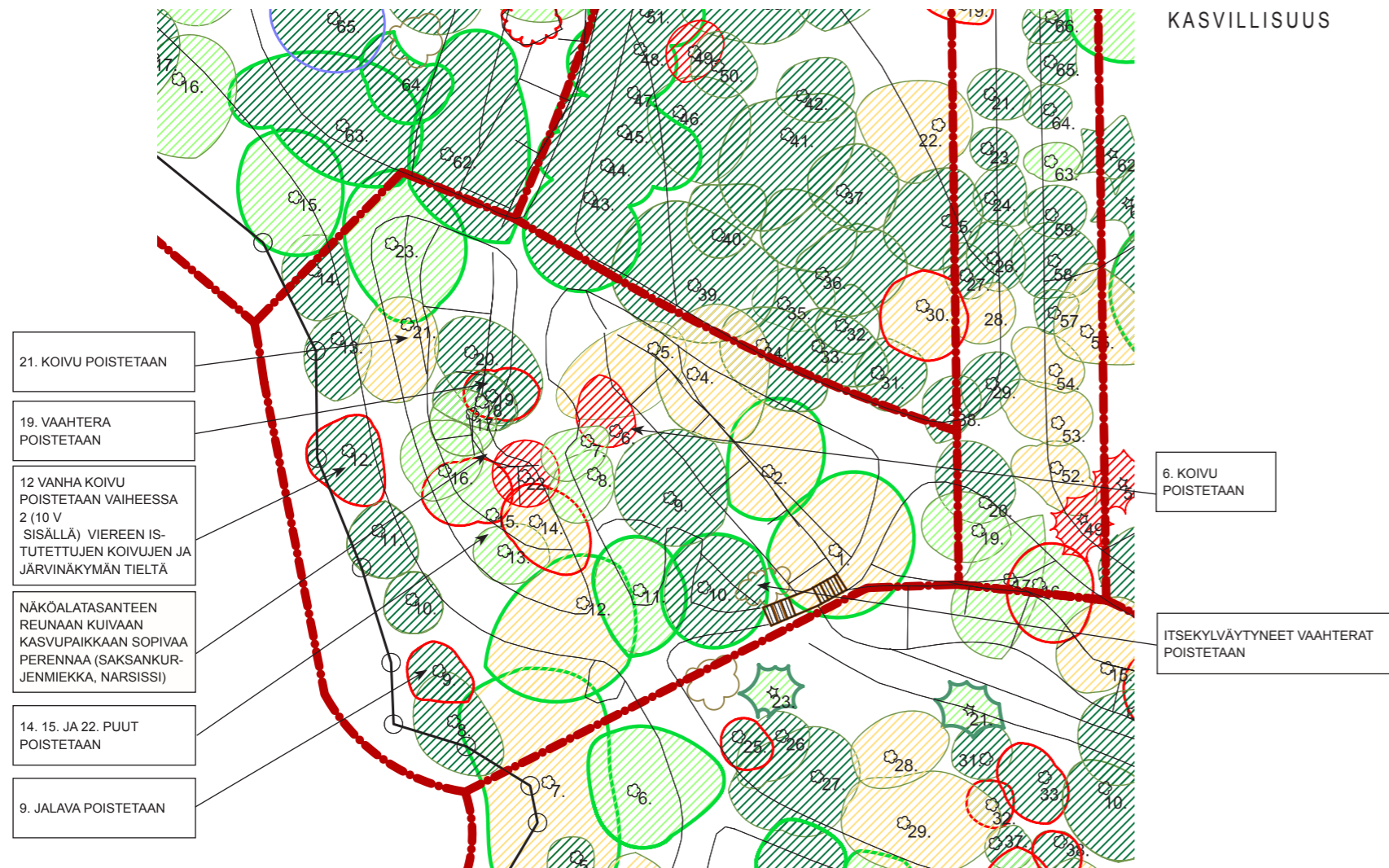

(Axel Tammela; VA)

(Axel Tammela; VA)

Alue 12) Vapaamuurarien muistokiven lähiympäristöä

Aluekuvaus

Muistokivi ympäristöineen on yksi puiston historian merkittäviä paikkoja. Kesäkuussa 1775 Kuningas Kustaa III yöpyi Hatanpään kartanossa Hans Henrik Boijen vieraana. Kuningas oli tunnettu vapaamuurari kuten Bojekin. Vierailun syy Tampereella oli päätös kaupungin perustamisesta mutta muistokiven tekstin kaiveruksen arvellaan liittyneen tähän vierailuun. Kiven ympäristö on muuttunut ajan myötä mutta kuinka paljon, sitä ei tiedetä. Puiston ylätasanne työntyy muistokiven yläpuolella ulokkeeksi, jolta laskeudutaan välitasanteen kautta muistokiven ohi rantakäytävälle. Välitasanne on jo 1800-luvun puistopiirroksessa ollut muotoiltu oleskelupaikaksi ja sellainen se on edelleen, tosin kuluneena ja varjossa. Ennen nykyisiä rantapuita tasanteelta avautui laaja järvinäköala.

Toisen yhteyden alas rantapuistoon tarjoavat kapeat karkeaksi hakatut kiviportaat, joiden alkuperää ei tunneta eikä myöskään tiedetä olisiko ne mahdollisesti siirretty tähän muualta 1800-luvun lopun kunnostustöiden yhteydessä. Rantapolun vieressä on suuri luonnonkivi, josta ehkä vain pieni osa on näkyvissä maan päällä. Käytäväverkostoa muutettiin niemekkeen kärjessä viimeistään 1970-luvun muutostöissä.

Kasvillisuus

Puustoa rannassa on paljon ja erityisesti poppelit peittävät potentiaalisesti kauniita järvinäkymiä. Välitasanteen rinteessä on tiivis puuryhmä (pihlajaa, koivua, vaahtera ja yksi poppeli) joka järvinäkymän esteenä. Vanhan piirustuksen mukaan välitasanteen soikion muotoisen paikan reunassa on ollut pensaskehys. Jyrkänteen rinteeseen ruohovartinen kasvillisuus on runsaslajinen. Joukossa on kalinsuosijalajistoa.

Arvot ja ongelmat

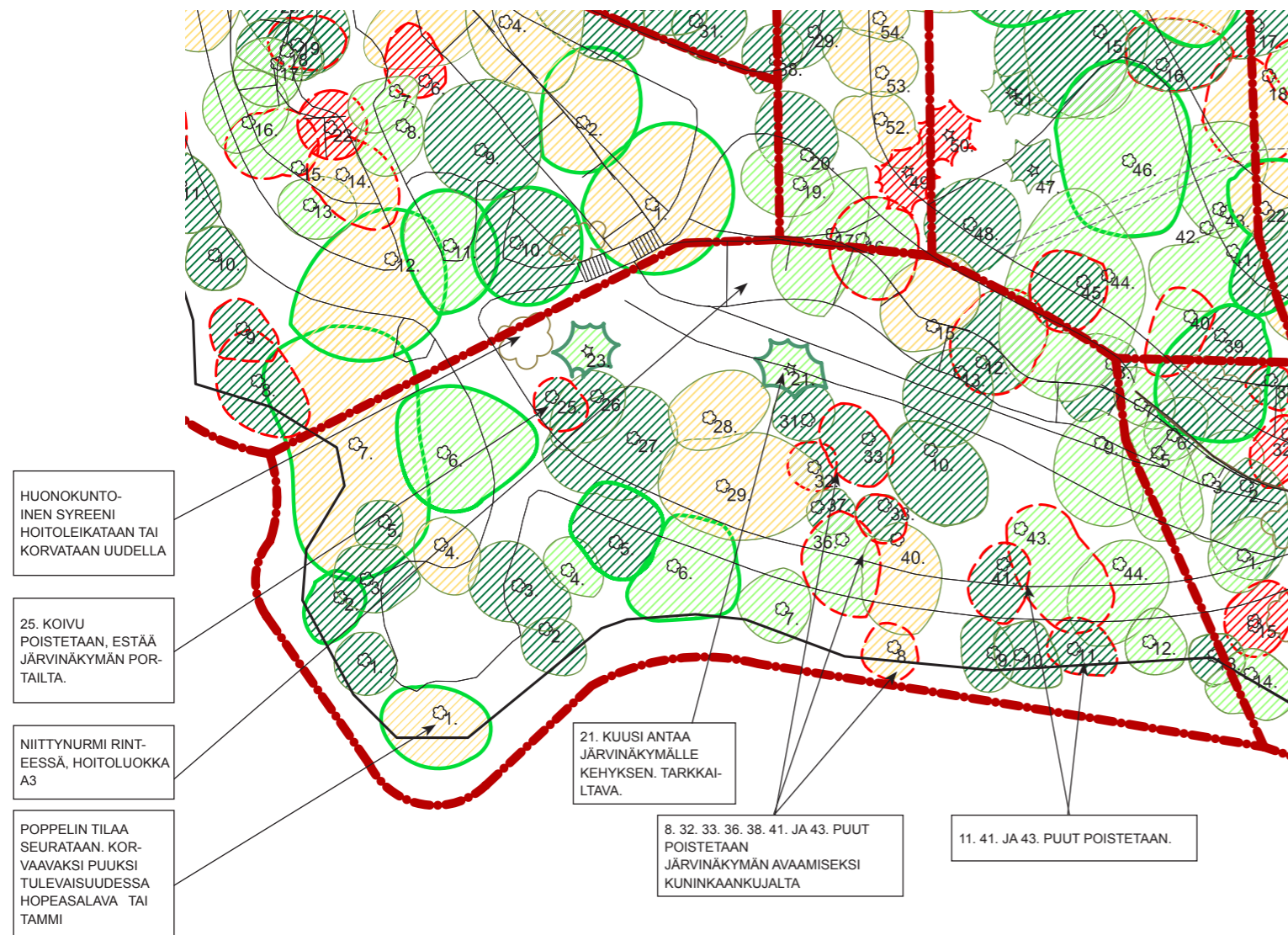
Historiallinen arvo liittyy vapaamuurarien muistokiveen sekä puiston ylätasanteen muotoon ja siinä säilyneisiin historiallisiin kerrostumiin. Ongelmana on tärkeiden paikkojen kulunut ilme

Tavoitteet

- Puiden harvennus ja kokonaisilmeen jäsentäminen.
- Säilyvien puiden vaaliminen rannassa.
- Välitasanteen kunnostus uusine istutuksineen ja kalusteineen

Toimenpiteet

- Esitettyjen puiden poisto jonka jälkeen katsotaan lisäpoistojen tarve
- Käytävän profiilin muotoilu kuperaksi välitasanteelta rantaan eroosio-vaurioiden minimoimiseksi

KASVILLISUUS

Alue 13) Rantavyöhyke koivukujan (Kuninkaankujan) päätteenä kartanolaiturin pohjoispuolella

Aluekuvaus

Suhteellisen leveä ja runsaspuinen rantavyöhyke Kuninkaankujan päätteenä jyrkän rinteiden alapuolella. Alue rajautuu kartanon laivanlaiturin rantaan. Rantamuurin rakenne poikkeaa pohjoiseen jatkuvan muurin kivirakenteista sillä vain ylin kivikerros on hakattua kiviarkkoja. Alempi kerros lienee Boijen ajalta. Se ulottuu niemekkeen kärkeen asti. Ranta olisi silloin jo ollut täyetty mutta matalampi. Muuria on korjattu eri otteissa laastipaikkauksilla ja betonilla. Puusto on tälläkin alueella melko tiheää, Kuninkaankujalta katsottuna liiankin tiheää.

Kasvillisuus

Valtapauna on koivu ja rannassa poppeli. Rinteessä on yksittäisiä varjossa kehittyneitä vaahteroita sekä tammi. Uusia puita on istutettu sekä niemen kärkeen että entisiin aukkoosiin rantavyöhykkeellä. Niemen kärjen poppeli on ollut komea puu ja on edelleenkin näyttävä mutta kunnoltaan heikko ja lähitulevaisuudessa korvattava. Sen lähelle on istutettu nuoria koivuja, joiden kehittyminen edellyttää tilaa.

Arvot ja ongelmat

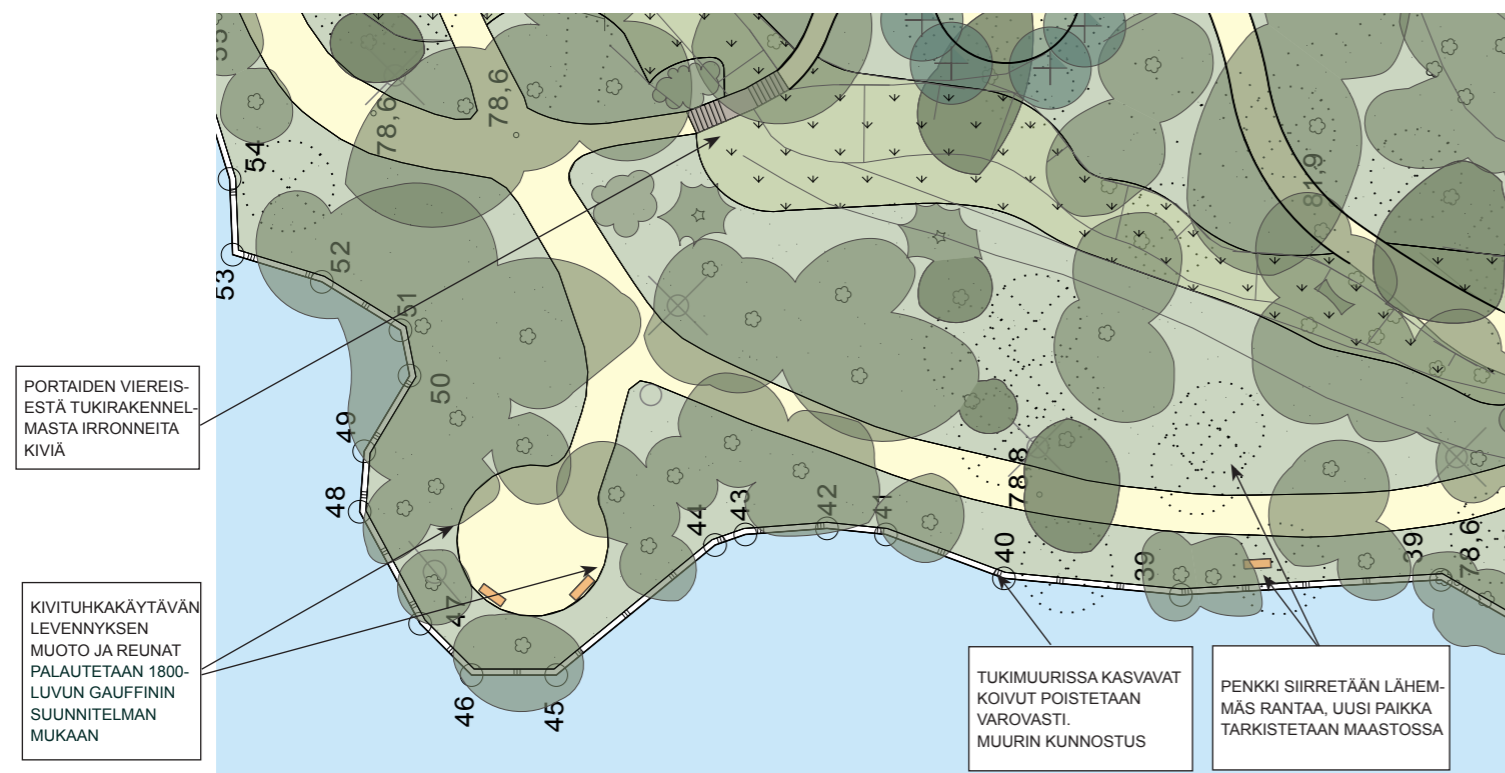
Rantatasanteen maisemallinen viehätys ja arvo liittyvät rantamuurin muotoon ja luoteeseen työntyvään niemennokkaan ja sen maisemapuuhun. Rantamuurin kunto on huono ja paikkauskohdat eivät ole kestäneet. Maisemallisena ongelmana on puustotilan jäsentymättömyys ja maaston kuluminen rannan oleskelupaikoissa.

Tavoitteet

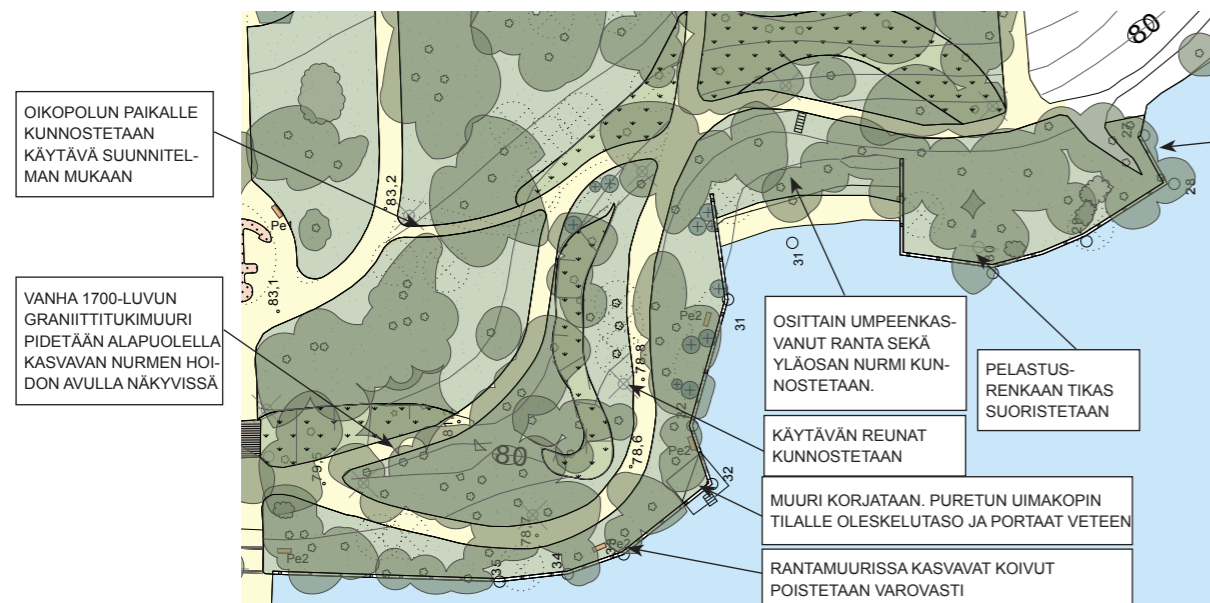
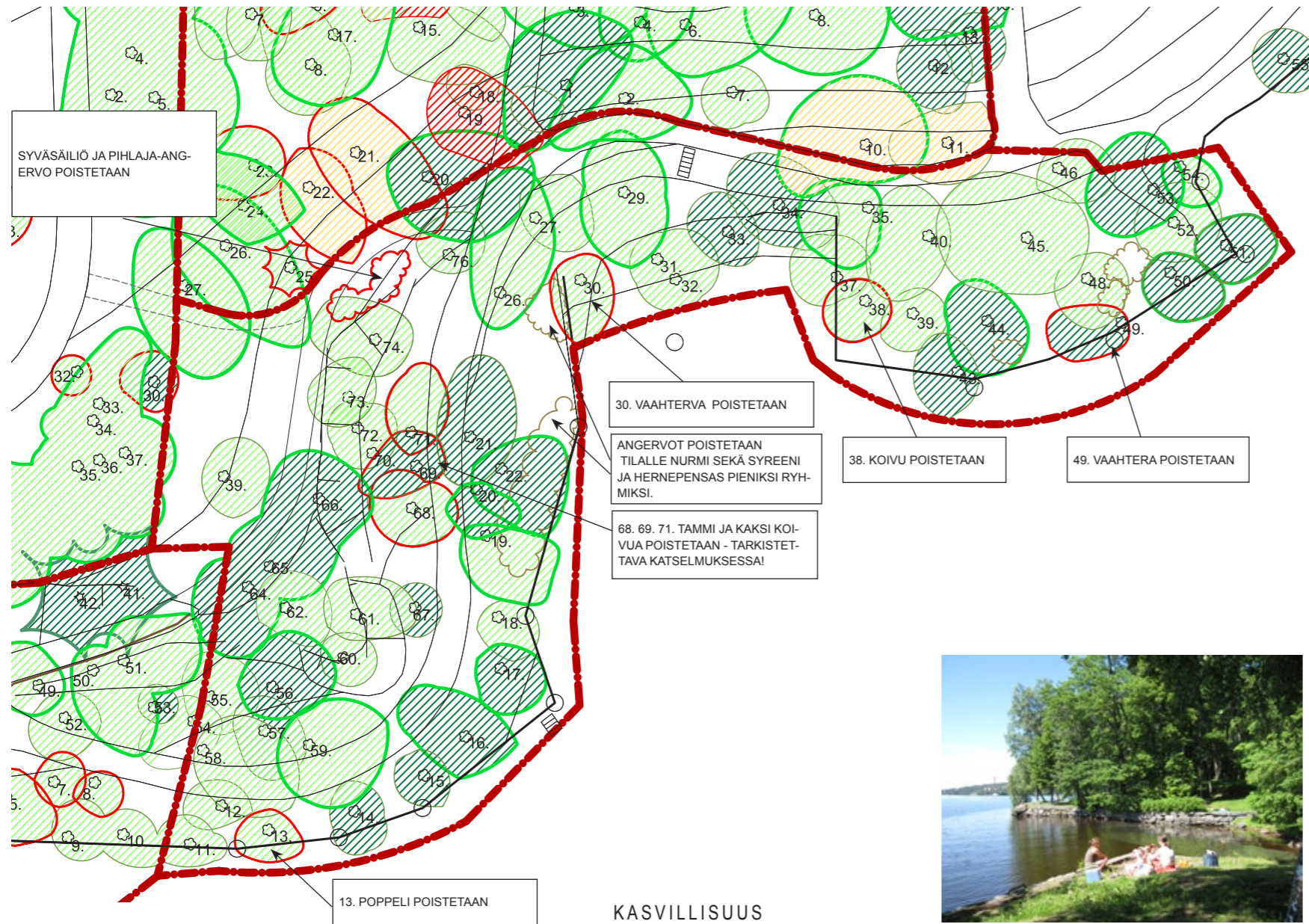
Puuston harventaminen asteittain Kuninkaankujan järvinäkymien parantamiseksi. Poistettavat puut valitaan huolella ja samalla katsotaan säilyvien puiden kehittymismahdollisuudet. Rantamuurin vauriokohtien korjaus.

Toimenpiteet

- ks. viereinen karttakuva

RAKENTEET JA PINNAT

RAKENTEET JA PINNAT

RANTAMUURISSA KAS-
VAVAT KOIVUT JA RIKKA-
KASVIT POISTETAAN
VAROVASTI

1800-luvun loppu (Axel Tammelander, VA)

Alue 14) Rantatasanne ja rinne kartanolaiturin eteläpuolella entiseen venevalkamaan asti

Aluekuvaus

Rantamuuri laivalaiturilta etelään jatkuu rakenteeltaan samanlaisena kuin pohjoispuolella. Muurin taittuessa puiston mutkassa on entisen 1800-luvun lopussa Idmanin aikana rakennetun uimahuoneen paikka. Tässä kohdassa rantaa on muokattu useaan otteeseen. Uimahuone sijaitsi ensin hirsiarikon päällä laiturin päässä kunnes rantaa täytettiin ja muuri rakennettiin tukimuurina rakennukseen asti. Muutos ajoittuu 1890-luvun loppuun. Valokuvan perusteella muurissa on ensin käytetty hakattua kiviharkkoa mutta muuria on mahdollisesti korjattu 1930-luvulla käyttämällä materiaalina lohkokiviä. Sittemmin uimahuone on kadonnut ja jäljellä on sortunut betoniperustus. Venevaja on poistettu aikaisemmin ja sen paikalla on loiva pieni uimapoukama. Uimahuonepaikan yläpuolella maaston nousee loivasti puiston ylätasanteelle. Nykyisen loivan muotonsa luiska on saanut 1900-luvulla, todennäköisesti 1970-luvun kunnostuksen yhteydessä. Se oli vielä 1900-luvun alussa jyrkkä. Ylätasanteella sijaitsi pyöreä oleskelupaikka joksi se on esitetty 1900-luvun alun kartoissa. Poukamassa sijaitsi mielisairaalan aikana miespotilaiden uimapaikka uimahuoneineen. Ylätasanteelle johtavan käytävän reunassa on jätehuollon syvässä pihlaja-angervopensaiden ympäröimänä. Ylätasanteelle on syntynyt oikopolkuja.

Kasvillisuus

Puiden määrä on tälläkin alueella suuri mutta tämä on ollut paikan ominaisuutena jo 1800-luvun lopulta asti. Rannassa puut taittuvat kauniisti veden ylle. Polun varrella on istutettu uusi puita vanhojen latvuksien alle ja puiden kasvu kärsii. Uusia pensasistutuksia on lisätty viime vuosikymmenien aikana (angervopensas rannassa ja pihlaja-angervo jätesäiliön ympärillä). Siperian hernepensas rannan suoralla osuudella kuten myös uimapoukamasta etelään periytyy vanhoista istutuksista ja luo miellyttäviä pieniä oleskelutiloja muurin viereen. Pensas ei muodosta tiheää massaa vaan on verhomaisen läpinäkyvä

Arvot ja ongelmat

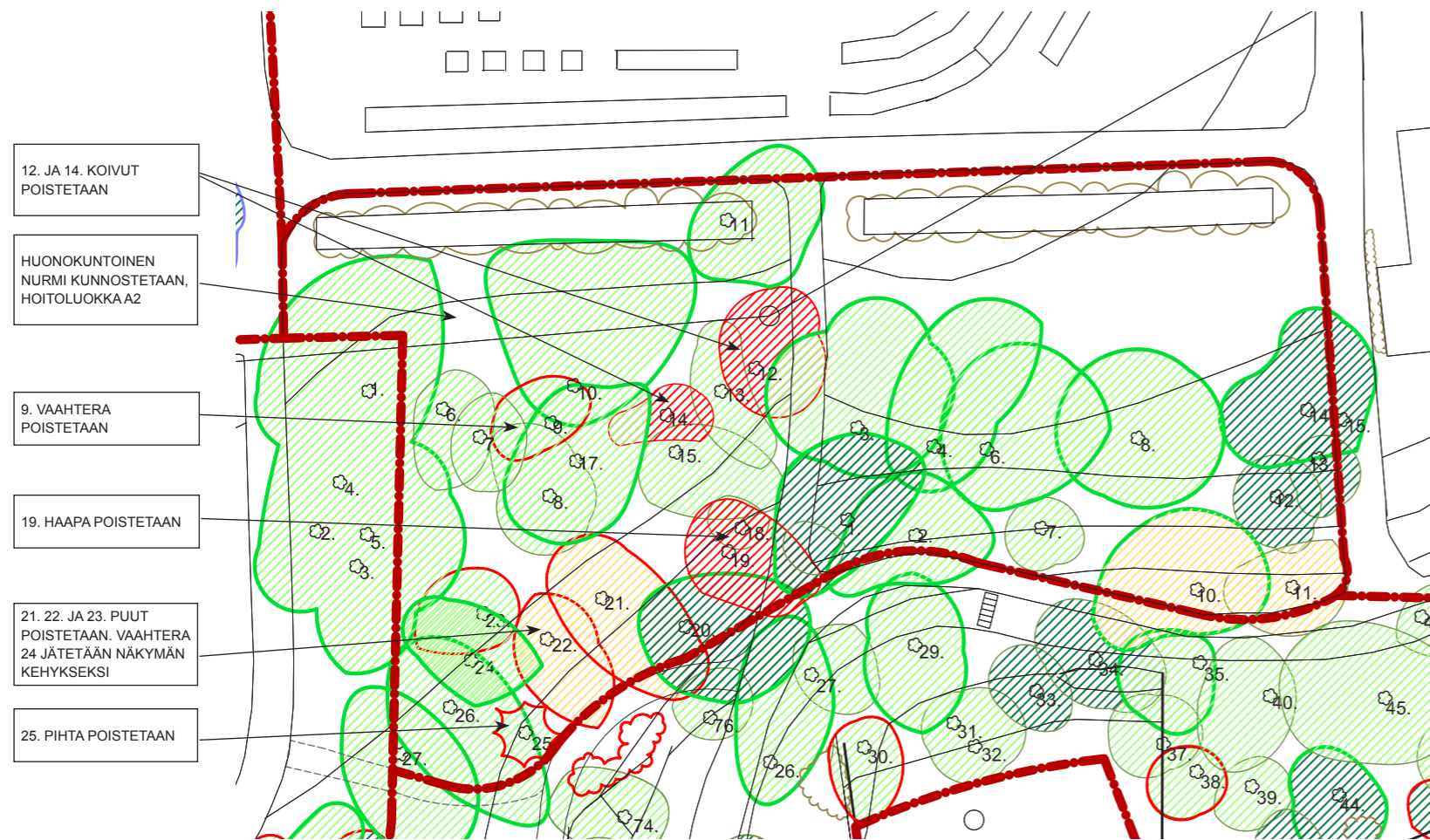
Tämä rantaosuus on ulkoilijoiden suosima päivisin kun aurinko lämmittää etelästä ja lounaasta. Asiaan vaikuttaa myös kahvilan läheisyys ja entisen venevajan paikalla oleva uimaranta. Oleskelupaikat ovat pienehköjä tiloja pensaiden ja puiden rajaamina. Tästä syystä ranta on yksilölliseen tai pienten ryhmien oleskeluun erityisen sopiva. Rinteen puolella käytävien kuluneisuus, puiden tiheys ja sen seurauksena huono kunto heikentävät alueen esteettistä arvoa. Rantamuriin rajautuva laaja angervopensasalue estää rantamuurin äärelle pääsyn.

Tavoitteet

- Varjoisuus ja runsas puusto voi jatkossakin olla maisemallisena tavoitteena mutta puille tulee antaa enemmän elintilaa kasvun parantamiseksi.
- Oikopolkujen tilalle tulee rakentaa pysyvät käytävät suunnitelman mukaan.
- Tiheät pensasmassat tulee vaihtaa pienempiin ja paikkaan sopivimpien lajien pensasryhmiksi (siperian hernepensas, jasmike, syreeni)

Toimenpiteet

- Puiden harvennus ohjeiden mukaan
- Puistopolun rakentaminen ja liittäminen ankkuriaukiolle
- Muurin sortuneet kohdat korjataan

Alue 15) Ylätasanne ruusutarhan alapuolella

Aluekuvaus ja historia

Nykyinen ruusutarhan alue on ollut hedelmätarhana kartanon historian aikana. Kahvilarakennus on ollut pesutupana ja saunana. Ylempänä sen vieressä on ollut kanala ja muitakin ulkorakennuksia. Tämän osa-alueen monet käytävät ovat aikanaan yhdistyneet hedelmätarhan poikki navetan eteen kulkeeseen käytävään. Näistä käytävistä ja poluista on vain alas rantaan johtava pääkäytävä jäljellä. Kahvilan läheisyydestä johtuen yhtenäinen puiden varjostama nurmialue on suosittu oleskelupaikka kuumina kesäpäivinä. Tämä näkyy myös nurmen kunnossa. Puut lienevät 1800-luvun istutuksista. Muotopuutarhan viereiset lehmukset pohjoisempana saattavat olla vanhempiakin.

Kasvillisuus

Pääpuulajina on lehmus. Seassa olevista koivuista osa on hyvin vanhoja ja huonokuntoisia. Pensaita alueella ei ole lukuun ottamatta ruusutarhaa rajaavaa syreeniaitaa

Arvot ja ongelmat

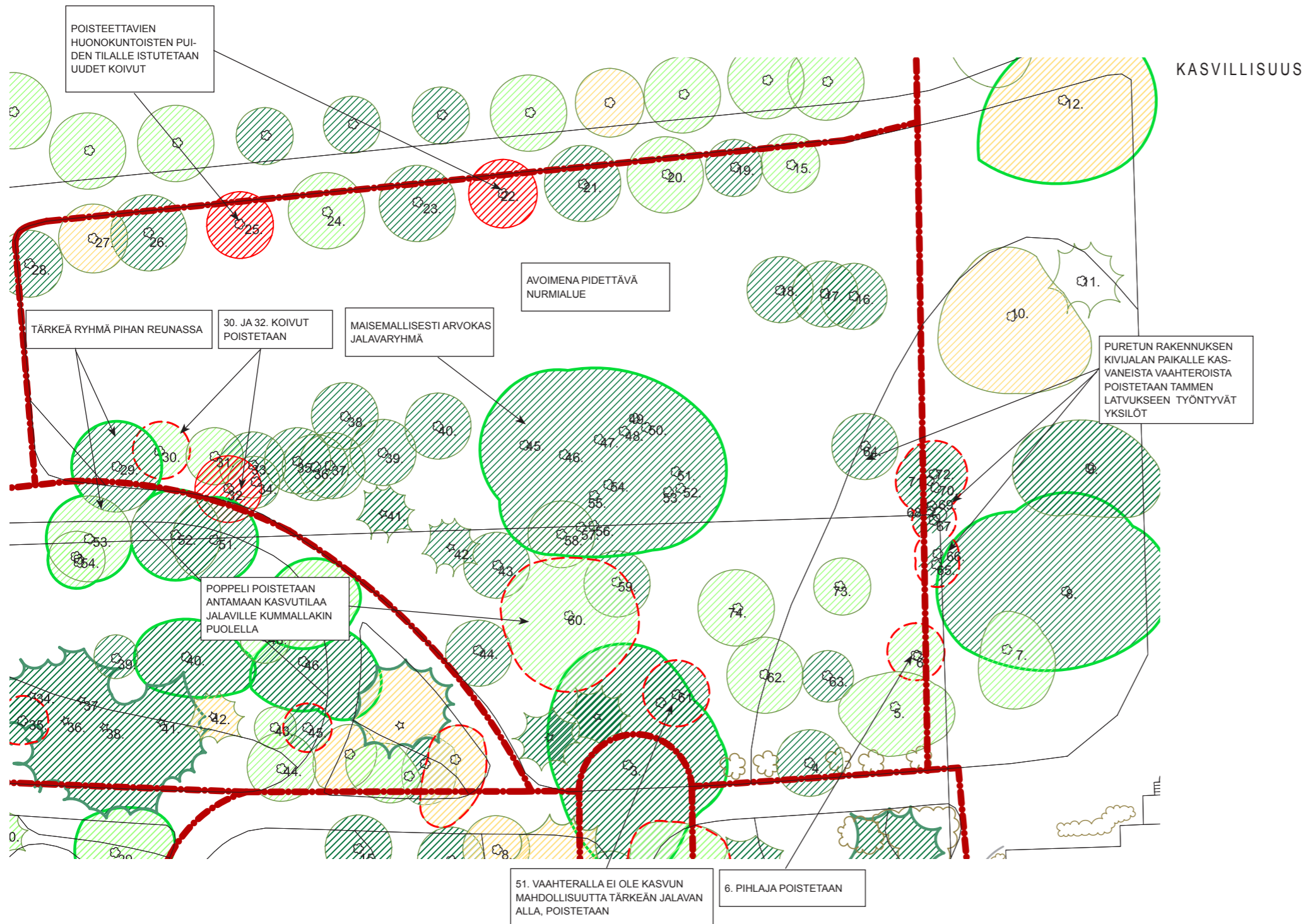
Alue on suosittu ja siksi arvokas, mikä puolestaan perustuu suotuisaan ilmansuuntaan ja uimarannan sekä kahvilan läheisyyteen. Alueen vanhat lehmukset kertovat 1800-luvun puistokulttuurista ja ovat merkittävä osa puiston historiallista ja maisemallista arvoa. Paikan maisemallista arvoa vähentävät monet kulumisen jäljet käytävien reunoissa ja nurmilla.

Tavoitteet

- Lehmuskien ja vaahteroiden elinvoimaisuutta tulee vaalia.
- Käytävien reunojen kunnossapitoon tulee kiinnittää huomiota.

Toimenpiteet

- Ks viereinen kartta

Alue 16) Puisto Idmanin Huvilan eteläpuolella**Aluekuvaus**

Koivukuja ja sen viereinen puuryhmien jäsentämä nurmialue joka etelässä rajautuu kartanorakennuksen entiseen kunniapihaan. Nils Idmanin huvila valmistui vuonna 1900. Saksalaista maisemapuutarhan tyyliä edustava koristepuutarha sijaitsi rakennuksen pääsisäänkäynnin puoleisella sivulla. Eteläpuolen tasainen maasto koivukujan kummallakin puolella oli hyötypuutarhaa marjapensaineen ja hedelmäpuineen. Koivukujan eteläpäässä on vanha lehmus. Se on alun perin sijainnut haarautuvien käytävien keskellä mikä on korostanut sen asemaa kujan visuaalisena aiheena. Tämä aihe on hämärtnyt toisen haaran poistuttua mutta huvilan suunnasta puu edelleen näkyy kujan keskilinjän päteenä. Tie on asfaltoitu ja pinta on korolla ympäröivään puistopintaan nähden.

Alueen länsiosaa hallitsee nykyään suhteellisen tiivis jalavaryhmä josta on muodostunut puiston näyttävimpiä aksentteja, joskin muiden nuorempien puiden takana. Vaahterat alueella ovat osaksi itsestään kasvuun lähteneitä, näin ainakin eteläreunan tiivis rivi, joka näyttää lähteneen rakennuksen kivijalasta. Sillä paikalla on sijainnut viljamakasiinirakennus.

Kasvillisuus

Koivukujan puulajina on hieskoivu sekä vanhoina että nuorina yksilöitä. Seassa on myös yksittäisiä rauduskoivuja. Eteläpäässä kujapuiksi on istutettu vaahteraa joka tuo kujan ilmeeseen sekavuutta. Muita puulajeja alueella ovat vaahtera, jalava, jalavaryhmän lähellä kasvava poppeli, kuusi sekä yksi pihlaja.

Arvot ja ongelmat

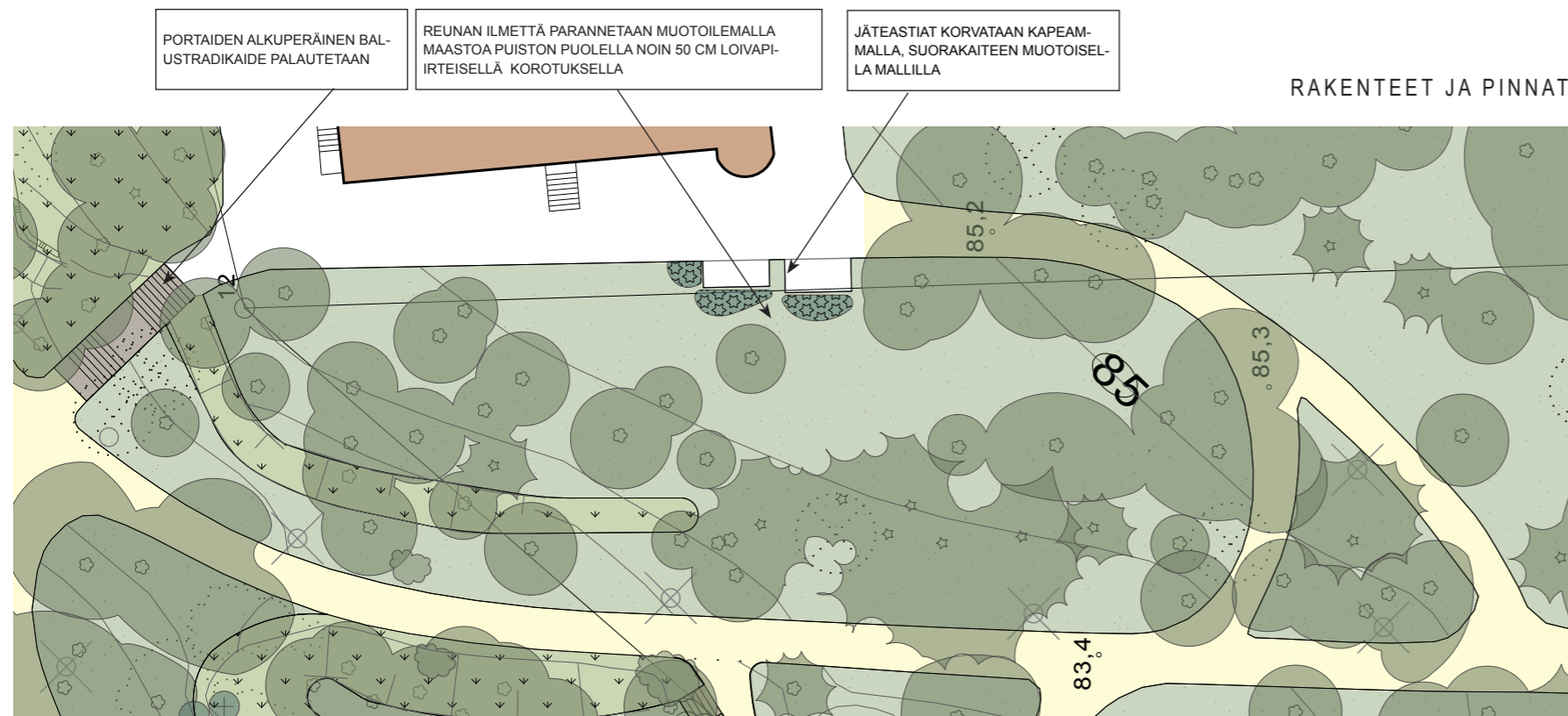
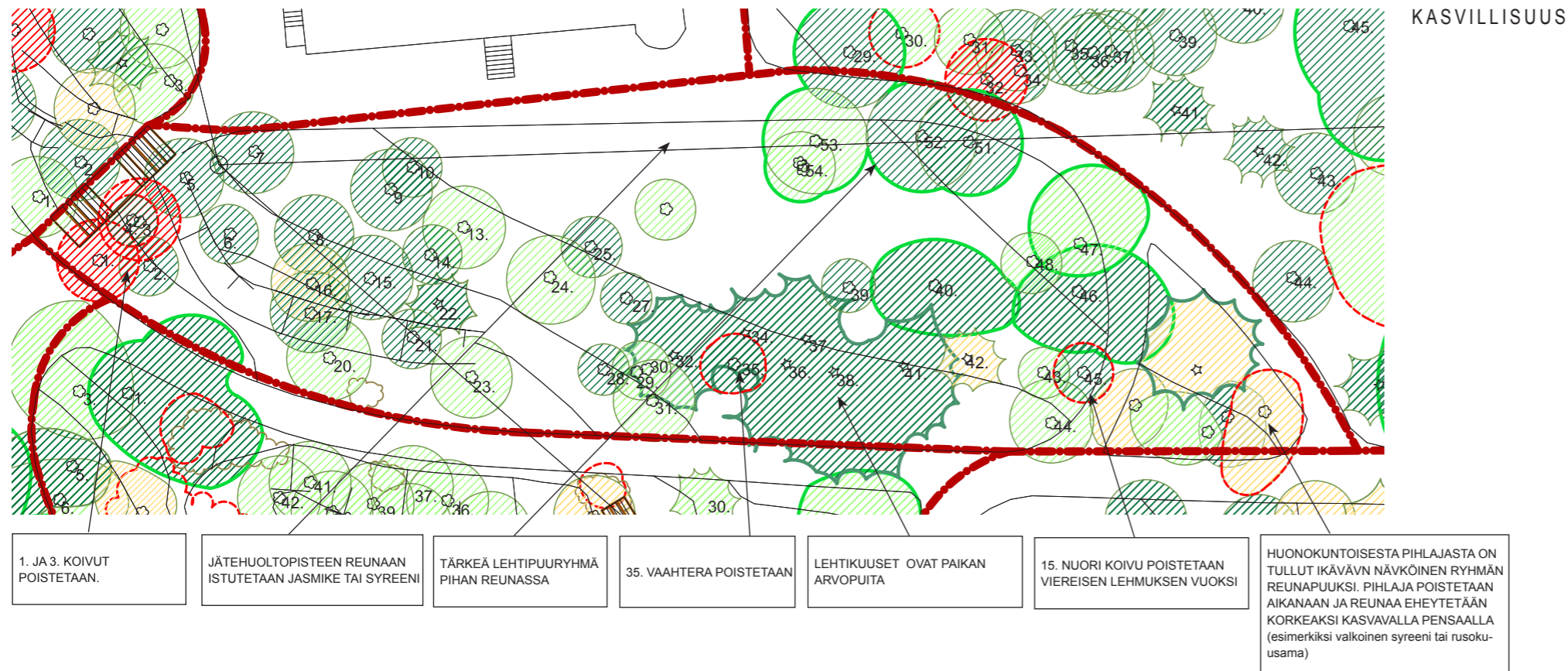
Osa-alueen puutarhataiteellinen elementti on huvilan sisäänkäynnille johtava koivukuja. Puurivien väli on noin 10 m jolloin latvukset eivät kasva yhteen ja kujan tila on avoin ylöspäin ("taivasjuova"). Entinen kasvimaata on puoliavoin puistomainen tila jonka yksittäispuidet ja puuryhmät vaikuttavat sattumanvaraisesti sijoitetuilta. Huvilan pihamiljöön ei sisälly suunnittelualueeseen mutta autopaikoitus ja jäteasiat vaikuttavat puiston ilmeeseen ja tunnelmaan.

Tavoitteet

Kujan puulajin tulisi jatkosakin olla vain koivu lukuun ottamatta päteensä olevaa yksittäispuita joka on lehmus. Tiivistä jalavaryhmästä saadaan näyttävä poistamalla muutamia vaahteroita. Samalla luodaan puistolle visuaalista syvyyttä. Huvilan pihan rajaa korostetaan harkitusti sijoitetuilla ja ajan tyyliin kuuluvilla istutuksilla.

Toimenpiteet

- ks viereinen kartta

Alue 17) Idmanin Huvilan puiston länsiosia**Aluekuvaus ja historia**

Monien puulajien hallitsema rinnevyöhyke Idmanin huvilan pihan alapuolella. Käytävien risteyskohdassa puut ovat hyvin tiheässä ja kilpailu tilasta on vaikuttanut niiden kasvuun. Seassa on puuryhmiä joita harkituilla harvennuksilla voidaan ottaa paremmin esiin paikan kaunistamiseksi.

Idmanin huvilan pihasta on vuosien varrella karsiutunut pois kaikki hoitoa vaativa kasvaimet tai pihajärjestelyt. Uusia kalusteita ovat pihan sivua hallitsevat jäteastiat.

Kasvillisuus

Lehtikuuset, kuuset, lehmukset ja jalavat ovat todennäköisesti 1800-luvun lopun istutuksista. Tuomet ja pihlajat ovat vanhoja ja huonokuntoisiaakin.

Arvot ja ongelmat

Paikan arvo mutta myös ongelmat liittyvät puuston monipuolisuuteen ja ikään. Paikka kaipaa selkeyttämistä mielenkiintoisuuden lisäämiseksi.

Huvilan pihaa rajaavat jäteastiat ja pyöräkatos eivät ole tarkoitettu puiston kaunistukseksi mutta ovat siihen nähden liian näkyvällä paikalla.

Tavoitteet

Kauniiden puuryhmien esiin ottaminen tiheän ja monilajisen kasvuston seasta harkitusti valituilla poistoilla.

Pihan rajausta parannetaan vaihtamalla jäteastiat ja rajaamalla kohta puiston puolelta pehmeällä maaston muotoilulla

Toimenpiteet

- ks. viereinen kartta

Alue 18) Idmanin Huvilan ranta**Aluekuvaus ja historia**

Kaupungista jalan tai pyörällä tulijalle tämä Idmanin huvilan rantaosuus on sisääntulokohta puistoon. Tiilirakennus rannassa on Idmanin aikana ollut sauna ja pesutupa. Jyrkän rinteeseen puolella on kartanon entinen paja ja sen läheisyydessä maakellari. Idmanin huvilan pihatason rajana on korkea lohkokivistä rakennettu tukimuurin joka lienee samanikäinen vuonna 1900 valmistuneen huvilan kanssa. Rantaa on erilaisilla kivitöillä vahvistettu ja muokattu kartanon historian aikana mutta rantamuuria tällä osuudella ei ole. Lohkokivirakenteet, osaksi sortuneet, voivat olla jäänteet rantaviivassa 1700-luvulla tehdystä työstä, ehkä esimerkki siitä miltä koko ranta on näyttänyt ennen Idmanin teettämää rannan graniittimuuria. Rannan kiveys jatkuu pajan lähellä olevalle avokalliolle saakka. Pelastusveneen vieressä olevat kivet lienevät Idmanin Huvilan puretun laivalaiturin tukirakenteita.

Kasvillisuus

Rinteeseen puolella entisen pajan ja maakellarin ympäristössä on tiivis puusto. Pihan puoleisella sivulla on koivun ja vaahteran lisäksi pihta ja tuija vanhoista istutuksista ja myöhempiä istutuksia mm. Kanadanhemlocki. Maakellarin päällä kasvaa sekä koivua että vaahteraa joiden juuret ovat kellarin rakenteissa. Alarinteeseen puusta suuri osa on luontaisesti kasvuun lähtenyt puusto. Valtapuuna on koivu. Aluskasvillisuus on melko rehevää. Rannan puuryhmät ja rantakivikko antavat tälle puiston osuudelle luonnon-läheisen ilmeensä. Venepoukaman vieressä olevan lehmusparin lämpämpiä muuttaa tunnelman puistomaisemmaksi. Rannassa kasvaa runsaasti nuorempaa vesää.

Arvot ja ongelmat

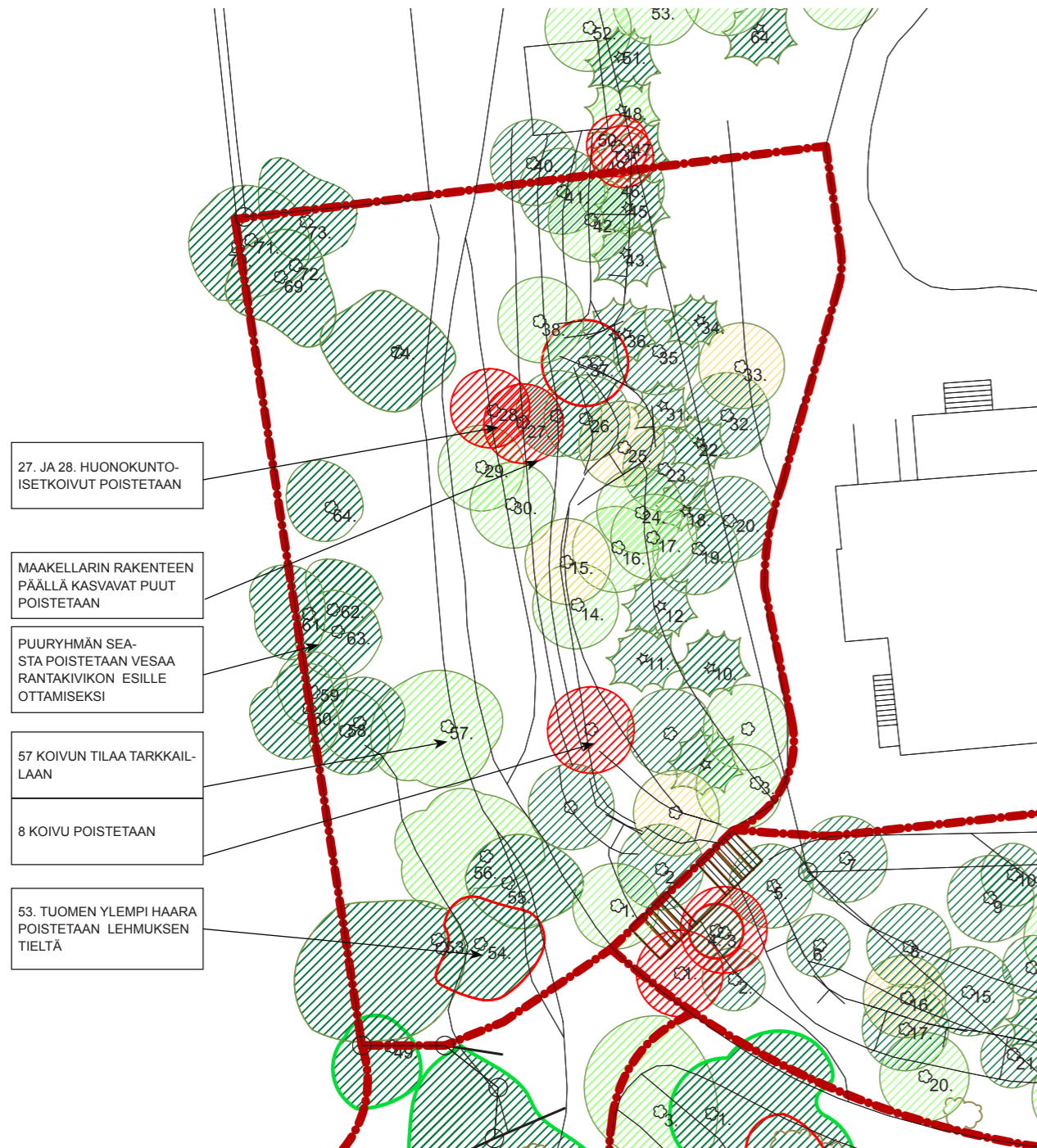
Pajarakennuksen ja poukaman välisen rannan viehättävyys piilee sen luonnonmukaisessa ilmeessä ja kiviin mahdollisesti liittyviin tarinoihin. Ulkoilija pääsee halutessaan vesirajaan asti. Ongelmakohtia ovat pajarakennuksen pihaa hallitsevat jäteastiat ja satunnaisesti pysäköidyt autot sekä rannan vesakoituminen. Usealla puulla rinteessä on sienitauteja tai muita hoitoa vaativia ongelmia. Maakellariin kohdistuu ikävää ilkivaltaa, joka omalta osaltaan vaikuttaa paikan tunnelmaan.

Tavoitteet

Rannassa hoito voi jatkua nykyisen kaltaisena mutta hoitamattomuuden leimaa tulee välttää. Pajan pihan rajausta tulee siistiä. Huonokuntoisia ja paikan muiden arvopuiden kasvuun haittaavia puita poistetaan. Maakellarin edustaa siistitään ja ilkivaltaa pyritään estämään sekä sen jälkiä korjaamaan. Idmanin portaiden kaidepylväät oioitaan ja balustradikaiteiden entistämismahdollisuutta selvitetään. Idmanin Huvilan pihalle tulisi laatia historiallisia ja esteettisiä arvoja huomioiva kunnostussuunnitelma.

Toimenpiteet

- Maakellarin päällä kasvavat puut poistetaan kuten myös puut jotka ovat vaaraksi kaatua
- Rannassa harvennetaan vesakkoa rantakivien esille tuomiseksi ks. viereiset karttamerkinnät

KASVILLISUUS

4.3 Hoitotoimenpiteiden ajoitus

HATANPÄÄN KARTANOPIUSTON KÄYTTÖ- JA HOITOSUUNNITELMA							
TOIMENPITEIDEN AJOITUS							
MAISEMASUUNNITTELU HEMGÅRD 21.12.2009							
ARVIOITU AJOITUS							
OSA-ALUE	TEHTÄVÄLAJI	TOIMENPITEET	MÄÄRÄ	HETI	ENNEN 2015	2015-2020	2030-LUKU TAI MYÖHEMMIN
1	KASVILLISUUSTYÖT	Nykyisen kuusiäidan poisto, uuden istutus					
		Koivujen poisto	8 kpl				
		Vaahteroiden ja pihlajan poisto	4 kpl				
		Valaisimet suoritetaan					
		Liikennemerkin poisto / uusiminen			tai		
2	KASVILLISUUSTYÖT	Vaahteroiden poisto	3 kpl				
		Syreeneiden korkeuden typistys					
		Ruusuangervoistutusten poisto, korvaaminen nurmella ja runkoruusuilla	12 kpl				
		Angervon massaistutusalueen poisto ja uudet istutukset					
		Uudet istutukset entisen jätepiirteen alueelle					
		Istutukset kastelutekniikan peittämiseksi					
		Pintojen kunnostus					
		Graniittiportaikon korjaus					
		Jäteastioiden siirto ja alla olevan betonipinnan poisto					
		3	KASVILLISUUSTYÖT	Tuijan poisto	1 kpl		
Koivujen ja vaahteroiden poisto	5kpl						
Kuusen poisto	1kpl						
Lehmusten hoitoleikkaus	2kpl						
Hattu ja Myssy-kuusten kloonien kasvatus							
Hattu- ja Myssy-kuusten korvaaminen klooneilla						?	
Lehmuspistokkaiden otto ja taimikasvatus							
ennallistettavan muotopuutarhan istutustyöt							?

ARVIOITU AJOITUS							
OSA-ALUE	TEHTÄVÄLAJI	TOIMENPITEET	MÄÄRÄ	HETI	ENNEN 2015	2015-2020	2030-LUKU TAI MYÖHEMMIN
3	KASVILLISUUSTYÖT	Nurmialueiden kunnostus					
		Ankkurikuviu-istutuksen uusiminen					
		Hiekkapinnan palautus kuusiparin tyville				?	
		Käytäväjärjestelyn muuttaminen					
4	KASVILLISUUSTYÖT	Koivujen poisto	5 kpl				
		Poppeleiden poisto	2 kpl				
		Vaahteran poisto	1 kpl				
		Tammen oksien leikkaus					
		Siperianhernepensasryhmän istutus					
		Nurmen kunnostus					
		Rantamuurissa kasvavien koivujen poisto					
		Laiturin viereisten rantamuuriosuuksien kunnostus					
5	KASVILLISUUSTYÖT	Vaahteroiden poisto	4 kpl				
		Lehmuksen poisto	1 kpl				
		Pihdan poisto	1 kpl				
		Kuusen poisto	1kpl				
		Lehtikuusen siirto	1 kpl				
		Lehmusten kuivien oksien leikkaus					
		Syreenin hoitoleikkaus					
		Pihlaja-angervon korvaaminen toisella lajilla					
		Nurmialueiden kunnostus					
		Uuden käytävän rakentaminen					
6	KASVILLISUUSTYÖT	Käytäväreunojen kunnostus					
		Uuden liikennemerkin asennus (pysäköintikielto)					

ARVIOITU AJOITUS							
OSA-ALUE	TEHTÄVÄLAJI	TOIMENPITEET	MÄÄRÄ	HETI	ENNEN 2015	2015-2020	2030-LUKU TAI MYÖHEMMIN
6	KASVILLISUUSTYÖT	Vaahteran poisto	1 kpl				
		Koivun poisto	1 kpl				
		Pihdan poisto	1 kpl				
		Pihlajan poisto	1 kpl				
		Kuusen poisto	1 kpl				
		Sembran poisto	1 kpl				
		Lehtikuusen siirto	1 kpl				
		Koivukujan täydennysistutus					
		Käytävälinjausten ja koivukujan loppupään muodon ennallistaminen					
		Käytäväreunojen kunnostus					
7	KASVILLISUUSTYÖT	Koivujen poisto	2 kpl				
		Kuusten poisto	2 kpl				
		Pihlajan poisto	1 kpl				
		Käytävän pinnan ja reunojenkunnostus					
		RAKENTEITA JA PINTOJA KOSKEVAT TYÖT					
8	KASVILLISUUSTYÖT	Pihlajan poisto	4 kpl				
		Koivun poisto	1 kpl			X	
		Tammen poisto	1 kpl				
		Jalavan poisto	1 kpl				
		Kuusen poisto	1 kpl				
		Lehmuksen hoitoleikkaus					
		Pihlaja-angervon poisto					
		Angervon poisto					
		Hernepensaiden istutus (poistettujen angerv. tilalle)					
		Vesakon poisto jalavan juurelta					
9	KASVILLISUUSTYÖT	Pihlajan siirto (tarvittaessa)	2 kpl				
		Käytävän reunojen kunnostus					

ARVIOITU AJOITUS							
OSA-ALUE	TEHTÄVÄLAJI	TOIMENPITEET	MÄÄRÄ	HETI	ENNEN 2015	2015-2020	2030-LUKU TAI MYÖHEMMIN
9	KASVILLISUUSTYÖT	Pihlajan poisto	2 kpl				
		Vaahteroiden poisto	2 kpl				
		Koivujen poisto	2 kpl				
		Kuusiryhmän uusiminen					
		Angervojen poisto					
		Siperianhernepensaiden ja lumimarjan istutus					
10	KASVILLISUUSTYÖT	Käytävälinjan palautus ja maanpinnan korkotason korjaus alkuperäiseksi					
		Käytävän reunojen kunnostus					
		RAKENTEITA JA PINTOJA KOSKEVAT TYÖT					
		Käytävän reunojen kunnostus					
11	KASVILLISUUSTYÖT	Poppeleiden ja poppelin vesan poisto	3-5 kpl				
		Koivujen ja vaahteran poisto	5 kpl				
		Oleskelupaikan nurmipintojen kunnostus					
		Oleskelupaikan kivituhkapintojen kunnostus					
		Oleskelupaikan penkkien uusiminen					
11	KASVILLISUUSTYÖT	Käytävien kunnostus					
		Pienen tammen poisto	1kpl				
		Tuomen poisto	1 kpl				
		Tattaren poisto			?		
		Hevoskastanjan hoitoleikkaus					
		Poppeleiden poisto	3 kpl				
		Puiden istutus poistettujen tilalle					
		Syreeneiden täydennysistutus					
		Lähdekaivopaikan kunnostus					
		Nurmettuneen käytävän kunnostus					

OSA-ALUE	ARVIOITU AJOITUS								
	TEHTÄVÄLAJI	TOIMENPITEET	MÄÄRÄ	HETI	ENNEN 2015	2015-2020	2030-LUKU TAI MYÖHEMMIN		
12	KASVILLISUUSTYÖT RAKENTEITA JA PINTOJA KOSKEVAT TYÖT	Koivujen poisto	5 kpl			X			
		Vaahteran poisto	1 kpl						
		Pihlajan poisto	1 kpl						
		Jalavan poisto	1 kpl						
		Kylväytyneiden vaahteroiden poisto							
		Nurmipintojen kunnostus							
		Portaiden liikkuneiden kivien asennus paikoilleen							
		Käytävien ja kivituhkatasanteen kunnostus							
13	KASVILLISUUSTYÖT RAKENTEITA JA PINTOJA KOSKEVAT TYÖT	Koivujen poisto	6 kpl						
		Poppelin poisto, korvaavan istutus	1 kpl						
		Jalavien poisto	2 kpl						
		Syreenin hoitoleikkaus / korvaaminen uudella							
		Rantamuurissa kasvavien koivujen poisto							
		Kivituhkatasanteen kunnostus alkuperäiseen muotoon							
14	KASVILLISUUSTYÖT RAKENTEITA JA PINTOJA KOSKEVAT TYÖT	Poppelin poisto	1 kpl						
		Vaahteroiden poisto	2 kpl						
		Tammen poisto	1 kpl						
		Koivujen poisto	2 kpl						
		Angervojen poisto, alueen nurmetus							
		Pihlaja-angervon poisto, korvaavien lajien istutus		?					
		Nurmialueen kunnostus							
		Rantamuurissa kasvavien koivujen ja rikkakasvien poisto							
		Rantamuurin sortuneiden kohtien korjaus				?			
		Oleskelulaiturin rakentaminen				?			
		Uuden käytävän rakentaminen							
		Uimapoukaman kunnostus							
		Rantakäytävän reunojen kunnostus							
15	KASVILLISUUSTYÖT RAKENTEITA JA PINTOJA KOSKEVAT TYÖT	Koivujen poisto	4 kpl						
		Vaahteran poisto	1 kpl						
		Haavan poisto	1 kpl						
		Pihlajan poisto	1 kpl						
		Pihdan poisto	1 kpl						
		Nurmialueen kunnostus							
		Käytävän kunnostus							
		16	KASVILLISUUSTYÖT	Koivujen poisto	2 kpl				
				Poppelin poisto	1 kpl				
				Vaahteran poisto	1 kpl				
				Pihlajan poisto	1 kpl				
				Vaahteraryhmän harvennus					
		17	KASVILLISUUSTYÖT RAKENTEITA JA PINTOJA KOSKEVAT TYÖT	Koivujen poisto	3 kpl				
Vaahteran poisto	1 kpl								
Uusien pensaiden istutus									
Portaan pylväiden liikkuneiden päällys- ja askelma-kivien uudelleen-asennus, balustradikaiteen ennallistaminen						?			
18	KASVILLISUUSTYÖT	Koivujen poisto	4-5 kpl						
		puiden poisto kellarin päältä	5 kpl						
		Pajun poisto	1 kpl						
		harvennustyöt rannassa							
15	KASVILLISUUSTYÖT RAKENTEITA JA PINTOJA KOSKEVAT TYÖT	Koivujen poisto	4 kpl						
		Vaahteran poisto	1 kpl						
		Haavan poisto	1 kpl						
		Pihlajan poisto	1 kpl						
		Pihdan poisto	1 kpl						
		Nurmialueen kunnostus							
		Käytävän kunnostus							
		16	KASVILLISUUSTYÖT	Koivujen poisto	2 kpl				
				Poppelin poisto	1 kpl				
				Vaahteran poisto	1 kpl				
				Pihlajan poisto	1 kpl				
				Vaahteraryhmän harvennus					
		17	KASVILLISUUSTYÖT RAKENTEITA JA PINTOJA KOSKEVAT TYÖT	Koivujen poisto	3 kpl				
Vaahteran poisto	1 kpl								
Uusien pensaiden istutus									
Portaan pylväiden liikkuneiden päällys- ja askelma-kivien uudelleen-asennus, balustradikaiteen ennallistaminen						?			
18	KASVILLISUUSTYÖT	Koivujen poisto	4-5 kpl						
		puiden poisto kellarin päältä	5 kpl						
		Pajun poisto	1 kpl						
		harvennustyöt rannassa							

Lähteet**PAINETUT LÄHTEET**

Alhonen, P.; Salo, U., Suvanto, S.; Rasila, V. 1988: Tampereen historia I. / Rasila, Viljo: Markkinapaikasta tehdaskaupungiksi. Kirjapaino Hermes, Tampere.

Andersson, T., Jonstoj, T., Lundquist, K. 2000: *Gustav III*. Svensk Trädgårdskonst under fyrahundra År. Trydells Tryckeri, Laholm.

Franck, Vilhelm 1997: Hatanpään historiaa jääkaudesta nykyaikaan. Hans Boije 1716-1781. Tampere: Haiharan nukke- ja pukumuseo, julkaisu 24.

Runeberg, Fredrika 1858: Fru Catharina Boije och hennes döttrar. Boktryckeri G. Mäkinen + Co, Helsinki. Toinen painos 1979.

Ruoff, Eeva 2001: Vanhoja suomalaisia puutarhoja. Otavan kirjapaino Oy, Keuruu.

Törmä, Milla 2006: Tampereen kantakaupungin kulttuurimaiseman kehitys. Tampereen kaupunki/ Yhdyskuntapalvelut/ Suunnittelupalvelut/ Selvitykset ja arvioinnit.

LEHTIARTIKKELIT

Haavisto, Elsa 1956: Hatanpään niemen entisyyttä ja nykyisyyttä. Tammerkoski nro?/ 1956, 175.

Lahdes, Erkki: Hatanpään omistaja Gabriel Ahlman ja hänen testamenttinsa.

Poppius, Liisa : Hatanpää ja sen omistajat.

Rasila, Viljo 2002: Katariina Lefrén Hatanpään kartanon emäntänä. Tammerkoski 9-10 / 2002, 10-14.

Willberg, Leena 1994: Hatanpää kartano, sairaala, museo. Tammerkoski 8 / 1994, 15-19.

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Hatanpääniemen alue. Hatanpään sairaalan alueen 1999 rakennushankkeiden hankeryhmän raportti.

Tampereen Hatanpään osayleiskaava 1995. Tampereen kaupunki, Ympäristölautakunta.

Vuorilampi, Heli 2000: Hatanpäänpuisto - kartano puiden kuntotutkimus.

SÄHKÖISET LÄHTEET

Haggrén Georg: Boije, Otto Ernst (1719 - 1781). Biografiakeskus, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Julkaistu 4.5.2001. <http://artikkelihaku.kansallisbiografia.fi/artikkeli/5148/>

Häyrynen, Maunu: Gauffin, Karl Johan (1846 - 1906), Tampereen kaupunginpuutarhuri, Puutarha-lehden päätoimittaja. Julkaistu 8.6.2004. Päivitetty 21.1.2009. <http://artikkelihaku.kansallisbiografia.fi/artikkeli/8445/>

Lemström, Juha: Esikuvina kasvitieteelliset puutarhat. Luettu 26.10.2009. http://www.edu.fi/oppimateriaalit/kasvikulttuuri/artikkelit/03_esikuvina.htm#

Rasila, Viljo: Lefrén, Lars Gustaf (1778 - 1825). Biografiakeskus, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura Julkaistu 21.3.2005. Päivitetty 10.3.2008. <http://artikkelihaku.kansallisbiografia.fi/artikkeli/5800/>

Svensk biografiskt handlexion. 'Boije, Hans Henrik'. Luettu 2.10.2009. <http://runeberg.org/display.pl?mode=facsimile&work=sbh&page=a0114>

Vihola, Teppo: Idman, Nils (1858 - 1944). Suomen Yhdyspankin konttorinjohtaja, kavaltaja. Julkaistu 13.10.2004. <http://artikkelihaku.kansallisbiografia.fi/artikkeli/3322/>

KUVALÄHTEET

Ellei toisin mainita, valokuvat on ottanut Gretel Hemgård (GH) tai Catalina Ahumada, Maisemasuunnittelu Hemgård vuonna 2009.

Anita Konkka, yksityiskohta Pasi Karjulan ja Marko Vuokolan ympäristöaideteoksesta OLO No 22. http://akonkka.blogspot.com/2008_11_01_archive.html, sivulla käynti 18.2.2010.

Holmberg, Werner 1875. Hatanpään kartano. Valtion taidemuseo, 2006.

Ortokuva lehti 1986, 1946. Tampereen kaupunki, kaupunkimittauksen arkisto.

(SMS) Shrewsbury Museums Service, Darwin Country - Internet-sivusto Päivitetty 16.7.2003, sivulla käynti 15.12.2009. <http://www.darwincountry.org/assets/userfiles/index.php?GetFile=/assets/userfiles/large/sy4753.jpg>

(VA) Vapriikin kuva-arkisto, Tampereen kaupunki.

KARTTALÄHTEET

Ehdotus Suomen eläinlääkäriopistolle Tampereen kaupungin omistamasta Hatanpään tilasta luovutettavasta alueesta. 1914. Liitekartta kaupungin Senaatille tekemään tarjoukseen Hatanpäästä. Kansallisarkisto.

Finska rekognitionsverket A XII nr 3. Detalji sotilaskartasta, valokuva Bengt Olofsson. Sveriges Riksarkivet, Krigsarkivet.

Hatanpään niemen mittauskartta 1900-luvun alusta. Tampereen kaupunki, kaupunkimittauksen arkisto.

Sotilaskartta Tampere XII2. Rekognosointikartat 1776-1805. Julkaistu 7.8.2009. Jyväskylän yliopiston julkaisuarkisto, historialliset kartat. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-200908073508>

Knuutila, Liisa-Tuulikki 1961-1962 (?). Hatanpään sairaala 1:500. Vire 1986-001. Puiston kartoituspiirustus. Tampereen kaupunki, puistotoimen arkisto.

Lithov, Isaac 27.1.1758. I delen utaf Chartan ofwer Hatanpä och Härmälä Rusthåll. Tampereen kaupunki, kaupunkimittauksen arkisto.

Pakarinen, Ahti 25.2.1971. Hatanpääniemi Tampere, puistoalueen uudelleenjärjestely. Piirustus B / I käytäväjärjestelmä 1:500. Vire 1986-002. Tampereen kaupunki, puistotoimen arkisto.

Pakarinen, Ahti 2.3.1971. Hatanpääniemi Tampere. Piirustus B / III Ruusutarha 1:500. Vire 1986-002. Tampereen kaupunki, puistotoimen arkisto.

Pakarinen, Ahti 1971. Kaupunginmuseo, Hatanpää. Ympäristön vihersuunnitelma, yleispiirustus 1:500. Vire 1986-001. Tampereen kaupunki, puistotoimen arkisto.

TIEDONANNOT

30.9.2009 Ent. kaupunginpuutarhuri Ahti Pakarisen haastattelu